

Ohjaajien työ muuttuvassa yhteiskunnassa

Luosujärvi Outi

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2015

Opettajankoulutuslaitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Luosujärvi, Outi. 2015. Ohjaajien työ muuttuvassa yhteiskunnassa. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Koulutukseen ja työelämään pääseminen ovat usein ohjauksen tavoitteita, ja auttaessaan pyrkimään näitä tavoitteita kohti ohjaajat näkevät työssään myös muuttuvan yhteiskunnan haasteita. Tätä pro gradu -tutkielmaa varten haastattelin seitsemää ohjaajaa, jotka ohjaavat työssään koulutukseen ja työelämään ja työskentelevät myös sellaisten nuorten tai nuorten aikuisten kanssa, joilla on takanaan esimerkiksi koulutuksen keskeyttämistä tai työttömyyttä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten koulutukseen ja työelämään liittyvät yhteiskunnalliset muutokset näkyvät ohjaajien työssä, minkälaisia vaatimuksia ohjaustyöhön kohdistuu sekä minkälaista osallisuutta ohjattavilta nuorilta aikuisilta odotetaan muutosten yhteiskunnassa.

Haastatteluaineistoni analysoin sisällönanalyysin menetelmällä. Ohjaajien työssä muuttuvassa yhteiskunnassa näkyy koulutuksen nouseminen jopa välttämättömäksi työllistymisen edellytykseksi. Koulutuksella nähtiin olevan ohjattaville myös muita osallisuuden merkityksiä. Työllistymistä vaikeuttaa kuitenkin epävarma työelämän tilanne, mistä johtuen ohjauksessa palataan mahdollisesti uudelleen alan valintaan ja vaihtamiseen, jossa on puolestaan omat reunaehdonsa. Ohjaajien työn vaatimuksia muuttuvassa yhteiskunnassa olivat laaja yhteiskuntatietous sekä rohkeus kohdata ihmisiä kuunnellen, ymmärtäen ja yksilöllisesti huomioiden, mitä kutsun aineistoesimerkkiäni lainaten ”ihmisen oloisena” olemisen taidoiksi. Nuorilta aikuisilta puolestaan odotetaan yhteiskunnassa koulutuksen hankkimista ja sitoutumista sekä joustavuutta. Etenkin silloin, jos koulutukseen ja työelämään hakeutumisessa on katkoksia, saattaa nuori aikuinen tarvita monialaisia ja kohdistettuja palveluita, joissa huomioidaan hänen yksilöllinen tilanteensa.

Avainsanat: koulutus, koulutusvalinnat, ohjaus, työelämä yhteiskunnallinen muutos

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	NUORTEN AIKUISTEN OHJAAMINEN KOULUTUKSEEN JA TYÖELÄMÄÄN	9
3	TUTKIMUKSEN KULKU	11
3.1	Aineistonkeruumenetelmä.....	11
3.2	Aineiston analyysi.....	16
3.3	Luotettavuuden ja eettisyyden arviointia.....	22
4	KOULUTUKSEEN JA TYÖELÄMÄÄN OHJAAMINEN MUUTOSTEN YHTEISKUNNASSA	29
4.1	”Pelkän peruskoulutuksen varaan ei voi jättäytyä, et ei suomalaiselle nuorelle anneta semmosta vaihtoehtoa” - Koulutus ohjauksen tavoitteena... 29	
4.1.1	Koulutuksen hankkimisen esteitä.....	32
4.1.2	Alan valinnan ja vaihtamisen vaikeus.....	35
4.1.3	Koulutuksen tärkeys ohjaajien näkökulmasta	38
4.2	”Siellä on sitä kilpailua ja siellä ei hyväntekeväisyydestä työpaikkoja jaella juurikaan” - Nuorten aikuisten ohjaaminen työelämään	43
5	OHJAAJAN TYÖN VAATIMUKSIA YHTEISKUNNAN MUUTOKSISSA	53
5.1	”Elämän ja yhteiskunnan tietoutta ja ihmisen oloisena olemisen taitoa” - Ohjaajan tiedot ja taidot ohjaustyön edellytyksinä	53
5.2	”Ei kaikilla tarvi olla samat tavoitteet koska ei ne voi mitenkään ollakaan ” - Yksilöllisyyden huomioiminen	57
5.3	”Työntekijät on siinä asiakkaan kanssa puun ja kuoren välissä” - Ohjaaja, ohjattava ja yhteiskunta.....	60

6	NUORI AIKUINEN OMAA PAIKKAANSA ETSIMÄSSÄ.....	64
6.1	”Kyllä ne nuoret ihmiset paikkansa aina jotenki löytää ja jostain sen reittinsä keksii” - Nuorten aikuisten osallisuuden vaatimukset ja tukeminen ohjaajien näkökulmasta.....	64
6.2	”Et jokainen sais myös niitä onnistumisen kokemuksia siellä ettei ois kaikki aina yhtä semmosta nihkeetä ja vaikeeta” - Nuoren aikuisen ohjauksen tarpeen kokonaisvaltaisuus	73
7	POHDINTA.....	81
	LÄHTEET	95
	LIITE	103

1 JOHDANTO

Koulutuksen hankkiminen ja työelämään pääseminen ovat usein tavoitteina ohjauksessa. Aina tie koulutukseen ja työelämään ei kuitenkaan ole niin suora, miltä se koulutusjärjestelmän kuvauksissa voi näyttää. Kaikki eivät pääse haluaansa koulutukseen, kerran valittu opiskeluala voi osoittautua jollakin tavalla vääräksi valinnaksi tai aluksi oikealta tuntunut ala ei olekaan jostakin syystä enää mahdollinen tai sopiva. Myös elämäntilanne saattaa vaikuttaa koulutuksen keskeyttämiseen tai työelämään pääsy alalla on vaikeaa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on hahmottaa ohjaustyössä näkyviä yhteiskunnallisia muutoksia sellaisten ohjaajien kokemina, jotka toimivat omaa paikkaansa etsivien nuorten aikuisten parissa. Kuvailen haastattelemieni ohjaajien kokemuksia muutoksista, sillä ohjaajat näkevät työssään monia nuoria aikuisia, jotka etsivät omaa polkuun koulutukseen ja työelämään. Tulevana opinto-ohjaajana olen kiinnostunut siitä, mitkä yhteiskunnan muutokset näkyvät ohjaajien työssä ja miten ne vaikuttavat työn toteutukseen ja tulevaisuuden näkymiin. Analyysi kuvaa tätä aikaa sekä muutosten mukana tuomiaan haasteita nuorten aikuisten elämässä matkalla koulutukseen, ammattiin ja työelämään. Tämä taas auttaa osaltaan ymmärtämään ohjausalan vaatimusten kenttää liittyen koulutukseen ja työelämään. Tavoitteenani on siis ymmärtää ohjauksen maailmaa ohjaajien silmin, jotka puolestaan havainnoivat työtään myös ohjattaviensa tilanteiden kautta.

Nuorten tilanteeseen on viime vuosina kiinnitetty erityistä huomiota vuoden 2013 alussa voimaan tulleen nuorten yhteiskuntatakuun myötä, jonka perusteella jokaiselle alle 25-vuotiaalle tai alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tulisi kolmen kuukauden sisällä työttömäksi ilmoittautumisesta tarjota työpaikkaa, opiskelupaikkaa tai muuta toimintaa (Nuorisotakuu). Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan nuorilla ja nuorilla aikuisilla nuorisotakuun mukaisesti iältään vähintään perusopetuksen päättäneitä, kuitenkin enintään 30-vuotiaita. Etenkin yläikärajaa miettiessä pohdin ajatusta aikuisuuteen siirtymisen myöhentymisestä, jonka arvioidaan johtuvan sekä kulttuurillisista että rakenteellisista tekijöistä (esim. Sutela 2012). Ikäraja voisi perustellusti olla myös 25 vuotta, sillä alle 25-vuotiaiden

nuorten työmarkkinatuen saamisen ehdot ovat tiukempia kuin muilla (Suutari 2002, 14–15). Määrittelyni on siis väljä, sillä olennaista tutkimuksessani on kohderyhmän eli ohjaajien kokemus itsestään nuorten aikuisten parissa työskentelevänä.

Nuorten yhteiskuntatakuu ilmentää sosiaalipolitiikkaa, jossa tavoitteena on työelämään aktivointi tai kouluttautumisen kautta töihin pääseminen. Työllä on myös muita merkityksiä kuin toimeentulo, minkä vuoksi työelämän ulkopuolella olemisen katsotaan lisäävän syrjäytymisen riskiä. Työelämä näyttäytyy siis tavoitteelta, jota kohti pyritään koulutuksessa ja kuntoutuksessa ja siten myös näihin liittyvässä ohjauksessa.

Maksuton koulutus on sekä oikeus että velvollisuus. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun lapsi täyttää seitsemän vuotta, ja kestää siihen saakka, kun perusopetus on suoritettu tai on kulunut kymmenen vuotta oppivelvollisuuden alkamisesta (Perusopetuslaki 21.8.1998/ 628). Toukokuussa 2014 hallituksen esitysluonnoksessa oppivelvollisuuslaiksi ehdotettiin oppivelvollisuuden pidentymisestä vuodella siten, että oppivelvollisuus päättyisi, kun on kulunut 11 vuotta oppivelvollisuuden alkamisesta. Tällöin perusopetus ja oppivelvollisuus eroaisivat käsitteinä toisistaan, ja perusopetuksen jälkeinen oppivelvollisuus suoritettaisiin ensisijaisesti tekemällä lukion, ammatillisen koulutuksen opintoja tai toisijaisesti näihin valmistavia opintoja tai opiskelemalla perusopetuksen lisäopetuksessa. Näin tavoitettaisiin sellaiset nuoret, jotka ovat vaarassa jäädä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle. (Hallituksen esitysluonnos 7.5.2014.) Kuitenkin hallituksen budjettiriihessä päätettiin myöhemmin, ettei oppivelvollisuus pitene, mutta jokainen peruskoulun päättävä velvoitetaan nuorisotakuun myötä hakeutumaan jatko-opintoihin (Opetus- ja kulttuuriministeriö).

Sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaan tulee saada tukea ja ohjausta jatko-opintoalinnoissa (Perusopetuksen ops 2004, 258–259; Lukion ops 2003, 216–217.) Myös sosiaaliturvan käytännöissä ohjataan toisen asteen koulutuksen hankkimiseen, sillä vuonna 2011 voimaan tullut laki kovensi nuorten työttömien velvoitteita sanktion uhalla: alle 25-vuotiaan sosiaalitoimen asiakkaan toimeentulotuen perusosaa voidaan leikata, jos

nuori kieltäytyy tai keskeyttää koulutuksen (Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412 10 §; Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 47). Työttömyysturvasta on siis tullut vastikkeellista, joka edellyttää aktiivista toimintaa eli koulutukseen ja työhön hakeutumista (Suutari 2002, 15).

Vuonna 2014 alkaviin toisen asteen koulutuksiin tehtiin yhteishakujärjestelmässä opiskelijavalinnan muutos, jonka tarkoituksena on lisätä peruskoulun päättöluokkalaisten pääsemistä suoraan toisen asteen koulutukseen, samoin kuin niiden, joilla ei vielä ole toisen asteen tutkintoa ja opiskelupaikkaa. Muutoksen johdosta toisen asteen opiskelupaikkaa vailla oleva saa 8 pistettä ja peruskoulun, ammattistartin tai lisäopetusluokan päättävä 6 pistettä (Opintopolku), jotka ovat usein huomattavia etuja opiskelupaikkaa hakiessa. Myös korkeakouluhaussa ensikertalaisuuskiintiöt ovat mahdollisia toteuttaa, jolloin korkeakoulututkintoa ja opiskelupaikkaa vailla olevilla olisi jatkossa paremmat mahdollisuudet opiskelupaikan saamiseen.

Myös työelämän on sanottu olevan muutoksessa jälkitekollisen yhteiskunnan syntymisestä lähtien. Talouden tilanne lisää työn tehostamisen painetta, ja työn saamiseen ja työn pysyvyyteen liittyvä epävarmuus on samalla lisääntynyt. Euroopassa nuorten työttömyystilastoja ja työelämän ja koulutuksen ulkopuolisten määriä tarkasteltaessa on huomattu, että nuorten on vaikea löytää tiensä työelämään, eikä tie ole aina suora myöskään korkeimmin koulutetuilla (Eurofound 2012, 139). Yksi ammatti ei välttämättä riitä tulevaisuuden työelämässä, vaan arvioiden mukaan ihmiset vaihtavat alaa joustavasti työelämän tarpeisiin mukautuen. Tämän voi tosin ajatella olevan jopa ristiriidassa koulutukseen hakemiseen liittyvien muutosten kanssa, sillä alan vaihtaminen näyttää vaikeutuvan käytännössä.

Valinnanmahdollisuuksien hahmottamisen vaikeus ja työelämän epävarmuus monimutkaisessa yhteiskunnassa vaikuttavat epäilemättä ohjauksen tarpeeseen, joten ohjaajat toimivat näköalapaikalla havainnoiden muutoksia. Tätä tutkielmaa varten haastattelin seitsemää ohjaajaa, jotka toimivat koulutuksen ja työelämään ohjaamisen kysymysten parissa ja työskentelevät sellaisten nuorten

tai nuorten aikuisten kanssa, joilla on takanaan esimerkiksi koulutuksen keskeyttämistä tai työttömyyttä.

Tutkimuksen tavoitteena on saada selville, miten koulutukseen ja työelämään liittyvät yhteiskunnalliset muutokset näkyvät ohjaajien työssä. Tutkimuskysymykset voidaan jakaa seuraaviin pääteemoihin:

1. *Miten koulutuksen ja työelämän muutokset näkyvät ohjaajan työssä?*
2. *Minkälaisia vaatimuksia ohjaustyölle on muutosten yhteiskunnassa?*
3. *Minkälaista osallisuutta nuorilta aikuisilta odotetaan ja miten sitä tuetaan?*

2 NUORTEN AIKUISTEN OHJAAMINEN KOULUTUKSEEN JA TYÖELÄMÄÄN

Tutkimukseni keskiössä ovat nuoria aikuisia ohjaavat ohjaustyön ammattilaiset, joita olen haastatellut muuttuvan yhteiskunnan ilmiöiden näkymisestä ohjaajien työssä. Ohjausta voidaan kuvailla ajan, huomion ja kunnioituksen antamisena, jossa ohjaajan ja ohjattavan välisessä vuorovaikutuksellisessa suhteessa keskustellaan elämänsuunnitteluun liittyvistä asioista, jotta ohjattava saisi tukea mahdollisuuksiensa hahmottamiseen (Onnismaa 2007, 7, Peavy 1998, 21–24). Jälkitekollisen yhteiskunnan syntymisen myötä ohjauksessa korostuu ohjaajan ja asiakkaan yhteistyö ja prosessimaisuus, jossa asiakas on oman elämänsä asiantuntija sen sijaan, että hän olisi ohjaajan neuvoja vastaanottava toiminnan kohde (Peavy 2006, 35–36; 2000, 26; Spangar 2000, 16). Ohjaajan kuvaillaan olevan siis prosessin asiantuntija (Onnismaa 2007, 27).

Suomessa on käytössä kaikille kohdistettua ohjausta, jonka tavoitteina on ohjata opinnoissa sekä ehkäistä sosiaalisten erojen tai ongelmien muodostumista. Myös varhaiseen puuttumiseen on viime vuosina kiinnitetty huomiota. (Koistinen & Asplund 2014, 7.) Nuorilla ja nuorilla aikuisilla on mahdollisuus ja oikeus saada ohjausta oppilaitoksien opinto-ohjauksessa (Vuorinen 2000, 70). Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret aikuiset voivat puolestaan saada ohjausta esimerkiksi te-palveluiden kautta, jos kyse on koulutukseen tai työelämään ohjaamisesta. Myös muilla ammattialoilla käytetään ohjauskeskustelua työmenetelmänä (Onnismaa 2007, 7). Yleensä ohjaustyötä tekevät toimivatkin jossakin organisaatiossa tai instituutiossa, joka luo perustaa ohjaustyön suorittamiselle. Kritiikin mukaan viime vuosina perustehtävänä on jatkuva muutoksen vaikutelman luominen, jossa tehokkuus ja laadun mittaamisen järjestelmät tulevat osaksi ohjaustyötä, ja ohjattavalla on roolinaan palveluiden kuluttajana olemisen. Tämä puolestaan tuo vivahdetta perinteisestä asiantuntijajärjestelmän kohteena olemisesta. (Onnismaa 2000, 305–306.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004, 259) mukaan opiskelijavalinnoissa ohjaaminen ja tukeminen ovat oppilaanohjauksen tavoitteita. Lukion opinto-ohjauksessa tulisi myös huolehtia opiskelijoiden riittävästä tiedoista ja taidoista jatko-opintoihin ja työelämään siirtyessä (Lukion ops 2003, 216). Oppilaitosten opinto-ohjauksessa näkyy siis tavoite koulutukseen ohjaamisesta. Nuorilta odotetaan aktiivisuutta ammatin hankkimiseksi, sillä työttömyysturvalain (30.12.2002/1290, 2 luku 13 §) mukaan alle 25-vuotiaalla ei ole oikeutta työttömyyden perusteella maksettavaan etuuteen, ellei hän ole hakenut koulutukseen ja ottanut opiskelupaikkaa vastaan tai jos hän on keskeyttänyt koulutuksen ilman pätevää syytä. Koulutuksen keskeyttäminen tai koulutuksesta kieltäytyminen voi alentaa myös toimeentulotukea alle 25-vuotiailla ammattikoulutusta vailla olevalla nuorella (Toimeentulotukilaki 30.12.1997/1412, 2 luku 10 §). Koulutukseen ohjataan näin myös sanktioiden uhalla, joten ohjausta toteutetaan epäilemättä myös esimerkiksi näiden ehtojen vaikuttaessa taustalla. Kuitenkin ohjauksen keskiössä on toisen ihmisen kohtaaminen inhimillisesti, ei vain ohjaajan ollessa jonkin instituution virkailija tai asiantuntija (Peavy 2006, 35–36).

Nuoruusaikaan liittyy hakeminen ensimmäiseen jatkokoulutuspaikkaan sekä ammattiin liittyvien valintojen pohtiminen ja niiden perusteleminen. Kuitenkin työelämän ja näiden valintojen epävarmuuden vuoksi urasuunnitteluun tarvitaan tukea ja ohjausta myöhemmissäkin ikävaiheissa (Onnismaa 2007, 15). Nuorten ohjaaminen koulutukseen ja työelämään on siis kuin alkuosa jatkuvaan oppimiseen ohjaamisesta.

Ammatinvalintaan ohjaamiseen kietoutuu ihmisen koko elämäntilanne, sillä henkilökohtaisen elämän osa-alueet vaikuttavat myös kouluttautumiseen ja työelämään. Näin ohjaus käsittää muitakin elämänalueita kuin urasuunnittelun kysymykset. (Peavy 2000, 24.) Nuorten ohjaaminen on siinä mielessä erityistä, että nuorilla ei ole aikuisuuden tuomaa elämäkokemusta valinnanmahdollisuuksia arvioidessaan, ja lisäksi ensimmäisen opiskelualan valintaan liittyy odotuksia niin sanotun oikean alan valitsemisesta. Kuitenkin elinikäisen oppimisen periaatteiden myötä koulutus nähdään osana koko elämäntilannetta, jolloin ohjauksena tarvitaan eri elämänvaiheissa.

3 TUTKIMUKSEN KULKU

3.1 Aineistonkeruumenetelmä

Tätä tutkimusta varten olen haastatellut ohjaajia, jotka työssään ohjaavat nuoria aikuisia koulutukseen ja työelämään. Haastattelu on luonnollinen tiedonhankintakeino esimerkiksi silloin, kun kerätään tietoa mielipiteistä, käsityksistä ja uskomuksista sekä toiminnan perusteista ja tapahtumien arvottamisesta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11; Kvale 1996, 1-5). Haastattelu sopii joustavuutensa vuoksi erilaisiin tutkimuksiin, joissa esimerkiksi halutaan saada syvällistä tietoa tai selville sellaista tietoa, jota ei voida ennustaa etukäteen. Haastattelun kuluessa voidaan joustavasti syventyä kiinnostaviin kysymyksiin ja kysyä lisätietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34-35; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Haastattelijana voi siis ohjailta tilanteen kulkua keskittymällä tutkimuksen kannalta olennaiseen tai pyytämällä tarkennuksia, jos jotakin jäi epäselväksi tai aiheesta olisi hyvä tietää lisää. Näiden hyvien puolien vuoksi haastattelu sopii tämän tutkimuksen aineistonhankkimiseen. Käsiteltävät teemat ovat yhteiskuntaan, koulutukseen ja työelämään liittyen laajoja, joten pystyin keskittymään haastattelussa sellaisiin seikkoihin, joista sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimuksessani olen kiinnostunut nimenomaan ohjaajien kokemuksista työssään näkyvistä muutoksista, joten sen vuoksi en olisi voinut etukäteen ennustaa kaikkea tietoa, mitä haastattelussa tuli esiin. Haastattelu sopiikin tiedonkeruumuodoksi, kun jo etukäteen arvioidaan, että tutkimuskysymyksen vastaukset ovat monitahoisia ja niiden suuntia on vaikea tietää etukäteen tai haastateltavan puhe halutaan nähdä osana laajempaa kontekstia (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35).

Haastattelussa haastateltava nähdään subjektina ja aktiivisena osapuolena, jonka ajatuksista ja mielipiteistä ollaan kiinnostuneita. Näin haastateltavalla tulisi olla mahdollisuus ilmaista itseään mahdollisimman vapaasti, mikä edellyttää turvallista tilaa ja luottamusta haastattelijaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35.) Tutkijana halusin ilmaista sekä sähköpostiyhteydenotossani että haastattelun alussa olevani kiinnostunut haastateltavan omista näkemyksistä ja kokemuksista

ohjaustyössä. Halusin antaa haastateltaville tilaa esittää ajatuksiaan ja kokemuksiaan ohjailematta liikaa kysymyksen asettelulla. Pyrin puolistrukturoituun teemahaastatteluun, jossa etukäteen kirjoittamani kysymykset olivat haastattelussa tukenani, mutta kysymykset eivät kuitenkaan ohjaile liikaa keskustelun kulkua. Haastatteluissa käsiteltävät teemat painottuivat sen mukaan, mistä haastateltavat puhuivat, ja näin joissakin haastatteluissa tuli enemmän esiin työelämään ohjaaminen, kun taas toisilla painottuivat koulutukseen hakeutumisen kysymykset. Haastattelussa osoitin arvostustani haastateltavien ajatuksia kohtaan ottamalla kuuntelijan roolia ja myötäileväni pohdintaa.

Haastattelua luonnehtii tavoite informaation keräämisestä. Tämä tekee siitä etukäteen valmisteltua toimintaa, jolla on jokin tavoite, mikä usein erottaa sen keskustelusta. Haastattelussa myös haastattelijan rooli eroaa keskustelijan roolista, sillä hän ei välttämättä osallistu keskusteluun samalla tavalla kuin tavallisessa keskustelussa, jossa aiheina olisivat molempia kiinnostavat teemat. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 42; Kvale & Brinkmann 2009, 3.) Tunnistan kuvauksen haastattelijan roolista tämän tutkimuksen haastatteluista: jos olisin keskustellut näistä minua kiinnostavista teemoista muussa tilanteessa, olisin osallistunut keskusteluun enemmän, esittänyt mielipiteitäni ja argumentoinut. Tutkimushaastattelussa olin kuitenkin kiinnostunut siitä, mitä haastateltava kertoo. Kuitenkin ohjailin keskustelua esimerkiksi palaamalla kiinnostaviin kohtiin, kysymällä lisätietoa ja syventämällä kysymyksiä. En ollut pelkästään haastattelijakysymysininen, mutta en myöskään tasapuolinen keskustelija, vaan enemmän kuuntelija. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 103) mukaan aktiivisella kuuntelulla voikin olla suurempi merkitys kuin kysymysten esittämisellä, sillä taitava haastattelijahuomaa vastauksesta olennaisen ja paikallistaa, mihin suuntaan haastattelua voi mahdollisesti viedä.

Haastatteluun tutkimusmetodin liittyä myös ongelmia, joista jotkut ovat yhteydessä haastattelijaan. Haastattelijan tulisi olla taitava ja kokenut haastattelutilanteen ohjaamisessa, jotta hän keskittyy olennaiseen, eli siihen, mitä hän haluaa saada tietää. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35.) Kuitenkin jokainen haastattelu on ainutlaatuinen, oma tilanteensa, joten siinä on joka tapauksessa oma kulkunsa

eikä haastattelun etenemistä voi ennakoida kokonaan, vaikka apuna olisi tarkkoja kysymyksiä.

Haastattelumetodin huonona puolena saattaa olla sen koettu työläys, sillä haastateltavien etsiminen vie aikaa, samoin kuin haastattelun valmistelut ja aineiston käsittely. Tätä tutkimusta varten haastateltavia löytyi tarvittava joukko melko nopeasti sähköpostipyynnöillä, ja myös haastatteluajoja saimme sovittua haastateltavien toiveiden mukaisesti. Arvioin etukäteen haastattelun kestoksi puolesta tunnista reiluun tuntiin, ja haastattelussa pidin huolta mahdollisista aikataulun rajoituksista, jos haastateltavalla oli sovittu meno haastattelun jälkeen. Äänitetyn aineiston käsittelyn työläys riippuu myös tutkimukseen tarvittavan litteroinnin tarkkuudesta. Tässä tutkimuksessa sanatarkka litterointi on riittävä.

Tutkimuksessani teemahaastattelun tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten koulutukseen ja työelämään liittyvät yhteiskunnan muutokset näyttäytyvät sellaisten ohjaajien työssä, jotka toimivat nuorten ja nuorten aikuisten parissa. Ohjattavilla nuorilla aikuisilla oli usein taustallaan koulutuksen keskeyttämistä, ammattialan valitsemisen vaikeutta, työttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä, joten haastatelluilla ohjaajilla on kokemusta siitä, miltä nuorten ja nuorten aikuisten ohjaustarve näyttää, kun tie koulutukseen ja työelämään ei ole aivan suoraviivainen. Ohjausalan opiskelijana minulla oli tätä pro gradu -työtä aloittaessani oma ymmärrykseni siitä, mitkä mahdollisesti voivat olla ohjauksessa näkyviä yhteiskunnan muutoksia. En kuitenkaan laatinut etukäteen arviota tutkimuksen tuloksista, sillä tutkimuksen paino oli nimenomaan haastateltavien kokemuksissa, joista rakensin analyysin.

Haastattelin tutkimusta varten seitsemän ohjaajaa. Osaan haastateltavista otin suoraan yhteyttä sähköpostitse ja osa otti minuun yhteyttä, sillä lähetin sähköpostia työllisyys Hankkeen projektipäällikölle, jolta kysyin mahdollisuutta viestini välittämiseen sopiville henkilöille. Hänen kauttaan sain kaksi haastateltavaa lisää. Lisäksi yksi pyytämäni haastateltava välitti viestini tuntemalleen opinto-ohjaajalle, joka myös suostui mielellään haastateltavaksi. Näin haastateltavien etsimisessä on käytetty myös ns. lumipallomenetelmää. Aineistoni on harkinnanvarainen näyte, jota käytetään käsitteenä kvalitatiivisessa tutkimuksessa

otoksen sijaan. Tavoitteena on tilastollisen yleistysten sijaan ymmärtää tietoa syvällisemmin ja etsiä ilmiöihin teoreettisia näkökulmia, jolloin muutamaa henkilöä haastatteleamalla on mahdollista saada tutkimuksen kannalta merkittävää tietoa. (Eskola & Suoranta 2008, 18; Hirsjärvi & Hurme 2001, 58–59.)

Haastattelupyynnöt välitin sellaisille henkilöille, jotka työpaikan kuvausten perusteella ovat tekemisissä työllistymiseen ja koulutusalan etsintään liittyvien kysymysten parissa. Osalla haastateltavista oli pelkästään nuoria ja nuoria aikuisia ohjattavina, mutta osalla oli näiden lisäksi myös iältään vanhempia ohjattavia. Harkinnanvaraisessa näytteessä olevilla haastateltavilla on asiantuntemusta ohjauksesta ja kokemusta nuorten aikuisten kanssa työskentelystä, joten pidän heitä sopivina kertomaan havainnoistaan ja kokemuksistaan hahmottaessani ohjauksen maailmaa muutosten yhteiskunnassa. Haastateltavilla oli työssään eri nimikkeitä, kuten opinto-ohjaaja, koulutussuunnittelija, palveluohjaaja ja työhönvalmentaja, ja he kaikki tekevät ohjaustyötä opiskelijoiden tai asiakkaiden kanssa ohjaten heitä koulutuksen hankkimiseen tai työelämään pääsyyn. Kutsun heitä tässä tutkimuksessa ohjaajiksi.

Haastattelut pidettiin haastateltaville sopivana aikoina huhtikuun ja toukokuun 2014 aikana. Haastattelujen kestot olivat 52 minuutin ja 76 minuutin väliltä. Yhteensä haastatteluita on noin 446 minuuttia. Tallensin haastattelut digitaalisella ääninauhurilla, jonka lisäksi taustalla oli videointi tallennuksen onnistumisen varmistamiseksi. Kysyin tallentamiseen luvan ennen haastattelua ja ennen kuin asettelin tallennuslaitteet pöydille. Annoin haastateltaville tällöin myös luvettavaksi lyhyesti tietoa tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta, minkä olin aikaisemmin lähettänyt sähköpostitse haastattelupyynnöissä. Haastateltavat allekirjoittivat tutkimusluvan ennen haastattelua. Haastattelujen tallennus ei arvioni mukaan juurikaan vaikuttanut haastatteluihin eikä sellaisia teknisiä ongelmia ilmennyt, että olisin mahdollisesti joutunut kiinnittämään huomiota tallennuslaitteisiin.

Haastattelut sujuivat pääasiassa keskeytyksettä, sillä haastateltavat olivat varanneet haastattelulle aikaa ja tilan työhuoneestaan tai muusta tilasta työpaikaltaan. Yhdessä haastattelussa haastateltavan työhuoneessa oli myös kahden

muun työntekijän työpiste. Kun aloitimme haastattelun, kumpikaan heistä ei ollut paikalla ja haastateltava arvioi, että häntä ei häiritse, vaikka huoneessa olisi haastattelun aikana muita. Kuitenkin keskeytimme haastattelun hänen aloitteestaan hetkeksi, kun toinenkin työkaveri tuli työhuoneeseen, jolloin vaihdoimme tilaa rauhallisempaan paikkaan. Rauhallinen tila keskustelulle tuntui kuitenkin olevan tärkeää sekä haastateltavalle että minulle. Haastattelijana pyrin kuuntelemaan tarkkaan, mitä haastateltava sanoo, joten keskittymistä varten oli hyvä, että tilassa ei ollut häiriöitä.

Haastattelujen kuluessa tarkensin joitakin kysymyksiäni, pyysin pohdintoihin tarkennuksia ja kysyin välillä myös tiivistäviä kysymyksiä varmistaakseni, ymmärsinkö oikein, mitä haastateltava tarkoitti. Teemahaastattelun hyvänä puolelana oleva joustavuus toteutui haastatteluissa, sillä joissakin haastatteluissa esitin enemmän kysymyksiä ja joissakin taas osaan kysymyksistäni tuli vastauksia keskustelun kuluessa. Näin haastattelun teematkin painottuivat hieman eri tavoilla riippuen myös haastateltavien työstä ja työkokemuksesta sekä siitä, miten he pohtivat koulutuksen ja työelämän muutosten näkymistä työssään, kun asiakaina on nuoria, opintonsa keskeyttäneitä, koulutusta miettiviä tai pitkäaikaisyöttömiä.

Haastattelun lopuksi kysyin vielä, olisiko haastateltavilla lisättävää haastattelun teemoihin tai jotakin muuta, mitä he haluaisivat kertoa. Lisäksi mainitsin mahdollisuudesta ottaa minuun yhteyttä, jos heille tulisi haastattelun jälkeen mieleen jotakin, mitä he haluaisivat lisätä tai tarkentaa. Tämä yhteydenottomahdollisuus vähentää mahdollisesti haastateltavan tunnetta siitä, muistiko hän kertoa kaiken olennaisen haastattelussa. Kaksi haastateltavista miettivätkin haastatteluiden lopussa, että tällaisissa tilanteissa ei välttämättä huomaa kertoa kaikkea ja sitten myöhemmin keksii esimerkkejä kysymyksiin. En kuitenkaan saanut myöhemmin yhtään yhteydenottoa haastatteluihin liittyen. Haastattelu on tilanteena ainutlaatuinen, mikä saattaa vaikuttaa siihen, että haastateltava ei myöhemmin koe tarpeelliseksi täsmentää pohdintaansa.

Haastattelujen äänitiedostot litteroin tietokoneella saneluohjelman avulla. Litteroitua tekstiä on aineistossa yhteensä 103 sivua (fontin koko 12 pt, rivinväli

1). Litteroitu aineisto on pääosin sanatarkka, mutta kuitenkin olen jättänyt pois joitakin toistoja (täytesanan toistaminen useamman kerran, esimerkiksi *tuota, niinku, ja*), päällekkäin puhumisia sekä omia palautesanojani (*mm, okei, joo, niin*), joilla ei ole merkitystä aineiston tulkinnassa tässä tutkimuksessa. En ole myöskään kirjoittanut äänenpainoista, mutta joitakin ei-verbaalisia merkityksiä olen merkinnyt litterointiin (*huokaisu, hiljaisuus, naurahdus*). Esimerkkeinä oleviin aineisto-otteisiin olen lisännyt joitakin välimerkkejä lukemisen sujuvuuden parantamiseksi huomioiden aineiston sisältöä. Olen muuttanut haastateltavien nimet anonymiteetin säilyttämiseksi. Aineistoesimerkeissä käytän ensimmäisen esimerkin jälkeen alkukirjaimia: *Sari (S), Hanna (H), Niina (N), Ville (V), Jaana (J), Riikka (R)* ja *Kaisa (K)*. Itsestäni käytän nimikirjaimiani (OL). Lisäksi olen jättänyt pois mainittuja paikkoja ja nimiä sekä muuttanut joidenkin esimerkkien kieltä niin, että esimerkiksi haastateltavan mahdolliset murreilmaisut eivät näy niin selvästi kuin litteroidussa aineistossa. Aineistoesimerkit havainnollistavat analyysiosaa. Joissakin esimerkeissä on hakasulkeissa täsmennyksiäni, jotka helpottavat aineistoesimerkin luettavuutta ja ymmärtämistä.

3.2 Aineiston analyysi

Laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia prosessiksi, jonka eri vaiheet täydentyvät ja täsmentyvät tutkijan ymmärryksen kasvaessa. Laadullinen tutkimus on prosessi myös sen vuoksi, koska sen eri vaiheet eivät ole aina selvästi eroteltavissa, vaan esimerkiksi tutkimustehtävä muotoutuu tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2010, 70.) Tässä tutkimuksessa prosessimaisuus toteutuu läpi tutkimuksen toteuttamisen: haastattelukysymyksissä ja haastattelun toteuttamisessa, aineiston analyysissä ja tutkimustehtäväni tarkentumisessa. Ilmiöitä käsitteellistetään vähitellen, mikä on tunnusomaista laadulliselle tutkimukselle (Kiviniemi 2010, 74).

Tutkimuksessani ryhmittelen aineistoa sisällönanalyysin periaattein. Tällöin tavoitteena on järjestää aineistoa tiiviiseen muotoon kadottamatta aineiston

olennaista informaatiota ja luoda kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sara-järvi 2009, 108), tässä tapauksessa yhteiskunnan muutosten näyttäytymisestä oh-jaajien työssä.

Hermeneuttisen lähestymistavan mukaan tutkijalla on esiymmärryksensä tutkimuskohteesta jo ennen tutkimusta. Tutkimuksella onkin hermeneuttisen ja fenomenologisen tutkimustavan mukaan kaksi tasoa, joista ensimmäisellä on tutkittavan kokemukset ja toisella tasolla on itse tutkimus kohdistuen ensimmäiseen tasoon. Tällöin tutkija pyrkii refleктоimaan ja tematisoimaan ensimmäisellä tasolla kuvattuja kokemuksia ja niiden ymmärrystä. Tutkittavan maailma on jo jollakin tavalla tuttu, mikä on edellytyksenä sille, että voimme ymmärtää hänen maailmansa merkityksiä. Näin tavoitteena on Laineen mukaan tehdä jo tunnettua tiedetyksi. (Laine 2010, 32–33.) Alasuutari (2011, 237) kuvailee laadullisen tutkimuksen pyrkimystä selittää ilmiö ymmärrettäväksi, ei niinkään esimerkiksi todistaa ilmiön olemassaoloa.

Tässä tutkimuksessa ohjaajien maailma oli minulle ohjauksen opintojeni myötä ymmärrettävä ja ennestään tuttu. Näin pystyin haastattelussa osoittamaan, että ymmärrän heidän työtään ja siihen vaikuttavia koulutuksen ja työelämän muutoksia. On huomattava, että käsitteellistäminen ei ole pelkästään aineistolähtöistä, vaan tutkijan vähitellen syntyvät näkemykset tutkittavasta ilmiöstä suuntaavat tutkimuksen etenemistä (Kiviniemi 2010, 74). Puhtaaseen aineistolähtöisyyteen on siis jopa mahdotonta päästä, sillä esimerkiksi tutkimuksen eri vaiheet sisältävät tutkijan valintoja ja tulkintoja esimerkiksi käsitteistä ja tutkimusmenetelmästä (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 19–20).

Tutkimukseni analyysin lähestymistapaa voisi kuvata lähinnä aineistolähtöiseksi analyysiksi, sillä analyysi etenee aineistoon pohjautuen, jota luin tutkimuskysymyksiini peilaten. Tiedostan kuitenkin, että ennakkotietoni ja kirjallisuus lisäävät analyysin prosessimaisuutta, jolloin edellisiin vaiheisiin palataan uudelleen ymmärtäen aineistoa paremmin.

Aineiston kerääminen ja litterointi eivät ole haastattelututkimuksessa passiivista toimintaa, vaan tutkijana olin aktiivinen kuuntelija, havainnoitsija ja ana-

lysoija jo haastattelutilanteissa ja litterointivaiheessa. Haastatteluiden jälkeen kirjoitin itselleni lyhyesti muistiinpanoja haastattelutilanteen kulusta. Litteroidesani haastatteluja kirjoitin jokaisen haastattelun jälkeen ensimmäisiä havaintojani haastattelusta nousseista aiheista.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista havaintojen ryhmittely esimerkiksi samankaltaisuuden mukaan (Mäkelä 1990, 54). Aineiston analyysin osina ovat kuvailu, luokittelu ja yhdistely. Kuvailussa voidaan pyrkiä kuvaamaan perusteellisesti tutkimuksessa olevia ilmiöitä tai kuvailemaan pelkkiä faktoja. Joka tapauksessa usein on tärkeää sijoittaa ilmiö tiettyyn aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 145–146.) Ajan kuvaus haastateltavien kokemusten valossa on tässä tutkimuksessa osana aineiston analyysia.

Aineistolähtöisessä tutkimuksessa analyysia voidaan lähestyä esimerkiksi aineistoa pelkistämällä, ryhmittelemällä ja eritasoisten kategorioiden luomisella. Analyysin ensimmäisenä tavoitteena on tiivistää ja jäsentää aineistoa sellaisella tavalla, että sen informaatiarvo kasvaa. (Eskola 2010, 193; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Aloittaessani aineiston varsinaista analyysia luin ensin aineiston kokonaan läpi muodostaen havaintojani aineistosta ja käsitellyistä teemoista. Teemoittelu- misessa on kyse aineiston jäsentämisestä teemoihin ja ryhmittelystä aihepiiriin mukaan, jossa teemahaastattelun teemat toimivat ensimmäisenä jäsenyskei- nona (Eskola & Vastamäki 2010, 43; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93; Eskola & Suo- ranta 2008, 151–152). Tässä vaiheessa paikansin aineistoon keskustelun teemoja, jotka liittyivät koulutuksen ja työelämän muutoksiin. Tarkastelin teemoja kah- desta näkökulmasta: ohjaajan työstä ja nuorten aikuisten osallisuudesta käsin. On huomattava, että laadullisessa tutkimuksessa aineistossa on useita kiinnosta- via asioita, joita ei ole etukäteen ajatellut tutkivansa. Tällöin on päätettävä, mikä aineistossa kiinnostaa ja eroteltava tähän kuuluvat asiat aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92; Alasuutari 2011, 40.) Ennen erottelua määrittelin analyysiyk- sikön, joka tässä tutkimuksessa on ajatuskokonaisuus tai puheenvuoro. Toisi- naan ajatuskokonaisuuden erottaminen oli vaikeaa, sillä haastattelun luontee- seen kuuluu, että haastateltavien puhe on spontaania ja sisältää siksi epäröintiä,

miettimistä ja katkoksia, samoin kuin yhtäkkistä aiheen vaihtamista ja pitkiä pohdintoja ja ääneen miettimistä. Tämä ei kuitenkaan lopulta osoittautunut ongelmalliseksi, sillä hyväksyin haastattelun luonteen myös miettimisprosessina, jolloin tehtäväni on yrittää mahdollisimman hyvin ymmärtää haastateltavan kertomaa ja esimerkiksi aineiston erottelussa huomioida, miten tekstiä olisi mahdollisimman luonnollista erotella.

Hermeneuttisella kehällä tarkoitetaan tutkijan ja tutkimusaineiston välistä vuoropuhelua. Kyseessä on ikään kuin dialogi, jossa pyritään irti välittömistä tulkinnoista kriittisen reflektion avulla, jolloin aineistoon palataan yhä uudelleen yrittäen nähdä haastateltavan tarkoittamia merkityksiä. Näin tavoitteena onkin löytää haastateltavan puheesta todennäköisin ja uskottavin tulkinta. (Laine 2010, 34–35.) Ymmärtämiseen vaikuttavat kuitenkin lähtöoletukset (Gadamer 2004, 277–278). Luokittelua varten luin aineistoa siis yhä uudelleen miettiessäni, miten ohjaajan työ jäsentyy ja kuinka ymmärrän heidän maailmaansa.

Aineiston tarkastelu eteni Tuomen ja Sarajärven (2009, 109–115) esittämän kolmivaiheisen prosessin pohjalta, joka perustuu Milesin ja Hubermanin esitykseen. Aineiston tarkastelun vaiheet ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli käsitteiden luominen. Aineiston pelkistämässä aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta kiinnostavat asiat epäolennaisista. Tutkimustehtävä ohjaa prosessia, jossa alkuperäisistä ilmauksista laaditaan pelkistettyjä ilmauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–115.) Taulukossa 1 on esimerkkejä aineiston pelkistämisestä.

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
J: Ite aattelen tämmösenä niinku elämäihmisenä jotenki, että vaikka kuinka joilleki, et voiko pelkästään aatella että ei tuu riittävästi sitä tietoa niinku minkäläistä on nyt vaikka kone-metalliala, ni osahan ei vaan oo riittävän kypsiä vastaanottaa sitä tietoa että ei se, et ihmisen elämähän on sem-	Virhevalinnat eivät aina ole tiedon puutetta, vaan kokemuksellisuudella on merkitystä. H3

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
<p>mosta että vasta ku sä koet jotain ni sä ymmärrät et onko minusta tähän vai eikö minusta oo tähän</p>	
<p>H: joo kyllä ja varmaan just se että nyt niinku noista nyt nyt mieli tarkkaan nyt kun sun pitää valita ja sinä olet kyllä vasta viisitoista mutta nyt sun pitää tietää koska sun pitää olla oikeessa paikassa nii onhan se, ei sitä voi niinku tälleen tehdä, se on ihan kauheeta sille nuorelle mut siitähän siinä tavallaan on kysymys</p>	<p>Peruskoulun jälkeen pitää valita oikea ala, vaikka on vasta viisitoista. H7</p>
<p>H: Pitäähän sitä [työtilannetta] miettiä ja siitä pitää keskustella mut ei pidä niinkun panikoida eikä niinku jättää kuitenkaan niinku, täytyy kuitenkin aatella että jos sua intuitiivisesti vaan vetää se ala niin mene sinne eläkä mä en nyt oikeen haluais tonne lähihoitajaks mut ku siellä on töitä ni mää nyt meen, et ei se sekään oo se ratkasu et sit se vaan vaatii vähän pitempää keskustelua et löydetään se mihin se sydän sykkii. Jos se ehdistus on juuri hänelle liian suuri niin etsi joku turvallisempi, jos sekin kuulostaa kuitenkin ihan kivalta</p>	<p>Työtilannetta pitää miettiä alan valinnassa, mutta tärkeää on etenkin löytää oma kiinnostus. H7</p>
<p>K: Ja sitte toisaalta mehän eletään koulutusyhteiskunnassa ja siihen työelämään sijoittumisessa ja yhteiskuntaan sijoittumisessa tänä päivänä ni ainaki minusta näyttää siltä ja oonki sitä mieltä, että ei sitä semmosta ilman ammatillista osaamista oikeen tahdo sitä paikkaa löytyä, ja nyt ei oo paljon sellasia työpaikkoja tarjolla johonka pääsee ilman sitä ammatillista peruskoulutusta</p>	<p>Elämme koulutusyhteiskunnassa, jossa tarvitaan ammatillinen koulutus, jotta työllistyy. H5</p>
<p>R: Kyllä mun mielestä niinku aivan äärettömän tärkeää on sen, oli se sitten nuori tai vähän vanhempiki henkilö, niin niinku miettiä ainaki niitä koulutusvaihtoehtoja et jotta saatas sinne se perusammatti, et kyllä se vähän nykypäivänä on realiteetti et hirveen vähäsen mihinkään pääset jos</p>	<p>Koulutusvaihtoehtoja on tärkeää miettiä, koska ilman ammattia on vaikea päästä töihin. H6</p>

TAULUKKO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
sulla ei oo mitään koulutusta, se on jotenki kylmä maailma	
S: no kyllä sillä [toisen asteen koulutuksella] on hirveen suuri merkitys, että mää jotenki, tässä se on ensinnäki aina mielettömän hyvä motivointikeino sille nuorelle aikuiselle jos hän on käyny jonkun toisen asteen koulutuksen läpi että hän on suorittanu jonku, saanu jonku asian suoritettua loppuun, ja vaikka se oliski sellanen koulutus että hän ei ehkä siltä alalta enää sais töitäkään ni se on kuitenkin niinku hänelle ittelleen ja meille merkki siitä että hän kykenee siihen asiaan	Toisen asteen koulutuksen merkitys on osoittaa, että on suorittanut jonkin koulutuksen loppuun. H2

Seuraavaksi tarkastelin pelkistettyjä alkuperäisilmauksia ja etsin niitä yhdistäviä tekijöitä. Samaa tarkoittavat ilmaukset ryhmittelin luokaksi. Näin aineisto tiivistyy, sillä pelkistetyt ilmaukset sisältyvät ylempään käsitteeseen. Tätä vaihetta kutsutaan aineiston ryhmittelyksi eli klusteroinniksi, josta on esimerkki taulukossa 2.

Abstrahoinnin eli käsitteellistämisen vaiheessa klusteroinnissa syntyneet alaluokat jaotellaan teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin, jotka vastaavat tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajarvi 2009, 111-112). Myös johtopäätöksissä tutkija pyrkii ymmärtämään asioita haastateltavien näkökulmasta (Tuomi & Sarajarvi 2009, 113).

TAULUKKO 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Virhevalinnat eivät aina ole tiedon puuttetta, vaan kokemuksellisuudella on merkitystä. H3	Alan valinta
Peruskoulun jälkeen pitää valita oikea ala, vaikka on vasta viisitoista. H7	Alan valinta

Työtilannetta pitää miettiä alan valinnassa, mutta tärkeää on etenkin löytää oma kiinnostus. H7 Alan valinta

Elämme koulutusyhteiskunnassa, jossa tarvitaan ammatillinen koulutus, jotta työllistyy. H5 Koulutuksen merkityksiä

Koulutusvaihtoehtoja on tärkeää miettiä, koska ilman ammattia on vaikea päästä töihin. H6 Koulutuksen merkityksiä

Toisen asteen koulutuksen merkitys on osoittaa, että on suorittanut jonkin koulutuksen loppuun. H2 Koulutuksen merkityksiä

Alasuutari (2011, 39) tiivistää laadullisen analyysin vaiheet *havaintojen pelkistämiseen ja arvoitusten ratkaisemiseen*. Arvoitusten eli tutkimusongelmien ratkaisua edeltää siis aineiston käsittelyn eri vaiheet, jotka antavat johtolankoja arvoituksen ratkaisemiseksi. Tällöin tarvitaan myös esimerkiksi tilastotietoja, teoriaa ja aikaisempia tutkimuksia, jotka auttavat todennäköisimmän oikean ratkaisun löytymisessä. Tätä vaihetta kutsutaan myös tulosten tulkinnaksi. (Alasuutari 2011, 44–48.)

3.3 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointia

Laadullista tutkimusta voidaan arvioida hyvien tieteellisten käytäntöjen kriteerein tarkastelemalla tutkimuksen laatua ja eettisiä kysymyksiä. Laadullisen tutkimuksen arviointi palautuu kysymykseen siitä, miten voi ymmärtää toista. Voidaan siis pohtia, kuinka subjektiivinen minä on tietoinen itsestään ja miten toista, ei-minää eli haastateltavaa, voidaan aidosti ymmärtää. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127–133, 68–69.)

Tätä tutkimusta varten olen haastatellut seitsemää nuorten aikuisten parissa toimivaa ohjaajaa saadakseni selville, miten heidän työssään näkyvät koulutukseen ja työelämään liittyvät yhteiskunnalliset muutokset, kun ohjattavilla saattaa olla takanaan esimerkiksi koulutuksen keskeyttämistä tai työttömyyttä. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa tutkijana jouduin resurssisyistä rajamaan haastateltavien joukon siten, että aineisto on kuitenkin tarpeeksi kattava

antamaan vastauksia tutkimuskysymyksiini. Haastattelujen edetessä arvioin aineistoa olevan tarpeeksi tämän tutkimuksen tarkoitukseen. Laadullisessa tutkimuksessa onkin tutkimuskohtaisesti päätettävä, milloin aineistoa on tarpeeksi tutkimusongelmaan nähden (Eskola & Suoranta 2008, 63).

Aineiston riittävyden arvioinnissa on tavallista puhua saturaatiosta tai kylläntymisestä, eli aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät tuo tutkimusongelmaan olennaisesti uusia piirteitä (Mäkelä 1990, 52; Hirsjärvi & Hurme 2001, 60; Tuomi & Sarajärvi 2009, 87; Eskola ym. 2008, 62–63). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa täytyy kiinnittää huomiota tapausten määrän lisäksi aineiston tekstin määrään, ja aineiston kattavuus on sitä, että analyysi ei perustu satunnaisiin poimintoihin (Mäkelä 1990, 53; Eskola & Suoranta 2008, 215). Eskola ja Suoranta (2008, 62–63) huomauttavat aineiston määrän arvioinnin riippuvan siitä, mikä on aiheen kannalta välttämätöntä. Tällöin on erityisen tärkeää, että tiedetään, mitä aineistosta haetaan ja minkälaisiin kysymyksiin etsitään vastauksia.

Laadullisessa haastattelututkimuksessa on huomattava, että jokainen uusi haastateltava tuo omat kokemuksensa aineistoon, joten en luultavasti voisi päästä sellaiseen tilanteeseen, ettei mitään uutta tietoa tulisi esiin, kun haastattelisin uutta ihmistä. Saturaation ongelmana onkin, että tutkijan tulisi osata päätellä, milloin aineistoa on niin paljon, että uutta tietoa ei tulisi, mikä on toisaalta ristiriitaista sen näkökulman kanssa, että jokainen tapaus on ainutlaatuinen (Hirsjärvi & Hurme 2010, 60). Aineistoa analysoidessani huomioin, että haastateltavana on rajattu joukko. Aineiston yleistettävyyys ei ole tutkimuksen tavoitteeni, sillä tutkimuskysymyksissäni pyrin saamaan vastauksia siihen, miten yhteiskunnan muutokset näkyvät ohjaajien työssä, kun ohjattavina on nuoria aikuisia, jotka etsivät omaa alaansa tai töitä. Tarkoituksena on kuvata haastattemieni ohjaajien kokemuksia muutoksista, sillä he näkevät työssään jatkuvasti nuoria aikuisia, jotka etsivät omaa polkuaan. Olen kiinnostunut siitä, mitkä muutokset näkyvät ohjaajien työssä, miten ne vaikuttavat työn toteutukseen ja tulevaisuuden näkymiin. Analyysi kuvaa näin aikaansa sekä muutosten mukanaan tuomia haasteita nuorten aikuisten elämässä matkalla koulutukseen, ammattiin ja työelämään. Tämä taas auttaa osaltaan ymmärtämään ohjausalan haasteita.

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä onkin esimerkiksi ilmiön kuvaaminen ja ymmärtäminen sekä tulkitseminen mielekkäillä teorioilla, ei niinkään tilastollinen yleistettävyys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Alasuutari (2011, 250) käyttää sanaa *suhteuttaminen* kuvaamaan sitä, missä suhteessa tutkija voi olettaa tutkimuksen kertovan myös muusta kuin analysoimastaan tapauksesta.

Kvalitatiivisen aineiston tulkinta ja analyysi voivat olla ongelmallisia, koska niihin ei ole valmiita malleja (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Satunnaisuutta vähentää systemaattinen analyysi, jota lähestyn tässä tutkimuksessa sisällönanalyysin keinoin. Systemaattisella ja perustellulla analyysillä voidaan osoittaa tutkijan tulkinnan luotettavuus. Olennaista on kertoa, miten tutkija on päätenyt luokittelemaan ja kuvaamaan ilmiöitä sillä tavalla kuin on tehnyt (Hirsjärvi & Hurme 2001, 189). Edellisessä alaluvussa 3.2 olen antanut esimerkkejä siitä, miten olen pelkistänyt ja ryhmitellyt aineistoa. Lisäksi pyrin osoittamaan analyysissä aineistositaateilla sitä, miten olen päätenyt tulkintaani.

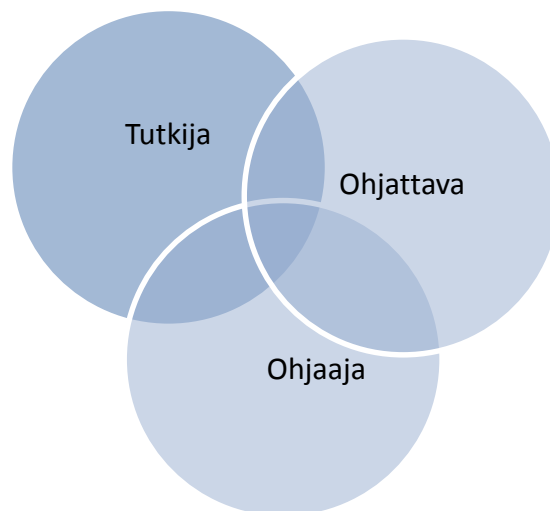
Perinteisesti tutkimuksen luotettavuuteen viitataan reliabiliteetilla ja validiteetilla (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185–188). Laadullisen tutkimuksen kirjallisuudessa on kuitenkin ajateltu reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden hylkäämistä, sillä niihin liittyy ajatus yhdestä todellisuudesta, johon tutkimuksessa pyrittäisiin. Korvaavia käsitteitä suomennettuna olisivat Tuomen ja Sarajärven (2009, 138–139) koonnin mukaan *uskottavuus* tai *vastaavuus* (credibility), *siirrettävyys* (transferability), *luotettavuus*, *tutkimustilanteen arviointi*, *varmuus* tai *riippuvuus* (dependability) sekä *vakiintuneisuus*, *vahvistettavuus* tai *vahvistuvuus* (confirmability). (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136–139.)

Ihmistutkimukselle on ominaista, että käsitys todellisuudesta syntyy vuorovaikutuksessa, ja samastakin ilmiöstä on ristiriitaisia käsityksiä eri aikoina ja eri paikoissa, joten täytyy hyväksyä, että ei ole olemassa ehdotonta totuutta ympäröivästä maailmasta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 18). Konstruktionistisen kieli-käsityksen mukaan mitään objektiivista todellisuutta ei ole mahdollista tavoittaa, vaan todellisuus on sitä, mikä rakentuu ja jäsentyy tulkitsemisen ja ymmärtämisen kautta (Eskola & Suoranta 2008, 138). Laadullista tutkimusta voisi kuvata

ymmärtäväksi selittämiseksi, jossa ei siis etsitä universaalia selitysmallia, vaan olennaista on *paikallinen selittäminen* (Alasuutari 2011, 55, 243).

Haastavaa, ja samalla kiinnostavaa, tutkimuksessani on intersubjektiivisuuden oletus, jonka mukaan meidän täytyy ymmärtää asioita niin kuin toiset ihmiset ovat ne ymmärtäneet, vaikka jokainen luo kuitenkin oman käsityksensä todellisuudesta, eikä toisen käsityksistä voi koskaan olla täysin varma (Hirsjärvi & Hurme 2001, 18; Kvale ym. 2009, 54). Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on ymmärtää ohjauksen maailmaa ohjaajien silmin, jotka havainnoivat työtänsä myös ohjattaviensa kokemusmaailman kautta. Havainnollistan tätä kolmijakoa kuviossa 1, jossa tutkijana hahmotan ohjaajan näkemyksiä ja sitä kautta ohjattavien maailmaa.

Tutkijan esiymmärrys voi olla esteenä haastateltavan luomien merkitysten ymmärtämiselle, jos tutkija tulkitsee puhetta omista lähtökohdistaan käsin. Tämän vuoksi tutkimukseen kuuluvat kriittiset ja reflektiiviset vaiheet, jolloin kyseenalaistetaan tulkintaa ja ollaan tietoisia omista lähtökohdista tutkimusta koskien. Se ymmärrys, joka syntyy spontaanisti, tulee kyseenalaistaa ja pyrkiä ymmärtämään, mitä haastateltava on tarkoittanut. (Laine 2010, 34.) On luonnollista, että tutkimuksen edetessä tutkijan ymmärrys lisääntyy, joten vaihtelu esimerkiksi aineistonkeruun toteuttamisessa on laadulliseen tutkimukseen kuuluva ilmiö, ei niinkään varsinainen puute. Näin ollen laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisikin tiedostaa tutkimuksen prosessimaisuuteen liittyvän vaihtelun hallinta. (Kiviniemi 2010, 79–81.)

KUVIO 1. Tutkijan, ohjaajan ja ohjattavan kokemusmaailmat

Haastattelussa luotettavuus voi kärsiä johtuen esimerkiksi haastattelijan taidoista tai siitä, että haastateltava voi pyrkiä antamaan sellaisia vastauksia, jotka ovat yleisesti hyväksyttäviä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Jos haastattelutilanteessa on luottamusta, haastateltava kertoo helpommin myös mahdollisista negatiivisista kokemuksistaan. Haastattelijana en voi haastateltavien puolesta määrittellä heidän kokemaansa luottamuksen astetta haastattelutilanteessa, mutta aineistonkeruuprosessin aikana pyrin ilmaisemaan, että haastateltavan ajatukset ovat arvokkaita ja tutkimukseen osallistuminen tärkeää ohjaajan työkentän ja siinä näkyvien muuttuvan yhteiskunnan haasteiden hahmottamiseksi.

Eettiset kysymykset on otettava huomioon tutkimuksen jokaisessa vaiheessa tutkimuksen tarkoituksen määrittelystä tutkimusraportin kirjoittamiseen. On tärkeää arvioida jo etukäteen, aiheutuisiko tutkimuksen eri vaiheista jonkinlaista haittaa tutkittaville. (Miles, Huberman & Saldaña 2014, 56–66; Kvale 1996, 111–120; Kvale & Brinkmann 2009, 63.) Tässä tutkimuksessa aihe ei ole arkaluonteinen eikä haastatteluista pitäisi koitua haastateltaville haittaa, kuten stressiä tai erityistä tarvetta puhua aiheesta jälkikäteen. Kerroin kuitenkin haastatteluiden lopussa, että minuun voi ottaa yhteyttä, jos haastatteluun liittyen tulee myöhemmin mieleen jotakin, mistä esimerkiksi haluaisi vielä kertoa. Tällä halusin myös mahdollistaa sen, että haastateltava voi palata haastattelun teemoihin kanssani

myöhemmin, jos hän kokisi sen tarpeelliseksi. Arvioni mukaan haastattelulla saattoi kuitenkin olla jopa positiivista vaikutusta, sillä yksi haastateltavista totesi lopuksi kokeneensa haastattelun hyödylliseksi perustellen sitä niin, että hän sai jäsentää ajatuksiaan keskustelumme aikana ja oivalsi sen vuoksi uutta työhönsä liittyen.

Tutkimuksen tärkeät eettiset kysymykset liittyvät aineistonkeruuseen. Aineistonkeruussa, haastatteluiden suunnittelussa ja toteutuksessa, huomioin luotamuksellisuuden aineistoa käsitellessäni ja säilyttäessäni ja tutkimustuloksista raportoidessani. Ennen haastattelua kerroin, että haastateltavien nimet eivät tule näkymään tutkimuksessa. Jo haastatteluja litteroidessani käytin haastateltavista samoja keksittyjä nimiä, jotka näkyvät tutkimusraportissani. Tunnistettavuutta minimoidakseni poistin aineistosta myös mainittuja paikkoja, nimiä ja paikkakuntia.

Haastateltavat osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti, mikä tuli esiin myös osan heistä saamassa edelleen lähetetyssä sähköpostiviestissä viestin välitänneen kirjoittamana. Haastateltavat saivat tutkimusaiheesta tietoa ensimmäisen kerran kirjallisesti haastattelupyynnön yhteydessä, jossa pyysin kiinnostuneita ottamaan minuun yhteyttä. Haastatteluun valikoidut ilmaisivat minulle sähköpostitse kiinnostuksensa osallistua tutkimukseen, jolloin aloimme sopia haastatteluaikaa haastateltavien toiveiden mukaisesti. Kerroin tutkimusaiheestani lyhyesti vielä ennen haastattelua, ja kirjallisesti tietoa tutkimusaiheesta ja tutkimuksen toteuttamisesta oli myös tutkimusluvassa, jonka haastateltavat luvkivat ja allekirjoittivat ennen haastattelun aloittamista.

Haastattelututkimuksessa voidaan pohtia, kuinka haastatellut ohjaajat valikoituivat tutkimukseen. Osalle heistä kirjoitin suoraan haastattelupyynnön, mutta osa vastasi yleisempään sähköpostipyyntöön ja edelleen välitettyyn viestiin. On mahdollista, että lähettämäni suorat pyynnöt johtivat haastatteluun suostumiseen osittain myös sen vuoksi, että ohjaajat saattoivat kokea kieltäytymisen olevan tällöin vaikeampaa kuin yleisessä haastattelupyynnössä. Jonkinlaiseksi valikoitumiseksi laskettaneen sekin, että haastatellut ohjaajat oletettavasti kokivat tutkimusaiheeni olevan sellainen, josta heillä on sanottavaa ja

kokemuksia jaettavana. Toisaalta tämä on myös haastattelun ja koko tutkimuksen toteutumisen edellytys, että haastateltavilla on kiinnostus kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan ja minulla on kiinnostus ymmärtää heitä. Tavoitteenani on osoittaa tutkimusraportissa, miten tutkijana olen pyrkinyt ymmärtämään haastateltavien ohjaajien kokemuksia ja näkemyksiä. Näin aineiston tarkasteluun ja raportointiin liittyvä eettinen kysymys kietoutuu tutkimuksen luotettavuuteen.

4 KOULUTUKSEEN JA TYÖELÄMÄÄN OHJAAMINEN MUUTOSTEN YHTEISKUNNASSA

4.1 ”Pelkän peruskoulutuksen varaan ei voi jättäytyä, et ei suomalaiselle nuorelle anneta semmosta vaihtoehtoa” - Koulutus ohjauksen tavoitteena

Koulutuksen ja ammatin hankkiminen ovat ohjauksen tavoitteissa, ja ohjaajat kuvailevat haastatteluissa koulutuksen näyttävän itsestään selvältä, jolle ei anneta vaihtoehtoja.

Jaana: Et välillä tuntuu et koulu on niinku sellanen itsestäänselvyys, et jos olis muuta ni ei välttämättä haettas

Hanna: Ei siis pelkällä peruskoululla, ni onhan se niin selvästi valtiovallanki tukema asia, et mitään muusta nyt rummutetaan ku siitä, että koulutustakuu, koulutustakuu, nuorten koulutustakuu, että se varmaan on semmonen asia mistä ykskään vaikka kansanedustaja ei oo eri mieltä, et pelkän peruskoulutuksen varaan ei voi jättäytyä, et ei suomalaiselle nuorelle anneta semmosta vaihtoehtoa. Kyllä se on sit tosi toisinajattelija ja anarkisti jos sen niinkun, mut nuorilla on niitä ajatuksia silti, mut ei se virallinen, ei virallinen puhe anna semmosta vaihtoehtoa

Mitä on virallinen puhe, joka ei anna muuta vaihtoehtoa kuin koulutuksen hankkiminen? Kaisa kertoo haastattelussa, miten aikuiskoulutukseen on aina paljon hakijoita ja puhelimesta kysytään, mitä koulutuksia on alkamassa, koska kysyjän pitäisi hakea johonkin kouluun. Kaisa arveleekin, että sosiaalitoimessa on puhuttu ammatin hankkimisesta. Alle 25-vuotiaalla koulutusta vailla olevalla nuorella ei nimittäin ole oikeutta työttömyyden perusteella maksettavaan työttömyysetuuteen, jos hän ei ole hakenut opiskelupaikkaa tai on keskeyttänyt opinnot ilman pätevää syytä. Lisäksi alle 25-vuotiaan sosiaalitoimen asiakkaan toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa, jos hän ei ole oikeutettu työttömyysetuuteen edellä mainituista syistä. (Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290, 2. luku 13 §; Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412, 10 §.) Työttömyysturvasta on tullut vastikkeellista, eli työttömyysetuuden saaminen edellyttää aktiivista toimintaa, koulutukseen ja työhön hakeutumista (Suutari 2002, 15). Koulutuksen katsotaan mahdollistavan työllistymistä, ja tilastojen mukaan matalalla koulu-

tuksella onkin yhteys työttömyysriskin kasvuun. Riski jäädä työttömäksi on pienempi korkeammin koulutetuilla työllisillä kuin sellaisilla, joilta puuttuu perusasteen jälkeinen koulutus. (Tilastokeskus 2012, 2.)

Hanna kuvailee työssä näkyvän opiskelijoiden eri motivaatiot koulunkäymiselle, ja joillakin se on esimerkiksi opintotuki. Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen välissä olevan nivelvaiheen tavoitteena on löytää oma opiskeluala, jos toisen asteen opiskelupaikkaa ei ole saanut tai on jostakin syystä päätynyt keskeyttämään opiskelun. Nivelvaiheessa korostuu tästä syystä koulutukseen hakeminen ja sitä kautta eteenpäin pyrkiminen. Tätä Hanna kuvailee ohjaustyön velvollisuutena, jonkinlaisena työhön kuuluvana tosiasiana.

H: Munhan täytyy kaikkien kans hakee [yhteishaussa], sehän on ihan fakta, kaikkien on haettava

Toisen asteen koulutuksesta on tullut välttämättömyys, ja jos tästä normista poikkeaa eikä integroidu peruskoulun jälkeen koulutukseen, on vaarassa syrjäytyä. Pidentynyt nuoruus kouluttautumisineen vaikuttaisi olevan jonkinlainen jälkimodernin yhteiskunnan oletusarvo, johon kuuluvat opiskelun lisäksi tilapäiset työt ja esimerkiksi vanhemmaksi tuleminen myöhentyminen. (Kuronen 2011, 15; Aapola 2005, 257–258.) Koulutuksen hankkimisen välttämättömyyden lisäksi tavoitteena on, että koulutukseen ja työelämään siirtymisvaihe olisi sujuva ja nopea (esim. Aapola 2005, 257).

On kuitenkin myös huomioitava, että joillekin aloille koulutetaan liikaa ihmisiä työvoiman tarpeeseen nähden, jolloin työpaikkoja ei riitä kaikille. Samaa on nähtävissä myös korkeakoulutetuilla. Koulutus ei estä syrjäytymistä, mutta se kuitenkin pienentää syrjäytymisen todennäköisyyttä (Myrskylä 2011, 47). Kaisa kuvailee oman paikan löytämistä nykyään vaikeana, koska se ei tule välttämättä ammatin eikä opiskelun kautta. Tilanne on tyypillinen jälkiteollisessa tietoyhteiskunnassa, jossa kiinteät ammatti-identiteetit ovat muuttumassa joustaviksi. Epätyypillisten työsuhteiden vuoksi identiteetti ei myöskään muodostu työpaikan perusteella, vaan identiteetti on joustava ja yksilöllinen. (Filander

2006, 52–54.) Koulutusta kohtaan on joka tapauksessa odotuksia. Jos työ on loppunut tai esimerkiksi terveydellisistä syistä täytyy kouluttautua uudelleen, huomataan ohjaustyössä, miten koulutukselta odotetaan paljon.

Kaisa: Ja sitte tietysti nämä alanvaihtajat terveydellisistä syistä tai muista, jos ajatellaan sitä, että siihen koulutukseen ladataan paljon odotuksia, totta kai ja semmoset jotka on niinkun tämmösistä niinku saneerattu tai tietysti yhteiskunnan työelämä-rakennemuutokset, joilta se työ on loppunu, ni totta kai heillä hirveen suuret odotukset ja tänä päivänä ei pysty tietysti sanomaan kenellekään, että se on satavarmasti töitä vaikka tekis minkä tutkinnon

Koulutukseen kohdistuvia toiveita ja lupauksia kuvaillaan toisinaan koulutususkon käsitteellä. Koulutususkon mukaan koulutus on keino edetä elämässä ja hankkia itselleen ja yhteiskunnalle hyvinvointia, ja kaikilla on tasa-arvoinen mahdollisuus saada koulutuksesta hyötyä. (Silvennoinen 2002, 138–143.) Kaisan näkemyksen mukaan koulutukseen kohdistetut odotukset eivät kuitenkaan toteudu aina, sillä koulutuskaan ei välttämättä johda työllistymiseen.

Verovaroin rahoitettua koulutusta pidetään joka tapauksessa ihmisten toimintavalmiuksien edistämisen välineenä. Koulutettujen työllistyminen liitetään puolestaan myös kuvaukseen tuottavuudesta. (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 62–65.) Ihmisten näkeminen tuottavana - tai päinvastaisesti ei tuottavana - kuulostaa tehokkuusajattelulta, jossa tavoitteena on, että ihmiset olisivat tuottavia kuin tehtaan koneet. Björklund ja Sarlio-Siintola (2010, 66–67) kysyvätkin, onko ihmisten hyvinvoinnin turvaamisessa kyse talouden hyvinvoinnin tavoitteesta. Koulutus nähdään joka tapauksessa hyvinvoinnin lisääjänä yhteiskunnalle ja yksilölle. Koulutustaso onkin noussut, sillä vähintään 15-vuotiaiden koulutustasoa tarkasteltaessa kolmanneksella on vain perusasteen tutkinto vuonna 2010, kun 1970-luvulla kolmella neljäsosaa oli vain perusasteen koulutus. Vuonna 2010 keskiasteen tutkintoja oli 39 prosentilla ja korkea-asteen tutkinto 28 prosentilla, kun taas vastaavat osuudet olivat 40 vuotta sitten 16 ja 9 prosenttia. (Tilastokeskus 2011, 1.) Yksilötasolla koulutuksen ajatellaan lisäävän yksilön toimintavalmiuksia, mahdollisuuksia ja hyvinvointia.

4.1.1 Koulutuksen hankkimisen esteitä

Haastateltujen ohjaajien työssä näkyy myös erilaisia koulutuksen hankkimisen esteitä, jolloin koulutukseen ei ole hakeuduttu tai koulutus on jäänyt kesken. Koulutuksen keskeyttämiseen onkin kiinnitetty viime vuosina huomiota. Perusasteen ja toisen asteen väliseen siirtymävaiheeseen, jota kutsutaan myös nivelvaiheeksi, on kehitetty palveluita ja ammattiin ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta vastaamaan siihen tarpeeseen, kun nuoret eivät saa opiskelupaikkaa tai jostakin syystä keskeyttävät koulutuksen. Nivelvaiheessa työskentelevä Jaana pohtii, näkyykö nivelvaiheen ohjaustyössä keskeyttämisen lisääntyminen sen vuoksi, että nivelvaihe on vakiinnuttanut paikkansa, joten sen olemassaolosta ollaan tietoisia ja sinne osataan koulutuksen verkostoissa ohjata. Hän toteaa myös, että jos koulujärjestelmässä eteneminen tapahtuisi suoraan kuin koulutusjärjestelmän asteita kuvaavissa laatikostoissa (ks. kuvio 2), nivelvaihetta ei tarvittaisi. Koulutusalan keskeyttäminen ei kuitenkaan välttämättä merkitse koulutuksellista keskeyttämistä, vaan keskeyttäminen on osa prosessia oman ammattialan etsimisessä (Komonen 1999, 122–124).

Hannan havaintojen perusteella nivelvaiheen olemassaolon merkitystä ei nykyään tarvitse perustella, vaan on huomattu, että se on tarpeen opiskelupaikkaa vaille oleville nuorille.

H: Että tämmöstä niinku meidän koulutusta, ku meillä on tässä tämmönen nivelvaihe, ni ei kyllä tarvi kenellekään perustella et miks tämmönen on -- ku et tekee töitä nyt sitte näitten nuorten kanssa, jotka ei oo vielä saanu sitä koulupaikkaa ja jotka sitä yrittää kovasti saada, nii sehän tuntuu hirveen hyvältä, että tähän on tämmönen valtiovallanki, tää on niinku suurien linjapuheiden aihe niinku tää meidän koulutustyyppinen paikka ja kaikki muut vastaavat läpi Suomen maan yli

Koulutukseen sitoutumisen vaikeus näkyy ohjaajien työssä. Esimerkiksi Kaisa kuvailee, miten kaikki eivät sopeudu koulutuksen vaatimuksiin ja he tarvitsisivat elämänrytmiä ja vahvempaa arjenhallintaa koulutuksen loppuun saattamiseksi. Lisäksi koulutuksessa opiskelijan tulisi pohtia omia tavoitteitaan ja koulutuksen merkitystä itselleen.

K: Mul on semmonen tunne että näille jotka ei sitoudu eikä pääse alkua pitemmälle ja löytyy sitä selityksen selitystä että ku ei oo rahaa linja-autolippuun vaikka se varmaan ois sieltä sosiaalitoimistosta annettu, niin jollakin tavalla tuntuu se että ei ne ei nää meidän systeemit oo heitä varten et jollakin tavalla pitäis panostaa siihen elämänrytmiin, se on fraasi, arjenhallintaan, elämönhallintataitoihin ja jollakin tavalla saada se ihminen miettimään sitä että mikä merkitys tällä koulutuksella on minulle, mikä paikka minun elämässä on, mitä mää oon valmis sille antamaan

Myös Niinan työssä näkyy, että kaikki eivät voi opiskella samalla tavalla. Hänen mukaansa esimerkiksi koulukiusaaminen on saattanut aiheuttaa sen, että ajatus luokkaan palaamisesta ahdistaa ja tuntuu mahdottomalta. Myös sosiaalisten tilanteiden pelko ja paniikkihäiriö vaikeuttavat esimerkiksi ryhmätöiden tekemistä. Jaana on puolestaan havainnut, että joillekin isossa yksikössä opiskeleminen osoittautuu haasteelliseksi ja sen vuoksi jopa keskeyttämiseenkin vaikuttavaksi tekijäksi.

Mahdollisuuksien politiikan mukaan mahdollisuuksia luodaan poistamalla esteitä hyvinvoinnille. Olennaista ovat ihmisen mielessä olevat käsitykset, joihin vaikuttavat esimerkiksi kouluvuosien aikaiset ymmärrykset ja ajatukset omista mahdollisuuksista. (Lehto 2010, 295–296.) Kokemuksia koulutuksen esteistä ei tulisikaan väheksyä, sillä opiskelun esteettömyyden tulisi toteutua laajasti ymmärrettyinä. Niina arvioi tekemällä oppimisen olevan monelle sopiva tapa oppia ja opiskella, ja näin voikin suorittaa esimerkiksi osatutkintoja. Sari puolestaan kertoo työssään näkyvän nuorten tarpeen olla kuin muut, jolloin erityisen tuen tarvetta ei mahdollisesti edes haluta tuoda esiin.

Koulutuksen hankkimisen esteitä tulisi eri tavoin huomioida ohjauksessa, jotta kouluttautumiseen olisi mahdollisuuksia perusopetuksen jälkeen. Peruskoulun jälkeen koulutukseen hakeutuminen onkin tärkeää, sillä pelkän perusasteen varassa olevilla on suurempi syrjäytymisriski. Työttömistä tai koulutuksen ja työelämän ulkopuolisista nuorista, joilla ei ole 25-vuotiaana perusasteen jälkeistä tutkintoa tai kesken olevaa koulutusta, jopa 90 prosenttia näyttää jäävän

ilman jatkokoulutusta. Iän myötä opiskelujen aloittamisen todennäköisyys vaikuttaisi pienenevän. (Myrskylä 2011, 11–13, 21.) Yleensäkin nuoria pidetään yhteiskunnan resurssina, joiden varassa on jatkuvuus ja tulevaisuuden toimivuus, joten on kaikin puolin tärkeää, että nuoret löytävät paikkansa yhteiskunnassa (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 47). Nuorilla voi kuitenkin olla vaikeuksia valita ammatti, ja heillä saattaa olla koulutuksen keskeyttämisiä, työttömyyttä ja määräaikaista työsuhteita, joiden vuoksi he voivat olla riippuvaisia erilaisista tukimuodoista ja vanhemmistaan. (Kuronen 2011, 15–16.) Nuoruudesta aikuisuuteen siirtyminen on myös mutkistunut, sillä valmiita malleja ei ole enää samaan tapaan kuin aikaisemmin (Aapola & Ketokivi 2005, 18). Toisaalta tämä mahdollistaa vapauden tehdä omat yksilölliset valintansa ja näin luoda yksilöllinen elämänkulkunsa.

4.1.2 Alan valinnan ja vaihtamisen vaikeus

Ohjaajan työssä näkyvät alan valintaan liittyvät kysymykset. Viime vuosien koulutuspolitiikan suuntana näkyy tavoite nopeasta koulutukseen ja työelämään pääsystä, minkä mukanaan tuomat muutokset tuovat painetta alan valintaan ja voivat vaikeuttaa alan vaihtamista. Ohjaajat pitävät alanvaihtajien tilannetta vaikeana, koska väylät kouluttautumiselle ovat yhteishaun muutoksen myötä rajatut, ja vaikka toisen asteen tutkintoa ei vielä olisi, on mahdollista, että ei pääse yhteishaussa opiskelemaan haluamaansa alaa. Ville kuvailee nuorten pitkäaikaistyöttömyyttä myös jumiutumisenä alanvaihtajatilanteeseen, jossa ei ole kykyä tai halua työskennellä sillä alalla, mihin on kouluttautunut, mutta ei jostakin syystä lähde lisäkouluttautumaan. Ohjaajat huomauttavat myös nuoren iän vaikuttavan siihen, että alan valinta on vaikeaa. Voiko siis perusopetuksen päättävänä tietää, missä ammatissa haluaa toimia? Valitsemiseen liittyikin oikeutta valita, mutta myös vastuuta ja velvollisuuksia elinikäiseen oppimiseen (Filander 2006, 44).

K: Vaikka se on hyvä vaikka että sinnittelee semmosen tutkinnon loppuun, oli ennen hyvä, nythän se on vähän sitte huono juttu jos on ite niinku ei voi saaha toista paikkaa et nyt melkein käännetään tässäki. Täähän on joku tämmönen yhteiskunnallinen muutos et nyt joudutaan miettimään varmaan ohjauksessa tuolla ammattiopiston puolella et ohjataanko rohkeemmin keskeyttämään

Ville: No nuorenanahan kukapa meistä tietäs vielä parikymppisenä mikä minusta isona tulee tai sitte jopa sitä ennen --- se voi olla että he on opiskelleet sellasen ammatin joka ei työllistä tai johon heillä ei oo todellista motivaatiota oikestaan missään vaiheessa olutkaan

Ohjaajien puheissa alan valintaan liittyy haasteita, koska peruskoulun päättävänä ja vailla konkreettista kokemusta eri aloista ei voi kuitenkaan täysin tietää, minkälaista on itse toimia tietyssä ammatissa. Yhteishaun pisteytys asettaa painetta oikean alan valintaan heti peruskoulun päättävänä, ja kuitenkin alan valinta tehdään varsin nuorena ja alaikäisenä. Jaana kuvailee itseään ”elämäihmiseksi” korostaessaan asennettaan koskien elämän aikana kypsymistä ja kokemuksellisuuden merkitystä sen huomaamisessa, mikä ala tuntuu omalta. Hän myös pohtii sattuman ja tuurin merkitystä siinä, että pääse jonnekin, minkä huomaa tuntuvan omalta jutulta.

J: Ite aattelen tämmösenä niinku elämäihmisenä jotenki, että vaikka kuinka joilleki, et voiko pelkästään aatella että ei tuu riittävästi sitä tietoa niinku minkälaista on nyt vaikka kone-metalliala, ni osahan ei vaan oo riittävän kypsiä vastaanottaan sitä tietoa että ei se, et ihmisen elämähän on semmosta että vasta ku sä koet jotain ni sä ymmärrät et onko minusta tähän vai eikö minusta oo tähän

H: Siis alan vaihtaminenhan vaikeutuu ehkäpä, koulutukseen pääsy ekaa kertaa helpottuu ja se taas luo ehkä enemmän painetta ehkä just siihen et nyt perus, nii että sanotaan että perusopetuksen opoilla tulee suurempi vastuu ja niinku paine ohjata heti oikeeseen mut se on jotenki musta sit taas ristiriidassa tän kaiken muun puheen kanssa. Pitää antaa kuitenkin nuorille aikaa, ei se maailma kypsy ja nuori kypsy siinä, ei se ehkä pysty yhtään sen parempaan valintaan vaikka kuinka pitäis muka valita se lopullinen

Nuorten kouluttautuminen suoraan peruskoulun jälkeen on joka tapauksessa tärkeää, joten siihen kannustetaan ja ohjataan yhteishaussa pisteillä perusopetuksen samana keväänä päättävälle, samoin kuin lisäopetusluokan tai ammattistarttin käyneille. Lisäksi pisteitä annetaan, jos hakijalla ei ole opiskelupaikkaa toisella asteella, minkä vuoksi koulutusalojen vaihtajat saattavat erota oppilaitoksestaan hakiessaan uutta paikkaa. Tämä aiheuttaa ainakin hetkellisen koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riskin. Korkeakoulutuksessa puolestaan kannustetaan valmistumaan ajallaan, mihin ohjataan esimerkiksi opiskeluoikeuden pituuden rajaamisena ja opintotuen muutoksilla (esim. HE 197/2013). Lakiesitys, joka koski opintotuen rajaamista yhteen saman tasoiseen korkeakoulututkintoon (HE 210/2014), vedettiin kuitenkin pois eduskunnan käsittelystä maaliskuussa 2015.

Toisen asteen koulutuksen yhteishaussa on vuoden 2013 syksystä lähtien muutoksena kahdeksan pisteen etu sellaisille, joilla ei ole vielä toisen asteen tutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa (Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatillisessa peruskoulutuksessa 4/2013, 2 luku 6-7 §). Tämä vaikeuttanee jatkossa alan vaihtamista, jos ala osoittautuu vääräksi tai epäsopivaksi, sillä alan vaihtajan tulee luopua ensimmäisestä opiskelupaikastaan paremmat lähtöpisteet saadakseen jo siinä vaiheessa, kun hänellä ei ole vielä tietoa uudesta paikasta. Hanna korostaa kuitenkin sitkeyttä tehdä tutkinto, vaikka ala ei olisikaan osoittautunut aivan sellaiseksi kuin ajatteli. Hän pitää valmistaa tutkintoa arvokkaana ja alan vaihtamista yhteishaun muutoksen myötä myös tavallaan riskinä pudota koulutuksen ulkopuolelle. Kaisa puolestaan kuvailee tutkinnon suorittamisen olleen ennen hyvä asia, mutta epäilee, voiko nykytilanteessa tutkinnon suorittamisessa sellaiselta alalta, joka ei tunnukaan omalta, olla opiskelijalle myös negatiivisia seurauksia, jos hän ei myöhemmin pääse opiskelemaan toista perustutkintoa. Muutokset opiskeluun hakeutumisessa vaikuttavat mahdollisesti ohjaustyöhön, sillä keskeyttämisellä voi olla opiskelijan jatkon kannalta myös positiivisia seurauksia, kun hänet katsotaan yhteishaussa toisen asteen opiskelupaikkaa ja tutkintoa vailla olevaksi.

Alan valintaa pohtiessa ohjattava saattaa miettiä, että jollekin alalle ei kuitenkaan pääse tai toisella alalla ei ole töitä. Jaanan mielestä tulisi kuitenkin ensisijaisesti pohtia omaa kiinnostustaan, jotta jaksaa tehdä ensimmäisen perustutkinnon, sillä tulevaisuudessa on joka tapauksessa epävarmuustekijöitä eikä esimerkiksi työtilannetta voida ennustaa varmasti. Jaanan ajatus ensimmäisestä perustutkinnosta on osuva, sillä elinikäisen oppimiseen liittyyneen jatkossa myös ajatus jonkinlaisesta välttämättömyydestä kouluttautumiseen, jotta selviää muuttuvilla työmarkkinoilla (Filander 2006, 44). Ensimmäisessä ammatissa ei siis välttämättä olekaan nykyään mahdollista toimia koko työikä. Hanna pitää tärkeänä myös oman kiinnostuksen seuraamista sen sijaan, että valitsisi alan lähinnä työtilanteen perusteella. Kuitenkin hän miettii, että jos alan työtilanne ahdistaa liikaa, voi etsiä jonkin sellaisen alan, jolla saisi kaivattua turvallisuuden tunnetta työtilanteesta, ja myös ala tuntuisi sopivalta. Alan valinta voi siis olla

jonkinlaista kompromissien tekemistä, jossa ohjattava punnitsee kiinnostuksiaan ja työn piirteitä ja arvioi näiden tärkeyttä itselleen.

H: Pitäähän sitä [työtilannetta] miettiä ja siitä pitää keskustella mut ei pidä niinkun paniikoida eikä niinku jättää kuitenkaan niinku, täytyy kuitenkin aatella että jos sua intuitiivisesti vaan vetää se ala niin mene sinne eläkä mä en nyt oikeen haluais tonne lähihoitajaks mut ku siellä on töitä ni mää nyt meen, et ei se sekään oo se ratkasu et sit se vaan vaatii vähän pitempää keskustelua et löydetään se mihin se sydän sykkii. Jos se ahdistus on juuri hänelle liian suuri niin etsi joku turvallisempi, jos sekin kuullistaa kuitenkin ihan kivalta

Etenkin jos ohjattava on vaihtamassa alaa työllistymisen vaikeuden vuoksi, työtilanteen pohdinta alan valinnassa näkyy ohjaajan työssä.

K: No kyllähän nyt tässä työssä kun mainitsin ne työnhakuvalmennukset ja nää isot irtisanomis ja niihin ne muutosturvaan kuuluvat jutut, ni tuota kyllähän tää tämmönen huono työllisyystilanne ja tämmöset niinku rakenteelliset muutokset näkyy ihan hirveen voimakkaasti ja tulee ihan niinku tähän näin. Ja ku meiltä kysytään työnhakuvalmennuksissa että no, mihinkäs sitä tai millekkäs alalle sitä vois kouluttautua ni ei voi sanoa yhtään mittään koska tämä muutoksen tahti on niin nopee ja työvoiman tarve vaihtelee niin hirveen nopeesti eri aloilla

Työllisyystilanne näyttäisi siis joka tapauksessa tulevan lähelle ohjaajien työtä alan valinnassa. Ohjaajat eivät kuitenkaan koe voivansa ennustaa eri aloille työllistymistä työelämän muutosten nopeuden vuoksi.

4.1.3 Koulutuksen tärkeys ohjaajien näkökulmasta

Haastatellut ohjaajat olivat aineistossani varsin yksimielisiä siitä, että nykyään koulutusta vaaditaan, ja sitä tarvitaan työllistymisessä. Kyse on todennäköisyyksistä: on mahdollista työllistyä ilman koulutusta, mutta todennäköisempää työllistyminen on silloin, kun on alalle vaadittava koulutus, kelpoisuus tai yleensäkin valmis toisen asteen tutkinto. Etenkin nuorten kohdalla ohjauksessa tavoitteena usein onkin oman opiskelualan löytäminen ja opiskelupaikan saaminen. Koulutus nähdään siis jonkinlaisena ratkaisuna työllistymisen vaikeuteen, ja ilman koulutusta työllistymisen mahdollisuudet kaventuvat. Nuorten aikuisten ohjauksessa koulutuksen merkitys vaikuttaisi korostuvan, sillä koulutusta pidetään sekä työelämässä että viranomaisten näkökulmasta edellytyksenä, jotta saisi työllistymiseen todellisia mahdollisuuksia. Komonen (2001, 70) kuvaakin koulutuksen olevan valinnanmahdollisuuksien lisäksi myös ”pakkojen areena”.

Sari: -- Kyllä se niin vaan on että työmarkkinat edellyttää sitä kouluttautumista ja vaikka se koulutus olis ihan eri alalle mihin sää meet töihin vaikka johonki mäkkäriin, ni et sää etene vuoropäälliköksi jos sulla ei oo siellä niinku tradenomikoulutus tai joku tällanen, et se on kuitenkin, ne on yllättävän korkeita ne koulutusvaatimukset ja todennäköisesti et pääse edes sinne myyjäksikään jos ei sulla oo vähintään, etkä pääsekään jos sulla ei oo vähintään mahdollisuuksia suorittaa hygieniapassi -- tällainen tavallaan osoittaa niinku se osaaminen jollain suorittamalla, joku sellanen osatutkinto, tutkinto, tai sit joku tietynlainen kelpoisuus mitataan kuitenkin sillä kouluttautumisella

V: No kyllä se on, kyllä sillä on merkitystä, sillä on merkitystä että kyllä se nuortenki kohalla aina todennäkösemmin on jos heillä on koulutus niihin tehtäviin joita he lähtee tekemään

K: Ja sitte toisaalta mehän eletään koulutusyhteiskunnassa ja siihen työelämään sijoittumisessa ja yhteiskuntaan sijoittumisessa tänä päivänä ni ainaki minusta näyttää siltä ja oonki sitä mieltä, että ei sitä semmosta ilman ammatillista osaamista oikeen tahdo sitä paikkaa löytyä, ja nyt ei oo paljon sellasia työpaikkoja tarjolla johonka pääsee ilman sitä ammatillista peruskoulutusta

Riikka: Kyllä mun mielestä niinku aivan äärettömän tärkeitä on sen, oli se sitten nuori tai vähän vanhempiki henkilö, niin niinku mieltä ainaki niitä koulutusvaihtoehtoja et jotta saatas sinne se perusammatti, et kyllä se vähän nykypäivänä on realiteetti et hirveen vähäsen mihinkään pääset jos sulla ei oo mitään koulutusta, se on jotenki kylmä maailma

Toisen asteen koulutuksen keskeyttäneet sekä sellaiset, jotka eivät ole hakeutuneet tai päässeet toisen asteen koulutukseen ja koulutus on perusasteelta, ovat Sarin työssä pitkäaikaistyöttöminä suuri asiakasryhmä. Heikko koulutustaso näyttäisikin selittävän työttömyyttä ja syrjäytymistä (esim. Myrskylä 2012, 8-9).

S: Se näkyy meän työssä niinku äsken sanoin, niin tosi selkeesti että keskeyttäjät tai sitte ne jotka ei oo aloittanutkaan koulutusta, ni ennustaa kyllä sitä pitkäaikaistyöttömyyttä

Haastatteluissa kaikki ohjaajat korostivat koulutuksen merkityksen näkökulmaa työllistymisessä. Silti koulutuksen merkitys työllistymisessä ei näyttäytynyt ohjaajille ratkaisevalta edellytykseltä. Näin koulutuksen merkitys nykytilanteessa jäi joiltakin osin myös ristiriitaiseksi: koulutukseen hakeutumista ja ammatillista perustutkintoa edellytetään, mutta tutkinto ei näyttäisi takaavan työllistymistä yleensäkin eikä työllistymistä juuri siltä alalta, mille on kouluttautunut. Nivelvaiheessa korostuu jatko-opiskelupaikkaan hakeutuminen, ja Jaana kertoo pitävänsä koulutuksen puolta, mutta kuitenkin huomauttaa, että on esimerkkejä ihmisistä, jotka ovat ilman koulutusta päässeet etenemään urallaan. Osaamisen tunnistaminen ja sanoittaminen olivat ohjaajien kokemuksissa olennaisia työllistymiseen valmentautuessa, jolloin koulutus ja tietty ala eivät loppujen lopuksi olleet ratkaisevia. Jaana miettii myös, minkälaisiin kouluttautumisen tarpeisiin

koulu voi vastata. Opiskelijoilla on erilaisia taustoja, ja niin lahjakkaat kuin sellaiset opiskelijat, joilla on monenlaisia ongelmia, voivat kokea, että koulusta ei saa hakemaansa. Yksilöllistäminen (käsitellään luvussa 5.2) mahdollistaa koulutuksen kokemisen yksilölle merkityksellisenä, kun henkilökohtaisissa suunnitelmissa huomioidaan yksilön tarpeet ja kiinnostukset.

J: Toinen juttu on sit ne syrjäytyneet, jolla on oikeesti niinku monitasosia ongelmia mutta on myöskin näitä niinku todella sitte semmosia lahjakkaita jotka kokee et koulu ei välttämättä anna heille niinku sitä mitä ne hakee, et se on mielestä epävarmuutta ehkä just niinku meän koulun näkökulmasta et mihin me niinku vastataan

Kuitenkin työelämän epävarmuus ujuttautuu myös koulutuksen kentälle. Ohjattavilla on mahdollisesti kokemusta perheessä vanhempien työttömyydestä tai toimeentulon vaikeuksista. Syrjäytymisen väitetäänkin periytyvän voimakkaasti (esim. Myrskylä 2012, 7-8; 2011, 15-18). Koulutuksen hankkiminen on keino katkaista mahdollinen sukupolvien köyhyys, mutta ohjattavan tausta ja yleinen epävarmuus työn saamisesta koulutuksen hankkimisen jälkeen vaikuttanevat opiskelun kannattavana näkemiseen, mihin Niina suhtautuu ymmärtävästi. Koulutus ei siis yksistään riitä lisäämään hyvinvointia, vaan tarvitaan ymmärrystä siitä, mitä taitoja tarvitaan (Lehto 2010, 291).

Niina: Mä ymmärrän nuoria jotka, et mä oon niinku ollu semmosessa tilaisuudessa miss oli kansanedustajia ja nuoria ja puhuttiin nuorisotakuusta ja kouluttautumisesta ja siellä kansanedustajat yks toisensa perään niinku perusteli asioita vain ja ainoastaan sillä et koulutus kannattaa aina, niin kyl mä sen niinku ymmärrän et kakskyt vuotias nuori kenties toisen tai kolmannen sukupolven köyhä toimeentulotukiasiakas, niin sille sanotaan et nyt sun pitää opiskella, nostaa opintolainaa ja se on jo eläny niinku työttömyyden ja pätkätöitten keskellä, niin kyllähän se tuntuu niistä niinku siltä et mitä se kannattaa. Että että ei enää nuorilla ei oo ehkä enää sitä uskoa siihen et se opiskelu aina kannattaa, mutta kyllähän tää maailma edelleen pyörii meillä sillä, että sillä on tosi iso merkitys että sulla se koulutus on

Aineistossani koulutuksen katsottiin olevan yksi tärkeä tekijä, jotta nuori aikuinen pääsee eteenpäin ja löytää oman paikkansa yhteiskunnassa. Koulutus ei kuitenkaan aina yksistään riitä työllistymiseen, vaan Niina mainitsee myös työkokemuksen tärkeyden. Koulutuksen merkitys korostuu kuitenkin johtuen esimerkiksi siitä, miten yhteiskunnassamme ohjataan koulutukseen perusopetuksessa ja lukiossa. Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien mukaan opinto-ohjauksen tulee "ohjata ja tukea jatko-opiskeluvalinnoissa" (Perusopetuksen ops 2004, 259) ja "huolehtia siitä, että opiskelijalla on riittävästi sellaisia

tietoja ja taitoja, joita hän tarvitsee siirtyessään jatko-opintoihin ja työelämään” (Lukion ops 2003, 216). Lisäksi työttömyysturvalain (30.12.2002/1290) mukaan alle 25-vuotiaalla peruskoulun tai lukion jälkeistä ammatillista koulutusta vailla olevalla nuorella ei ole oikeutta työttömyysetuuteen, jos hän ei ole hakenut koulutukseen tai on kieltäytynyt opiskelupaikasta. Tämä voi puolestaan vaikuttaa myös toimeentulotuen perusosaan (Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/ 1412).

Ohjatessaan työllistymisen tavoitteeseen ohjaajat pitivät koulutusta tärkeänä, vaikka koulutus olisi eri alalta, miltä hakee töitä. Tämä tukee ohjaajien kokemuksia siitä, miten koulutuksella on myös muita merkityksiä sen lisäksi, että koulutus auttaa alalla työllistymisessä. Haastatellut ohjaajat korostivat valmiin tutkinnon merkitystä itsetunnolle, mikä näkyy etenkin silloin, jos kurssit ja opiskelut ovat nuorella jääneet aikaisemmin kesken ja keskeyttämiseen on tavallaan totuttu. Sari kuvaileekin koulutusta merkinä nuorelle itselleen ja ”meille”, että nuori pystyy opiskelemaan ja tekemään koulutuksen loppuun.

K: Että jos aatellaan sen itsetunnon, sen koulutuksen suorittaminen, tutkinnon suorittaminen, niin sen mä näen kyllä että sillä ois merkitystä et mä sain sen tehtyä, et kyllä hän nyt jokainen tietää jos on semmosia keskeneräisiä asioita niin useimpia meistä se kyllä niinku rasittaa ja ahistaa

S: no kyllä sillä [toisen asteen koulutuksella] on hirveen suuri merkitys, että mää jotenki, tässä se on ensinnäki aina mielettömän hyvä motivointikeino sille nuorelle aikuiselle jos hän on käyny jonkun toisen asteen koulutuksen läpi että hän on suorittanu jonku, saanu jonku asian suoritettua loppuun, ja vaikka se oliski sellanen koulutus että hän ei ehkä siltä alalta enää sais töitäkään ni se on kuitenkin niinku hänelle ittelleen ja meille merkki siitä että hän kykenee siihen asiaan

Toisen asteen koulutusta hankkiessa koulutus näyttäytyy merkitykselliseltä myös nuoren aikuisuuteen kasvamisen vuoksi. Haastatteluaineistossa koulua kuvataan turvallisenä ympäristönä, jossa ammattitaidon harjoittelun lisäksi tuodaan opiskelijoille yhteiskunnallisia realiteetteja ja arvoja. Hyvin sujunut koulu vahvistaa mahdollisesti kadoksissa ollutta itsetuntoa, kun nuori saa luottamusta siihen, että selviää jatkossakin.

S: No sitten taas toisen asteen koulutuksessa on kuitenkin mahdollisuus vielä ikään kuin kasvaa ja pysyä nuorena, musta seki on niinko oikeesti arvokas asia tässä yhteiskunnassa ettei tarvis kaikkien nuorten heti olla sellasia pikkuaikuisia, et sekin on iso juttu et saa ikään ku mennä sinne kouluun kasvamaan ja kasvaa sillai turvallisessa ympäristössä missä samalla syötetään tietyllä mittalusikalla kuitenkin näitä yhteiskunnallisia realiteetteja, arvoja ja sit sitä osaamista, osaamis niinku tämmösten edellytysten parantamista tai kohentamista tai ylipäätään

J: Sitte tavallaan jos pysyy koulujärjestelmässä mukana niin antaahan se semmosen turvan niinku kasvaa aikuisuuteen, et siinä on sitä ohjausta ja muuta, et enempi sit ne jotka jää sinne niinku ni tuntuu et ne ei tahdo sitte noissa aikuiskoulutuksen kuvioissaakaan oikeen sitten, et siellä on sit paljon tekemistä että saadaan opintoihin niinku kiinnittymään ja ottamaan, mut se nyt riippuu aina ihmisestä tietysti

Koulutuksella on ohjaajien kokemuksen mukaan merkitystä työelämätaitojen ja yleensäkin vuorovaikutustaitojen hankkimisessa. Etenkin työssäoppimisjaksot sopivat työelämätaitojen harjoitteluun käytännössä.

H: --Loppujen lopuksi aika monessa työssä on kyse siitä että teet porukassa töitä, on kyse siitä että sää keskityt ja teet tarkasti töitä mikä se tehtävä onkaan, teet sen loppuun minkä oot saanu ja vastaat siitä, tällöisiä niinku yleisiä työelämätaitoja. Jotenki niitten mieltäminen ja niitten harjoittelu on niinku ainaki yhtä tärkeä ku ne jonkun yksittäisen vähän suppeemman ammattialan osaaminen ja jos sää teet jonku asian loppuun hyvin ja kasvatat itessäs näitä taitoja ni vaikka sää oisit etsiytyisitki vaikka sen ammatin johonki sivupolulle ja harjoitteluun ja muuta ja sit löytäsit ittes ni sä voit luoda ihan huikeen oman uran

Koulutus nähdään kaiken kaikkiaan tienä yhteiskunnan jäseneksi. Koulun käyminen vaikuttaa käytännössä esimerkiksi päivärytmiin, jolloin nuorella on päivisin jotakin eteenpäin vievää tekemistä. Tekemättömyys ilman hyväksyttävää syytä nähdään puolestaan mahdollisesti jonkinasteisena sosiaalisena ongelmana.

H: -- Onhan sillä valtava merkitys ja ihan semmosena että päivässä on rytmi. Kyllähän se koulutus on tie kumminki, sitte kyllähän tämmönen aikuinen aattelee ainakin niin että se koulutus on tie semmoseen että oot niinkun yhteiskunnan jäsen ja pääset niihin kaikkiin kaikkiin juttuihin mukaan täysvaltasena jäsenenä ja jos et koulutusta hanki ni se on vähän niinku heti et heippa tälle viralliselle järjestelmälle

Verrattaessa yleisiin tavoitteisiin mahdollisimman suorasta etenemisestä kouluasteelta toiselle vaikuttaa hieman poikkeavaltakin, että Hanna kuvailee tunteuksiaan siitä, kuinka nuorilla on aikaa eikä heidän tarvitsisi kiirehtiä. Haastatteluaineistossani ohjaajat puhuvat nuorista ja nuoruudesta ymmärtävästi, jolloin ei voi aina tietää, mitä haluaa tehdä elämässään.

H: Ei näillä nuoril minusta niinku silleen kiire ole, hyvä on olla kiinni jossakin mut sit samaan aikaan se ajatus et ei tarvi niinku silleen hötkyillä et antaa aikaa ja pohtia ja hirveen hyvin ehtii sitte tekeen töitäki vielä ihan vaikka kuinka paljon, et ne kouluajan ne mahdollisuudet on siinä tietyssä joustossa mitä koulutusaika on verrattuna työelämään, että sit niinku nauttii tavallaan vähän siitä

Hanna toteaaakin ymmärtäväisesti nuorille suunnatun ajatuksensa:

H7-484 I : -- Ja elä kiirehi ku sää oot menossa kuitenkin ihan johonki hyvään suuntaan

Käytännön ohjaustyössä siis huomataan, miten elämä ei aina mene niin kuin odotetaan, vaan oman polun ja koulutuksen merkityksen löytäminen itselle vaatii aikaa ja ehkä myös erehdyksiä tai mielen muuttumista. Koulutus näyttäisi kuitenkin vievän jollakin tavalla eteenpäin. Oman paikan löytyminen on joka tapauksessa koulutuksen kautta todennäköisempää, vaikka matkalla olisi myös sivupolkuja. Näin koulutuksen hankkimiseen ohjaaminen on olennaista yhteiskunnassamme.

4.2 ”Siellä on sitä kilpailua ja siellä ei hyväntekeväisyydestä työpaikkoja jaella juurikaan” - Nuorten aikuisten ohjaaminen työelämään

Haastatellut ohjaajat toimivat sellaisten nuorten ja nuorten aikuisten parissa, jotka etsivät omaa paikkaansa ja hakeutuvat sopivaan koulutukseen tai pyrkivät työelämään. Ohjaajien haastatteluissa tulee ilmi sama, mikä näkyy lehtien uutisotsikoissa työttömien määrän kasvusta, irtisanomisista ja yt-neuvotteluista: työelämän tilanne on monille haastava, sillä töitä ei ole kaikille. Ohjaajien työssä näkyy, että työpaikoista on kilpailua. Ville huomauttaa, että työnantajien sijaan voitaisiin puhua jopa työhönottajista, sillä töitä ei ole jaossa hyväntekeväisyyden periaatteella, vaan työhön valitaan parhaat tekijät ja töitä tulee osata hakea.

Ville on havainnut, että niin sanottuja ”jokamiehen töitä” on vähemmän kuin ennen, mutta hakijoita riittää. Työpaikkarakenteessa onkin tapahtunut muutoksia, sillä perusasteen työpaikat ovat vähentyneet huomattavasti 1990-luvulta lähtien, ja arvioiden mukaan ne vähentyvät edelleen (Myrskylä 2012, 14–15; Myrskylä 2011, 24).

V: Niin semmosia niinku avustavia tehtäviä, jokamiehen töitä ja sen tyyppisiä, niin niitä ei oo enää nykypäivänä siinä määrin mitä ennen oli mutta hakijoiden määrä niihin töihin ei oo vähentyny välttämättä ollenkaan. Mut se nyt vaan on että elektroniikkakomponentit kootaan nykyään kiinassa ja intiassa -- se on vaan fakta nykypäivänä. Kyllä se kilpailu, nuoret joutuu sellaseen reality check tilanteeseen siinä vaiheessa ku he valmistuu ja lähtee työmarkkinoille et siellä on sitä kilpailua ja siellä ei hyväntekeväisyydestä työpaikkoja jaella juurikaan

Ohjaajan työssä työelämän tilanne tulee lähelle päivittäistä työtä. Asiakkaina tai opiskelijoina on esimerkiksi nuoria, jotka eivät ole työllistyneet ensimmäiseen

ammattiinsa, vaan ovat etsimässä uutta koulutusta. Myös irtisanottujen tilanne näkyy ohjaajien työssä, jolloin lehdestä luettava työelämän epävarmuus onkin osa ohjaajien arkea. Työhön pääsemiseen ei näytä olevan ohjaajien kokemusten perusteella takuuta. Matalan koulutuksen saaneiden voi olla vaikea löytää töitä, mutta korkea koulutuskaan ei nykyään takaa työtä tai vakituista asemaa työmarkkinoilla (Hiilamo & Saari 2010, 23; Järvinen 2001, 66). Huomioitavaa toki on, että esimerkiksi korkeakoulututkintojen määrä on kasvanut 60 prosenttia vuosina 1985–1998 (Siltala 2007, 237), joten myös koulutusta vaativista työpaikoista on kilpailua. Korkeakoulutettujen työttömyyskään ei ole enää uusi ilmiö, vaan se on yhä tavallisempaa, sillä Tilastokeskuksen (2014) työssäkäyntitilaston 2013 ennakkotietojen mukaan korkeakoulutettujen työttömyys lisääntyi noin 30 prosenttia vuodesta 2012.

Vanhan modernin työelämä oli täystyöllisyyden aikaa, kun taas toisessa modernissa työelämässä työura on yksilöllinen ja pätkittäinen (Siltala 2007, 200). Ennen 1990-luvun lamaa pitkäaikaistyöttömyys olikin lähes tuntematon käsite (Hiilamo 2010, 265). Hyvinvointivaltion universaalien oikeuksien myötä työttömyys ymmärretään myös suhdanteista johtuvaksi (Siltala 2007, 166). Ohjaajana toimiessa tärkeä eettinen kysymys on, miten näkee esimerkiksi työttömyyden ja sen syyn. Kaisa kuvailee ymmärtävää suhtautumistaan jopa jonkinlaiseen luovuttamiseen työttömänä, eikä hän katso työttömyyden syyn olevan yksilössä.

K: Hyvin paljon on niitä jotka on niinku, onko väärä sana sanoo et luovuttanu, ja oppinu elämään, oppinu elämään ja nauttimaanki jotkut siitä ja mun mielestä silloin, jos tämän tilanne on, ni sehän on ihan hyvä koska ei nyt tänä päivänä työttömyys ei ole ihmisen oma syy, hyvin harvoin se on ihmisen oma syy, minä oon sitä mieltä

Suomessa työtahtia kuvaillaan kireäksi tehokkuusvaatimuksineen ja uudistuksineen (Siltala 2007, 366–367). Niina kertoo työelämän kiireen näkyvän, sillä työpaikat eivät voi ottaa työkokeilijoita, koska on kiire eikä ole aikaa ohjata. Yhteiskunta vaikuttaa hänestä tuloshakuiselta, jossa ei ole aina sijaa niille, jotka eivät pysty samanlaiseen tehokkuuteen ja tulosvaatimukseen kuin muut. Työelämän odotukset tehokkuudesta ja joustavuudesta voivat myös Riikan mukaan tuntua kovilta, jos on ollut työttömänä pitkään, ja kaikki eivät jostakin syystä edes pysty

tekemään kokoaikatyötä. Jalava ja Seppälä (2010, 256) väittävät työelämän normien olevan jopa sellaisia, että ne usein tuhoavat työssä kuntoutumisessa syntyvät sosiaaliset mahdollisuudet, ja yleensäkin työssä kuntoutuminen vaikuttaa vieraalta ilmiöltä. Yhteiskunnassa korostuu jako terveisiin ja sairaisiin, joten osittain työkykyisenä olemisen mahdollisuutta ei tunneta hyvin. (Jalava & Seppälä 2010, 256–257.) Työmarkkinoilla pystytään edellyttämään työnhakijoilta koulutusta, koska koulutettuja hakijoita on riittävästi, ja Riikan kokemuksen mukaan työelämää hakiessa odotetaan koulutuksen lisäksi työkokemusta.

N: Tulee välillä itelleki se toivottomuus mikä sillä nuorella on jo niinku valmiina et kuka mut ottaa ku mua ei ees ilmaseks oteta mihinkään, tai vaikka maksettas ni ei oteta mihinkään

R: Sitte odotetaan vaan semmosta valmista, et sull on koulutus ja sull on työkokemus

Pitkäaikaistyöttömien parissa toimiva Sari kuvailee eroa nuorten ja vanhojen pitkäaikaistyöttömien taustassa siten, että vanhemmilla on mahdollisen toisen asteen koulutuksen lisäksi työhistoriaa. Nuorilta pitkäaikaistyöttömiltä puuttuu mahdollisesti koulutus, mutta myös työhistoria. Tämä toki johtuu myös nuoresta iästä, jolloin työhistoriaa ei ole vielä ehtinyt karttua, mutta syynä tähän ovat erityisesti yhteiskunnan muutokset työelämässä. Kouluttamattomille ei ole enää työpaikkoja samalla tavalla kuin täystyöllisyyden aikaan. Pitkäaikaistyöttömyys nuorena huonontaa työmarkkina-asemaa, ja näin työpaikan saaminen myöhemminkään ei ole itsestäänselvyys.

S: -- Musta niinko huolestuttavinta on ehkä tässä vaiheessa ne nuoret jotka ei pääse tähän nyky-yhteiskunnan kyytiin ko niitä työpaikkoja ei ole, ja se kilpailu työpaikoista on kovaa kouluttautuneidenkin kesken niin siihen jos sää lähet mukaan ilman mitään koulutusta, niin ei sulla oo mitään mahdollisuuksia päästä töihin

Työelämää kuvaillaan epävarmaksi, mistä ohjattavat ovat ohjaajien mukaan varsin tietoisia. Jaana epäilee, että työelämän epävarmuus vaikuttaa myös koulutuksen keskeyttämiseen, sillä opiskelijan voi olla vaikeaa kuvitella itseään työssä, jos ala vaikuttaa työllistymisen kannalta epävarmalta. Työelämän epävarmuus näyttäytyy ohjaajien työssä tulevaisuuden ammattien ennustamattomuutena. Jaana arvelee ammatin löytymisen muodostuvan erilaisista kokemuksista ja nii-

den yhdistämisestä. Menestyjiksi onkin kuvailtu heitä, jotka ovat halukkaita siirtymään projektista toiseen, ymmärtävät globalisoitumisen merkityksen, kehittävät taitojaan ja verkostoituvat. Näin ammatinvalintaa pitäisi hahmottaa uudella tavalla eikä pitäytyä vanhoissa käsityksissä uraa koskien. (Peavy 2000, 16–17.) Vakaan työuran oletuksen sijaan tulisi pystyä valmistautumaan tulevaisuuteen muokkaamalla toimintaansa ja sopeutumalla muuttuviin työmarkkinoihin varmistukseen kilpailussa pärjäämisen (Ross 2009, 2). Tulevaisuuden ennakointi on kuitenkin vaikeaa, sillä varmana työllistymiseen johtavana koulutuksena pidetty ei välttämättä työllistäkään valmistumisen aikaan kaikkialla, eikä kaikilla ole yleensääkään mahdollisuutta tai halua kouluttautua tietyille aloille (Åkerblad 2011, 19–24).

Ohjaajan työssä työelämä tuntuu näyttäytyvän nuorille kuitenkin myös positiivisessa valossa, ja työelämään pääsyä pidetään tärkeänä. Työelämän epävarmuuden kysymykseen liittyen Hannan haastattelussa tulee esiin myös jonkinlainen luottamus siihen, että ohjattavilla on myös omia vaikutusmahdollisuuksia työelämään pääsemisessä, eikä työelämän tilanteen tulisi siis liikaa ohjata valintaa.

H: Siinä mielessä näyttäytyy kyllä semmosena positiivisena ja houkuttelevana se työelämä, mikä on tosi kiva, mutta hirvu usein nuoret ottaa sen puheeks tässä ohjauksessa onks sillä alalla töitä, seki kertoo siitä et se työelämä ois tärkeä, sinne töihin pitäs niinku päästä ja ois kauheeta jos ei pääse, ja nimenomaan niin että ne niinku pitää sitä, et saa vähän niinku tsempatakin et kyllä sää voit ihan hyvin sille alalle mennä että ei se oo se ainoa kriteeri tai jotenki älä liikaa mieti sitä et onks sitte kolmen vuoden päästä tilanne. Ja tottahan sitä pitää miettiä ja se on ihan tärkeä kysymys, mutta älä liikaa mieti ja sä voit itse vaikuttaa myös siihen pääsetkö sää töihin

Yksilön työhistoria voi näyttää nykyään varsin pirstaleiselta, sillä määräaikaiset ja osa-aikaiset työt tai useamman osa-aikaisen työn tekeminen kohtuullisen tulo-tason saavuttamiseksi ovat tavallisia. Vakituistakaan työtä ei nykyään yt-neuvotteluiden, lomautusten ja irtisanomisten vuoksi ehkä pidetä niin pysyvänä toimeentulon turvaajana mitä sen ajateltiin aikaisemmin olevan. Toisaalta myös omasta valinnasta johtuvat pirstaleiset työsuhteet tuntuvat Hannan mukaan nykyään hyväksyttäviltä tarinoilta, jotka ovat vaihtoehtona vakituisen työpaikan ihanteelle. Kaisa pohtii kuitenkin työelämän pirstaleisuuden vaikutuksia, kun

nuorempi sukupolvi ei kenties pääse osaksi samanlaista työporukkaa ja yhteishenkeä, mihin aikaisemmin pääsi vakiintuneemmassa työpaikassa.

K: Ku mulla on ollu semmost ihan duunariporukkaa nii mä okei kateellisena katon miten sieltä nousee se semmonen yhteishenki, yhteisöllisyys, ne on tottunu ammattiliitoissa ammattijärjestöissä ne on tottunu pitämään omia puoliaan, toistensa puolia, ne puhalttaa yhteen hiileen et se on aika jännä jos tosiaan, ku mulla on ollu lihanleikkaajia ja leipureita ja kaiken maailman, ni siellä on justiinsa hyvin vahvaa se ja nyt jos tää uus sukupolvi ei pääse ollenkaan semmosesta nauttimaan ku ei pääse töihin, ei pääse niihin porukoihin

Yleensäkin työn käsite ymmärretään eri tavoin eri aikakausina. Antiikissa työ tarkoitti vaivaa ja ponnistusta, jonka tarkoitus oli mahdollistaa elämä, mutta samalla se syrjäytti elämän mielekkäistä asioista (Siltala 2007, 35, 38). Työ ei tuolloin viitannut itsensä toteuttamiseen, joka nykyaikana tulee esille työstä puhuttaessa. Työ määrittelee paljon sitä, mitä olemme: ammatti ja palkkatyö merkitsevät, että emme ole syrjäytyneitä yhteiskunnasta. Työ merkitsee näin muutakin kuin työstä saatava palkka, sillä työ koetaan myös esimerkiksi terapiana, voimavarana ja kunnossa pitäjänä. (Mt., 57–58.) Työelämä on myös koulutuksen, kuntoutuksen ja aktivoiminnan tavoite. Tämä näkyy sosiaalipolitiikan kielessä, jossa on alettu puhua muun muassa osallistamisesta, kannustavuudesta ja sosiaaliturvan vastikkeellisuudesta, jotka nähdään keinoina koulutuksen ja työn ulkopuolelle jääneiden ja jättäytyneiden nuorten syrjäytymisen estämiseksi (Suutari 2002, 11). Hyvinvointipolitiikan kestävyys edellytyksinä näyttäisi olevan, että ihmiset ovat aktiivisia, vastuullisia ja toimintakykyisiä, jotka työllistyvät opiskelun jälkeen, kehittävät itseään, pysyvät terveinä ja jatkavat työntekoa pitkään. Näin ihminen tuottaa hyvinvointia itselleen ja taloudellista menestystä yhteiskunnalle sen sijaan, että olisi työvoiman ulkopuolella. (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 51–52.)

Nuorten aikuisten parissa toimivien ohjaajien työssä näkyvät työllistymisen vaikeudet. Toki haastateltujen ohjaajien työympäristöt vaikuttavat siihen, että erityisesti vaikeudet tulevat esiin heidän työssään, mutta kuitenkin myös nuorisotyöttömyystilastot näyttävät siltä, että nuorten mahdollisuudet työllistyä heikentyvät talouden yleisen taantumana myötä (Keinänen 2010). Työllistymisessä voi olla ongelmia, jos omalla alalla on pulaa työpaikoista, joten joskus nuo-

ret etsivät jonkin muun alan töitä kuin mihin he ovat saaneet koulutuksen. Työllistyminen voi tällöinkin olla vaikeaa, sillä hakijoita on paljon. Nuorisotyöttömyys näkyy ohjaajien työssä, sillä nuoret eivät enää työllisty samalla tavalla kuin aikaisemmin, kun ilman koulutusta tai suoraan ammatin hankkimisen jälkeen pystyi aloittamaan töissä, jossa oltiin pitkään, mahdollisesti jopa koko työura. Työllistymiseen liittyy nykyään epävarmuutta, ja myös työsuhteet ovat epävarmempia. Nuorten työllistymisen katsotaankin olevan suhdanneherkkää, mutta toisaalta nuorten työttömyysjaksot ovat aikuisväestöä lyhyempiä (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 17; Aho, Pitkänen & Vanttaja 2012, 19). Työmarkkinat ovat joka tapauksessa muuttuneet globalisaation myötä, kun esimerkiksi tuotantoa siirretään halvempiin maihin (esim. Beck 2000, 119; Irwin 2005, 19; Peavy 1998, 59; Lehto 2010, 293). Nuoret aikuiset astuvat siis työelämän kilpailuareenalle, jossa työttömyysaste vaikuttaisi varsin pysyvältä. Näin työttömyys nähdään myös osana kilpailukykyistä työelämää (Siltala 2007, 201).

V: Ja kyllähän tää niinku teollisuuden pakeneminen Suomesta ja täältä on kans yks suuri muutos tässä mitä on viime vuosina tapahtunu -- kyllä se niinku osittain selittää myös sitte tätä nuorisotyöttömyyttä että ei oo semmosia teollisuuden paikkoja jotka erityisesti nuoria miehiä työllisti ennen paljon ja ku se taas sitte tota poikki sinne alihankintaketjuihin sen saman lumipalloyöryn että siellä sitte ollaan hyvin tiukoilla myöskin siellä alihankintapuolella ja pk-yrityksissä katotaan hyvin tarkkaan tänä päivänä että kenet on varaa palkata ja kenet ei, niin se kilpailu on sitte sielläki aika tiukkaa heillä. Niin kyllä tää kaikki suhdanteet myös vaikuttaa siihen että nuorilla on ehkä hitusen haastavampaa mitä oli joskus kymmenen vuotta sitten

K: Ennen muinoinhan niitä oli, kyllä mää muistan et nehän on menny isänsä perässä sinne, ei ne oo mitään koulua käynny, ei ne ollu koskaan töitä hakenu vaan ne meni sinne kesäpojiksi ja tekemään sitä, tätä on aika vähän tänä päivänä tarjolla jos ei oo suvulla yrittystä, et omasta taikka sillai et pääsis niinku sitte sitä kautta

V: Koska työnsaanti ei ole hyvälläkään koulutuksella nykypäivänä välttämättä varmaa, toisin kuin joskus aikasemmin riitti pelkkä ylioppilastutkinto niin sut revittiin työelämään niin kyllä se on vaan maailma muuttunu niin paljon että en ihmettele miks moni ahdistuu sen edessä ja osa päättää purra hammasta ja taistella siitä paikasta auringossa. Se on ihan hyvä että on sellasta voimaa ja uskoa mutta kaikilla kun sitä ei ole niin osa jää sitte semmoseen, joko syrjäytyy tai jää pyörimään välityömarkkinoille tai määräaikasiin työsuhteisiin, osa-aikasiin työsuhteisiin ja ketäpä sellanen niinku rohkasis niinku suunnittelemaan elämää tai valamaan elämänuskoa itseen ja muihin jos näyttää siltä että täällä on niinku entistä vaikeempi repiä se elinkeinonsa ja entistä vaikeempi tulla toimeen niinku aiemmat sukupolvet on tullu

Kaisa kertoo työllistymiseen liittyen esimerkin työssäoppimispaikalta, jossa kuvailtiin sopivan työkokemuksen johtavan haastatteluun, ja haastattelussa arvioitiin, oppisiko työnhakija annetun työtehtävän tietyssä ajassa. Perustieto opitaan Kaisan arvion mukaan siis koulutuksessa, mutta ammattitaito työpaikalla.

Vaikka työtilanteen todetaan näyttävän vaikealta, tulee kaikissa ohjaajien haastatteluissa esiin ohjaajien kannustava ajatus oman paikan löytymisestä. Aineistossani ohjaajat tiedostavat hyvin työllistymisen haasteet, mutta he myös puhuvat sen puolesta, miten nuoria kannustetaan uskomaan mahdollisuuksiinsa ja työllistymiseen haluamalleen alalle. Tämä vaikuttaa jopa ristiriitaiselta, kun samanaikaisesti kerrotaan kannustava ja positiivinen puoli, sillä juuri ohjattava voi olla se, joka työpaikan alaltaan saa. Tästä ei kuitenkaan ole varmuutta, mutta toinen puoli, työttömyyslukujen kertominen, olisi lannistavaa eikä luultavasti veisi ohjattavaa eteenpäin. Hanna huomauttaa aineistoesimerkissä, että myös oman vastuun korostaminen työllistymisessä voi kuulostaa ahdistavalta.

H: Ehkä se niinku sen oman toimivallan, semmosen oman aktiivisuuden ja oman semmosen vaikutusmahollisuuksien niinku kasvattaminen tai niihin uskomiseen tsemppaaminen, että siitä on paljon eikä vaan jotenki silleen et kaikki työt tulee ulkoopäin ja annetaanko mulle töitä, ja että sehän voi kääntää niin et saanko mä itse hankittua itselleni töitä että jotenki, seki kuulostaa aika ahdistavalta kysymykseltä

Jos on ollut työttömänä pitkään, vaatii työllistyminen erityistä aktiivisuutta, ja työnhakijan tulee mahdollisesti myös päivittää osaamistaan. Mahdollisuuksien politiikalla tarkoitetaan sellaista hyvinvointiin tähtäävää politiikkaa, jossa ei ole kyse ainoastaan resurssien jakamisesta, vaan sen lisäksi parannetaan toimintaedellytyksiä ja pyritään luomaan mahdollisuuksia, joissa ihminen voi valita ja ottaa vastuuta omasta elämästään. Periaatteena on huomioida yksilöllisyys, jolloin valitaan sopivia keinoja, jotta ihminen voisi hallita elämäänsä paremmin ja hänellä olisi kehittymisen mahdollisuuksia. (Lehto 2010, 289–290, 294.) Myös Kaisan mukaan olennaista osaamisen päivittämisessä on itse haluta kouluttautua ja päättää siitä.

K: Mitä kauemmin oot siellä, jos sää oot valmistunu ammattiin, sää oot kolme vuotta ollu työtön, jos et oo saanu töitä, niin on vaikeeta päästä siihen mukaan, sun pitäs päivittää osaamises, se on vanhentunu, sun pitäs päästä aikuiskoulutukseen, sun pitäs haluta opiskella ja täydentää päivittää osaamistas ja tuota siinä se onki, ja kaikki pitäs tahtua, hänen pitäs ite päättää se, ite tajuta

Työllistymistä vaikeuttavat myös epäonnistumisen kokemukset. Riikka kertoo nuorten huonon itsetunnon näkyvän asiakastyössä. Huono työllisyystilanne ei puolestaan kohota itsetuntoa, jos nuori ei saa työmahdollisuuksia. Työllistymisen vaikeus aiheuttaa nuorille pettymystä, sillä nuorilla on odotuksia työelämään

etenemisestä. Riikka kuvaileekin käytäntöä, jossa pohditaan työelämään pääsemiseen eri tapoja ja mahdollisuuksia. Ohjaajan työssä näkyvät erilaiset reitit koulutukseen ja työelämään, ja heidän puheissa oman polun etsiminen on ymmärrettävää ja sallittua.

K: Totta kai nuori vastavalmistunu, vielä jos joku on semmoseen ammattiin valmistunu mistä tykkää ja haluais tehdä töitä, ni pettymyshän siinä näkyy, siis ihan oikeasti se että mitä mun kannatti tätä, ja hirveen lähellä on sitte se periks antaminen et kun ei pääse mihinkään

R: Et jotenki yhteiskunta varmaan niinku emmä tiedä onko he itse luoneet itselleen ne odotukset ja paineet vai mikä siinä on, mut jotenki se että jos et sä kulje tätä reittiä ni sitte, et sit me monesti ruvetaan miettimään että mitä siellä vois tehdä ja et ei kaikilla oo niinku samanlainen polku sinne vaikka koulutukseen tai työelämään

Aikaisemman sosiaaliturvan uudistamiskomitean mukaan on tärkeää torjua heikoimmassa asemassa olevien työttömyyttä, mihin tulisi pyrkiä neuvontapalveluiden ja kuntoutustoimenpiteiden avulla yhdistäen yksilön ja työelämän tarpeet ja lisäten työn kannattavuutta. Sosiaaliturvan tulisi olla sellaista, joka kannustaa työntekoon ja lyhyidenkin työsuhteiden vastaanottamiseen. (SATA 2009, 11–13; Björklund 2010, 57.) Riikan arvion mukaan nuoret ovat valmiita ottamaan vastaan lyhyitäkin sijaisuuksia. Tilapäisten työsuhteiden vastaanottamisen kannattavuutta onkin parannettu esimerkiksi työttömän 300 euron suojaosalla, jonka voi ansaita kuukaudessa ilman että se vaikuttaa ansiopäivärahaan, peruspäivärahaan tai työmarkkinatukeen (Sosiaali- ja terveysministeriö 19.12.2013; Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290). Suojaosuutta on tosin myös arvosteltu siitä, että toimeentulotukea saavat eivät hyödy suojaosuudesta, koska viimesijaiseksi tukimuodoksi katsotussa toimeentulotuessa työtulo lasketaan tuloksi.

Björklund ja Sarlio-Siintola (2010, 50–51) ovat tarkastelleet valtioneuvoston, valtiovarainneuvoston, työ- ja elinkeinoministeriön sekä SATA-komitean lähteasiakirjoja, joissa korostetaan kilpailukyvyn, talouskasvun ja työllisyyden merkitystä. Työkyky ja osaaminen sekä työhön kannustimet ovat olennaisia aktiivisuutta korostavassa sosiaaliturvassa passiivisuuden sijaan. Kilpailukyvyn kestävyuden varmistamiseksi edellytetään ihmisten aktiivisuutta ja toimintakykyisyyttä, jotta he työllistyisivät nopeasti opiskelujen jälkeen tai sen aikana ja kehittäisivät osaamistaan. (Mts.) Myös ohjaajien haastatteluissa tulee esiin näkemys

joustavuudesta ja liikkuvuudesta: pirstaleisessa maailmassa, jossa tulevaisuuden töitä ei tiedetä, työllistymiseen ja työsuhteesta toiseen etenemisessä tarvitaan luovuutta, aktiivisuutta ja toimintakykyä.

V: Nykyään on pakko pystyä aattelemaan vähän niinku boksin ulkopuolelta, ei voi urautua ajattelemaan että ku mä oon tälle alalle kouluttautunu ni mä tulen työllistymään tälle alalle koko loppuiäkseni vaan nykyään jotta pärjää täällä pirstaleisessa maailmassa ja pirstaleisissa työsuhteissa ni on pakko ihmisen oppia ajattelemaan vähän niinku kokonaisvaltasemmin

Työmarkkinoilla olevan kilpailun vuoksi työnhakijat tarvitsevat työnhakutaitoja, jotka eivät ohjaajien kokemuksen mukaan ole itsestään selviä nuorille, vaan niitä tulee opetella ja harjoitella. Työnhakijan täytyy osata esitellä itsensä ja osaamisensa hakiessaan työtä, tietää työnhaun viestintämetodit ja hallita kirjalliset tekstit sekä kohdistaa hakemukset työpaikkaan. Näiden viestintätaitojen lisäksi työnhakijalla tulee olla Villen kuvailun mukaan "työn työelämätietoutta", miten avoimia työpaikkoja ja piilotyöpaikkoja voi löytää. Vaikka viestintävälineet ovat teknologistumisen myötä muuttaneet myös työnhakua sähköisempään muotoon, on työnhaku kuitenkin samalla myös monimutkaistunut.

V: -- Ei tämmöstä ollu joskus 80-luvulla, silloin riitti kun marssit yritykseen ja sanoit että mä oon hitsannu kaksyt vuotta, kyllä sää tiiät mitä mä osaan ja työpaikka saatto olla siinä, mutta nyt kyllä nykyään se on vähän erilaista tuo työnhakeminen

Aina työllistyminen ei tapahdu suoraan palkkatyöhön, vaan työn saamisessa tarvitaan työllistymisen välineitä, kuten palkkatukea. Myös näistä työnhakija tarvitsee Villen mukaan tietoa, jotta hän osaa esitellä osaamisensa lisäksi mahdollisen työllistämisen tuen työnantajalle. Tällainen tietous voi olla työnhakijan vahvuus työmarkkinoiden kilpailussa ja hakijoiden vertailussa. Myös osa-aikatyön sovittaminen sosiaalitukiin kuuluu työelämätietouteen.

V: Sit niiden lisäksi on vielä yks osa-alue joka on sitte tämmönen tiukka substanssieto työllistymisen välineistä elikä mitkä on eri keinoja päätyä työelämään. Yks keino voi olla työkokeilun eli harjoittelun kautta, toinen voi olla palkkatuen avulla, yks voi olla oppisopimuksen avulla, sit on olemassa monialakoulutusta, voi työllistää itse itsensä eli ryhtyä yrittäjäksi osuukuntatyypillisesti tai toiminimen pöräyttämällä, miten sovitaan osa-aikatyö yhteen sosiaalitukien kanssa, kaikki tämmöset niinkun käytännön nip-pelitiedot joka monesti niinkun vaatii sen saman tiedon mikä viranomaisilla yleensä on, niin niitä opetellaan työnhakijoiden kanssa

Jo pelkästään työnhakemiseen liittyvä työmäärä saattaa ahdistaa nuoria, kun täytyy hallita erilaisia työnhakutaitoja, sanoittaa osaamistaan ja markkinoida itseään. Sari kuvailee puolestaan nyky-yhteiskunnassa tarvittavaa selittämisen taitoa. Työpaikoista on kilpailua, joten nuori ei välttämättä pääse näyttämään osaamistaan ennen kuin hän vakuuttaa työnantajan taidoistaan. Osaamisen sanoittamista tarvitaan Sarin mukaan myös ”tälle järjestelmälle”, jossa nuori elää. Aikaisemmin koulutuksen merkitystä käsitellessäni loppuun tehty koulutus oli ohjaajan mielestä nuorelle ja *meille* merkki siitä, että nuori pystyy tekemään asioita loppuun. Yhteiskunnassa suoritukset ja osaamisesta kertominen ovat perustietoja, joiden pohjalta tehdään tulkintoja ihmisestä. Ilmiö tulee esiin arkielämässä uusia ihmisiä tavatessa: nimen jälkeen kerrotaan usein työpaikka ja ammatti tai opiskeluala.

S: Tää yhteiskunta tai meän yhteiskunta perustuu aika lailla kaikenlaiseen selittämiseen et pitää osata niinku kertoa mitä haluaa ja missä on hyvä ja miten tää maailma pyörii, että että jos ei oo niitä paikkoja missä pääsee muulla tavalla näyttämään sitä osaamistaan ni se ei oo niin helppoo ja semmoseen kyllä tarvitaan hirveesti ohjausta et sitä tukemista ja tsemppaamista ja voimavarojen ja osaamisalueiden kaivamista ja sanottamista sille nuorelle aikuiselle itelleen ja sit tälle järjestelmälle

Työelämään ohjaamisessa tulee esiin myös työelämätaitojen harjoittelu, jotka eivät etenkään nuorille ole työkokemuksen puuttuessa aina itsestään selviä taitoja. Koulutuksessa työssäoppimisen jaksoilla työelämätaitoja onkin luontevaa opetella. Koulutuksen parissa työskentelevä Hanna mieltää yhteistyössä toimimisen taidon yhtä tärkeäksi kuin ammattialan osaamisen. Kyse ei ole hänen mukaansa siis ainoastaan siitä, minkä alan valitsee, vaan miten kasvattaa viestintätaitojaan ja kasvaa joustavaan ja aktiiviseen toimimiseen, joka auttaa toimivaan muuttuvassa työelämässä ja vaihtuvissakin työsuhteissa. Työnhakutaitojen ja työelämätaitojen kehittämisen myötä muuttuva työelämä näyttäytyy näin ahdistuksen sijaan Hannan välittämää ajatusta lainaten ”mahdollisuuksien maailmana”.

5 OHJAAJAN TYÖN VAATIMUKSIA YHTEISKUNNAN MUUTOKSISSA

5.1 ”Elämän ja yhteiskunnan tietoutta ja ihmisen oloisena olemisen taitoa” - Ohjaajan tiedot ja taidot ohjaustyön edellytyksinä

Ohjaajan työssä tarvitaan haastateltavien mukaan yhteiskuntatietoutta, sillä ohjattavan tilanne suhteutuu myös laajempaan kontekstiin. Ohjaajat pitivät tärkeinä työhön vaikuttavien lakien tuntemusta, sillä lait vaikuttaa käytännön toimintaan. Ylempänä tapahtuvat muutokset vaikuttavat käytäntöön yksilön tasolla toimiessa, ja Ville huomauttaakin, että muutoksissa on pysyttävä ajan tasalla ja noudatettava esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön ohjeita. Ohjaukseen vaikuttava kenttä muuttuu ohjaajien kokemusten mukaan jatkuvasti.

V: --Sitä ollaan siinä mielessä pikkusen puun ja kuoren välissä välillä mutta... Niin, en valita silti että kyllä tää hauskaa työtä on ja paljon hyvää saadaan aikaseksi tässä meillä, että nää on vaan tämmösiä nopeita juttuja joihin pitää osata reagoida että millon se on muutos yhteishakuehdossa, milloin se on muutos palkkatukiasioissa tai nuorten näissä rikelausunnoissa ja muissa mitä te-toimisto antaa ja niiden purkamisessa, ja kaikki tää tämmönen muuttuu jatkuvasti ja siinä on pysyttävä ajan hermolla

V: -- Se on haasteellista kun työvälineet, työkalut saattaa muuttua yhtäkkiä

Tiedon määrän ja muutosten hallinta koetaan työn haasteeksi. Ohjattavien toimeentulon ja työllistämistä tukevan rahoituksen lisäksi esimerkiksi yhteishakujärjestelmä on olennainen työhön vaikuttava järjestelmä, jonka mukaan toimitaan koulutukseen haettaessa. Nuori ei välttämättä pääse toivomaansa paikkaan, vaan pisteiden riittävyys ratkaisee opiskelupaikan. Valinnat eivät ole siis aina aitoja valintoja runsaasta valikoimasta, vaan niitä voivat ohjata erilaiset reunaehdot, eikä todellisuudessa vaihtoehtoja jostakin syystä ole useita (Pohjola 2001, 195).

J: Mut kyllä pitää tuntee tää niinku järjestelmä aika hyvin että missä me niinku, ja ei voi niinku tavallaan, ku ei voi kellekään, siis eletään semmosessa jotenki et ei voi kellekään luvata mitään siis sehän tässä on niinku, yhteishaun järjestelmä on mikä on, aina ollaan niitten pisteiden ja numeroiden takana tavalla tai toisella et edelleenkäänhän nuorisotakuu ei toimi sillä tavalla et vaikka sanotaan et kaikille on se paikka mut eihän se välttämättä oo sen nuoren toivoma paikka vaan sen minkä pistejärjestelmä sille suo

Ohjaajan tietoihin kuuluu verkoston tuntemus, jotta hän olisi tietoinen tarjolla olevista palveluista ja hankkeista. Niina pitää verkostotietoutta edellytyksenä sille, että nuori saa oikeanlaista palvelua. Suuremmissa kaupungeissa palvelun kirjo on laajaa. Työelämä tietous on myös olennaista, jotta ymmärrettäisiin työelämän haasteita ja toisaalta myös työnantajien odotuksia. Kaisa kokee ohjaustyön tavoitteen myös siten, että hänen tehtävänsä on auttaa selviytymään koulun ulkopuolella ja löytämään oman paikkansa yhä moninaisemmassa maailmassa, joten ohjaaja tarvitsee elämän ja yhteiskunnan tuntemusta.

K: Niistä ohjausalan vaatimuksista jos aatellaan että työelämän vaatimukset kasvaa joka paikassa ni kyllähän ne myötä ne ohjaustyön vaatimukset on kasvanu et hyvin usein mä huomaan sen nyt ku mä oon opettanu tuota uutta juttua tätä -- maahanmuuttajien ohjausta ja muuta ni itellä pitäis olla nii hirveen paljon tietoa siis ihan oikeesti, nyt on pitäny opetella etsimään se tieto tuolta

Ohjaajien haastatteluissa ohjaajan taidoiksi mainitaan se, että osaa käyttää erilaisia työskentelyn välineitä, jotka avaavat ja edistävät keskustelua. Sarin mainitsema "ihmisen oloisena" olemisen taito kohtaamisissa vaikutti nousevan aineistossa merkitykselliseksi taidoksi. Ohjaaja kuuntelee, ja kuuntelemisen lisäksi hän myös uskoo ohjattavan tuntemuksiin ja kykenee pohtimaan asioita ohjattavan kannalta pyrkien ymmärtämään häntä. Tällainen keskustelu vastaa dialogista keskustelua, jossa kuunteleminen empaattisesti ja ymmärtävästi on tärkeässä roolissa (Peavy 1998, 85).

S: -- Sitte jos on hirmu tärkeä esimerkiks jostaki asiasta että haluaa esimerkiks että kukaan ulkopuoliset ihmiset ei sekota sua johonki asiakkaaseen nii tulee olemaan hankalaa tehdä töitä ohjaajana koska ohjaajaa ja asiakasta ei välttämättä erota toisistaan sitte jossaki yhteyksissä että siinä aika lailla ohjaajan täytyy olla niinkun ihmisen oloinen... minun mielestä

K: Mutta sitä on jotenki ku mieltii aina et miten sitä voi ymmärtää ihmistä jos ei ite ole sitä kokenut ja sillä tavalla tukea ihmistä, mutta kyllä sitä vaan täytyy koettaa osata paneutua siihen tilanteeseen ja sitte se myös että jokainen ihminen tietää ite et miltä mikäki asia hänestä tuntuu et sehän on, sittenhän minä koen sen että mä voin kuunnella sitä ihmistä ja uskoa mitä se ihminen sanoo ettei tarvi minun ruveta mieltimään että ei se näin ole

R: Jotenki semmonen arvostava ja tasavertanen et sun täytyy kuunnella sitä asiakasta ja mieltii niinku hänen kannaltaan niitä asioita

H: Se luottamus, se vuorovaikus, nää on tämmösiä perusjuttuja, kuunteleminen, ja se on kyllä oikeeta työtä ja toisenlaista ku moni muu työ mitä on aikasemmin tehny mutta hirmu intensiivistä. Ja sitte se näkeminen että tää on se mun työn ydin et se täytyy tehdä jotenki selväks et tää on minun työn ydin et nyt on, hei nyt on se hetki että tästä sää saat palkkaa et tää onnistuu kohta tai ei onnistu

Jaana huomauttaa ohjaukseen kuuluvan kuuntelemisen lisäksi ajatus siitä, mikä on ihmiselle hyväksi, ja tällaisena hän pitää esimerkiksi tavoitteen asettamista ja eteenpäin pyrkimistä kuitenkin ymmärtäen jokaisen lähtökohdat tavoitteen pohjimisessa. Vaatimukset ja tavoitteet eivät siis ole kaikille samat, vaan lähtökohdat tulisi huomioida ja ymmärtää, mitä voidaan vaatia keneltäkin ja miten esimerkiksi opiskeluissa joustetaan.

J: -- Semmonen tietty niinku vankka ammattilaisuus siinä että tota vaikka aidosti niinku ymmärtää ja kuulee ja näin, mutta että on itellä jotenki selkärangassa se että mikä niinku loppujen lopuksi ihmiselle voi olla niinku hyväksi et, ja vähän ymmärtää niitä ehkä niinku myöskin että mistä lähtökohdista kukakin niinku ponnistaa et kaikilta ei voi niinku vaatia eikä pidäkään vaatia samaa, mutta että joku sama semmonen niinku, kuitenkin kaikilla pitäis olla joku tavote koska sehän on kuitenkin minusta ihmisluonteelle jotenki tyypillistä että jollain lailla mentäs niinku eteenpäin

Ohjaajat puhuvat myös rohkeudesta, jota tarvitaan yksilötason kohtaamisissa ja epäkohtien esiin tuomisessa. Epäkohtien havaitseminen korostunee työssä, jossa ohjattavilla voi olla monenlaisia ongelmia. Tällöin ohjaajien roolina on myös jonkinlainen asianajajana toimiminen, eli niiden puolen pitäminen, joilla ei ehkä ole voimia tai kykyä puhua omasta puolestaan. Ammatillisuutta on kuitenkin tiedostaa oman vaikutusmahdollisuuksiensa rajallisuuden, joka tulee esiin käytännön työssä. Ohjattavalla tulee olla valinnoistaan omaa vastuuta, sillä siten hän kokee ne itselle tärkeiksi ja ponnistelemisen arvoisiksi (esim. Peavy 1998, 50–54, 113–119).

OL: Tuota mitä sitte sun mielestä ohjaajalta vaaditaan tämmösessä yhteiskunnassa?
S: Rohkeutta, rohkeutta vaaditaan ihan hirveesti elikä emmä tarkota että kaikkien ohjaajien pitäis olla, et he on huonoja jos he ei oo rohkeita mutta tää vaatii tosi paljon niinko epäkohtien esilletuomista, hirvittävän lähelle ihmisiä menemistä elikä vaatii niinku rohkeutta päästää ihminen lähelle ja ite mennä myös rohkeesti toista päin

V: --Kyllä ihmisestä aina löytyy jotain autettavaa, hoidettavaa ja parannettavaa kun tarpeeks syvälle mennään mut missä vedetään se raja että tämän verran teen mutta en enempä et sitte vastuutetaan se ihminen tulemaan puoliväliin vastaan, niin se tunne tulee hyvin usein että on niinku riittämätön jollekin asiakkaalle tai useemmille samanaikaisesti ja se kuuluu tähän luonteeseen et se ei tällä alalla pärjää jos ei sitä pysty sietämään ja pysty silleen sopivalla huumorilla ottamaan ja asennoitumaan oikeen siihen että se fiilis tulee aina jossain vaiheessa, sit se häviää ja sit tulee taas ja sit se häviää

Rohkaisevan ja kannustavan keskusteluoitteen merkitys korostuu haastatteluissa. Kuitenkin ohjaajat kokevat realistisuuden olevan olennaista mahdollisuuksien kartoittamisessa. Toimintatapojen kriittinenkin tarkastelu ja kehittämistyö vaati-

vat ohjaajalta taitoja työskennellä joustavasti. Ohjaajalta vaaditaan siis myös taitoa ottaa erilaisia rooleja ja heittäytyä tilanteeseen, eikä ohjaajana voi toimia Vilhen mukaan pelkästään ”viranomaisasenteella”. Ihmisenä oleminen osoittautuu sopivaksi ohjaussuhteen dialogisuutta kuvailevaksi ajatukseksi.

N: -- Mun mielestä ohjaajan pitää olla valmis niinku muuttamaan toimintatapojansa, lähtemään toimiston ulkopuolelle ja tekemään asioita eri tavalla kun on ennen tehty, että kun kaikki palvelut kehittyä ja muotoutuu ja ja supistetaan ja ehkä tulee välillä taas uusia palveluita ja näin niin tota ohjaustyötäkään ei sitten pystytä tekemään jotenki et mä tönöttäsin tässä ja ja sanosin et mee tonne, vaan pitää olla valmis niinku liikkumaan itse ja tekemään yhteistyötä eri tahojen kanssa. Se on tosi tärkeitä taas kerran jotta se asiakas oikeesti saa hyödyn siitä

V: Se vaatii hyvin erilaisten ihmisten ymmärtämistä ja semmosta roolinottoa, tilanteeseen heittäytymistä, semmonen taito mistä on hyötyä tietysti yrityksissä mutta siis myöskin erilaisten asiakkaiden kanssa -- tämmöset niinku vuorovaikutustaidot tosiaan ja sosiaaliset taidot on ihan älyttömän tärkeitä tämän tyyllisessä työssä, että pelkällä viranomaisasenteella ei kyllä pystys tämän tyyppistä työtä tekemään

Joskus ohjaustyö on käytännössä lyhytaikaista, kuten Kaisan mainitsemissa työnhakuvalmennuksissa, joiden kesto voi toisinaan olla vain joitakin päiviä. Kaisan mielestä lyhyessä ajassa tärkeää on, kuten ohjaustyössä yleensäkin, arvostaa ja kunnioittaa ihmistä ja sitä kautta saada hänet arvostamaan itseään. Ohjaajan taitoa on auttaa löytämään vahvuuksia silloin, kun ohjattava ei esimerkiksi työllistymisten vaikeudesta johtuvien pettymyksien takia niitä itse näe. Ohjaajat voivat palata ohjattavan saamaan hyvään palautteeseen myöhemminkin muistuttamaan onnistumisista.

Työelämän muutokset ja epävarmuus vaativat ohjaajalta taitoja nähdä tilannetta työnhakijoiden kannalta ja ymmärtää työelämän epävarmuuden seurauksia. Tämä vaatii puolestaan tilannetajua. Kaisa päätyy itsetunnon vahvistamisen olevan keino selviytyä nopean muutoksen maailmassa. Tulevaisuuden epävarmuuden vuoksi esimerkiksi kouluttautumisen hyötyä ei välttämättä nähdä, etenkin jos taustalla on epäonnistumisen kokemuksia. Ohjaajan taidoksi Niina katsoo asiakkaan auttamisen tulevaisuuskuvien luomisessa, eli miten asiat voisivat olla paremmin. Aineistossani tulee esiin erilaisia ohjattavien ongelmia, jotka vaikeuttavat tulevaisuuskuvien luomista, kuten velkaantuminen, työttömyys ja huono itsetunto. Ohjaajan taitoa on tällöin auttaa näkemään synkäksi koetussa tulevaisuudessa myös mahdollisuuksia. Käsittelen tarkemmin ohjattavien ongelmia kokonaisvaltaisen ohjauksen tarpeesta kertovassa luvussa 6.2.

K: Sillä tavalla mä ajattelenki että tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, tässä nopean muutoksen maailmassa ni se ihmisen se usko, sen vahvistaminen ja tukeminen että ihminen uskoo itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa ni se on hirveen tärkeää koska se näkyy myös näissä näissä meän tuota työnhakuvalmennus, uravalmennusihmisissä että itsetunto on tosi heikko, elikä siellä on todellaki sellasia ihmisiä jotka on saattanut sen kakssataa työhakemusta tehdä ja sitä ei oo päässy töihin nii siinä kohdassa täytyy tarkkaan miettiä se että miten mä rupeen hehkuttamaan jotaki työnhakumenetelmiä tai työnhakuvalmiuksia ku ihminen on kokenu jo niin paljon negatiivista, että mistä löytys sitte uudelleen se usko ja luottamus siihen siihen että minullakin on paikka tässä tässä yhteiskunnassa

Ohjauksessa tarvitaan siis tilannetajua ja ymmärrystä ohjattavia kohtaan, eikä Kaisan mukaan voida väheksyä heidän negatiivisia kokemuksiaan. Hän kuitenkin huomauttaa, että surkuttelu ei auta, vaan pitäisi suunnata kohti tulevaisuutta. Ohjaajan taitoihin muuttuvassa maailmassa näyttäisi kuuluvan positiivinen lähestymistapa, jossa mahdollisuuksia luodaan ja etenkin niihin autetaan uskomaan. Amundsonin (2005, 147) mukaan juuri kyky toimia asianmukaisesti erilaisissa vastaan tulevissa tilanteissa on olennaista pätevyyden kannalta.

R: Mun täytyy sanoa et ihan varmasti kaikille on joku semmonen, tai mä haluan uskoa että kaikille löytyy joku oma polku ja oma juttu että johtuu paljon siitä et miten me, miten yhteiskunta suhtautuu, miten me luodaan niitä mahdollisuuksia

Kuten Riikka arvioi, oman paikan löytämiseen vaikuttaa, miten yhteiskunta suhtautuu. Kysymys on tärkeä etenkin silloin, kun jostakin syystä tarvitsee apua. Yksilön pyrkiminen kohti hyvää elämää ei ole siis kiinni pelkästään hänen omasta toiminnastaan, vaan tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet ja olosuhteet (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 39).

5.2 ”Ei kaikilla tarvi olla samat tavoitteet koska ei ne voi mitenkään ollakaan ” - Yksilöllisyyden huomioiminen

Ohjaustyössä näkyvät ohjattavien yksilölliset taustat ja tarinat siinä, miten he ovat edenneet elämässään koulupolkuja pitkin ja joutuneet siitä mahdollisesti sivuun pääsemättä kuitenkaan työelämään. Riikka kertoo joidenkin nuorten olevan hyvin tietoisia siitä, minne suuntaan pyrkivät, ja heidän kohdallaan ohjaaja kokee olevansa vain rinnalla kulkija, kun taas toisilla koko tulevaisuus on auki, sillä he ovat mahdollisesti olleet kotona enemmän kuin vuoden eikä heillä ole

aluksi käsitystä siitä, mitä he haluaisivat tehdä tai mikä kiinnostaa. Jokaisella ohjattavalla on siis oma tarinansa. Hanna kuvailee nuorten tilanteen jopa eriytyneen, ja myös arvoissa on havaittavissa erilaistumista. Ohjaajan taitoa on huomioida yksilölliset tarinat, minkä vuoksi työ ei ole Jaanan mielestä ainakaan muuttunut helpommaksi. Huolimatta koulutuspolitiikan tavoitteista koulutukseen ja työelämään pääsyyn liittyen eivät kaikki kulje samaa reittiä samaa tavoitetta kohti.

R: Niin tota... ku mä ainaki aattelen niin että me ollaan jokainen niin ainutlaatuinen ja erityinen ja meillä on kaikilla vähän erilaisia tarpeita ja me ei mitenkään mahduta siihen samaan polkuun kaikki, mut sitte pitäs olla siinä polun vieressä vielä monta monta pientä erilaista vaihtoehtoa miten sitä vois mennä ja tietysti olla tukena siinä, että et ei kaikkien tarvi niinku samaan tähdätä, ei kaikilla tarvi olla samat tavoitteet, koska ei ne voi mitenkään ollakaan

Giddensin (1991, 5, 214–215) mukaan elämänpolitiikkaan kuuluu yksilöllisiä valintoja ja päätöksiä, ja nämä valinnat ovat tärkeitä yksilön identiteetin muokkauksessa. Yksilöllisyyden huomioiminen toistuu ohjaajien näkemyksissä, sillä ohjattavien tilanteita ja mahdollisuuksia pohditaan jokaisen kohdalla yksilöllisesti.

Nivelvaiheen koulutuksessa erilaiset tavoitteet huomioidaan ja opintoja yksilöllistetään. Hanna antaa esimerkin ammatillisesta peruskoulutuksesta, jossa kaikki kävivät koulutuksen ennen suunnilleen samalla tavalla, mutta nykyään opintoja yksilöllistetään tavoitteet, kiinnostukset ja tausta huomioiden. Koulutusta on joskus verrattu varastointiin, koska lapsille ja nuorille ei olisi todellisuudessa muutakaan paikkaa, ja koulutuksen ansiosta heidän osaamisensa ja markkina-arvonsa kuitenkin kasvavat (Hyypä 1998, 104–114). Hannan huomautuksen mukaan nykyään ei kuitenkaan riitä, että nuoret ovat koulutuksessa vain säilössä, vaan tarvitaan yksilöllistämistä.

H: Ennen jos aateltiin et jos valitsit vaikka taloraksan ja menit sinne nii koko luokka kävi niinku saman paketin ja ne tuli sit ulos toisesta päästä taloo, nii nyt niinku sinne on pakko ja yhä enemmän pitää järjestää niin et kaveri aa tekeeki sit vähän tuota kautta ja kaveri bee, juu täs on tää luokka, nää pystyy tähän, tää tekee tuon ja tää tekee täällä ja tää ottaa tähän tommosen osan tuolta ja tää tähtääki enemmän myyntipuolelle, se haluaaki liiketalouden puolelta vähän. On pakko, ja se tekee varmaan ohjaamisesta haastavaa jatkossakin

Jaanan havaintojen mukaan joidenkin kohdalla yksilöllistäminen ei auta opintojen loppuun saattamisessa, jolloin yksilöllistäminen itse asiassa voi jopa

viivästyttää päätöksen tekoa opintojen keskeyttämisestä. Yksilöllistäminen opinnoissa voi käytännössä tarkoittaa myös sitä, että opiskelija jää ilman ryhmän tukea, jolloin tarvitaan motivaatiota, jotta opiskelija saa tehtyä opintoja omassa tahdissaan.

J: -- Se varmaan tää keskeyttämisalttius ja sitten tää niinku opintojen pidentyminen, mikä toisaalta on hyvä että hopsataan eli tehään niitä henkilökohtaisia suunnitelmia ja muita mutta sit joidenkin kohdalla se myös tarkoittaa sitä että tavallaan ehkä voi olla et se realisoitakin viivästyy kun tehään tavallaan niitä uusia mahdollisuuksia, et joskus ois niinku hyvä myöskin keskeyttää sitte ajoissa ku sen sijaan että jää siihen kierteseen, että semmonen niinku muka-opiskelu, se on mun mielestä vähän semmonen huolestuttava piirre

J: -- Se yksin jääminen on monelle se et miksi sitten keskeytetään vaikka ois tehtyki hyvä suunnitelma ja se alakaan ei ois niin kauheen väärä

Hanna kuvailee, miten koulutuskenttä ja työelämä ovat toisaalta pirstaloituneita ja epämääräisiä, mutta myös mahdollisuuksia täynnä. Yksilöllinen ohjaus auttaa havaitsemaan ja arvioimaan sopivia ja mahdollisia vaihtoehtoja, joista valita (Peavy 1998, 52–54). Toisaalta myös muutosten työelämä vaikuttaisi edellyttävän joustavuutta, sillä työntekijällä voi olla työuransa aikana useita ammatteja ja työpaikkoja, ja myös työnkuva voi olla monipuolinen (Mäkinen, Kyhä & Olkinuora 2006, 139).

H: se on varmaan jotenki tää monimuotoinen koulutuskenttä ja tää tämmönen jotenki pirstaloitunu ja toisaalta mahdollisuuksia antava tää koko koko meän maailma jossa nyt ei tarvi, ei oo se yks koulu ja yks työ vaan sinä niinku räätälöit jonku tutkinnon ja sitte sää teetki sitä. Ja täällähän meän pitää surffailla koko aikuinen elämä tällasella tietynlaisella epämääräisyyden kentällä sitte nii kyllä se vaatii semmosta yksilöllistä ohjausta ja henkilökohtaistamista, yksilöllistämistä jo ihan täällä peruskoulunki puolella pitkälti, ja hyvä niin jos siihen oikeesti pystytään sitte

Opintojen yksilöllistäminen voikin tuoda erityisiä mahdollisuuksia myös työmarkkinoille, jos yksilön kiinnostuksenkohteista rakentuu sopiva yhdistelmä mahdollistamaan joustava liikkuminen ja mukautuminen työelämässä tehtävästä toiseen.

5.3 ”Työntekijät on siinä asiakkaan kanssa puun ja kuoren välissä” - Ohjaaja, ohjattava ja yhteiskunta

Ohjaustyössä vaikuttaisi ohjaajan ja ohjattavan vuorovaikutuksellisen suhteen lisäksi olevan läsnä kolmas vaikuttava tekijä, sillä taustalla on organisaatio tai instituutio, jossa ohjaaja työskentelee ja jonka asiakkaana tai opiskelijana ohjattava on. Ohjattava on voinut hakeutua ohjaukseen omasta tahdostaan tai häntä on kannustettu tai patistettu osallistumaan ohjaukseen. Sari kuvailee tilannetta eettisenä kysymyksenä, jossa ohjaaja tekee itselleen selväksi, mihin ohjaustyö perustuu. Tämän pohtimisessa tarvitaan kriittistä ajattelua ja rohkeutta.

S: Työntekijät on siinä asiakkaan kanssa puun ja kuoren välissä tässä käytännön työn tasolla kun he yrittää aktivoida sitä asiakasta tähän järjestelmään tän järjestelmän sääntöillä ja sen ihmisen ongelmat esimerkiksi vaikka velka, talouteen liittyvät asiat, oppimiseen liittyvät asiat, terveyteen liittyvät kysymykset ja siihen työpaikan saamiseen liittyvät niinkö työpaikkojen, ku niitä työpaikkoja ei kerta kaikkiaan ole riittävästi, niin ne ikään ku kiteytyy siinä yksilössä ja sitte me yritetään työntekijänä sun kanssa nyt sit sitä yksilölähtöseltä näyttävää ongelmaa ratkasta aktivoimalla sitä henkilöä, niin miksi, ja sitte se ikään kuin yhteiskunta menee virtana täällä yläpuolella jossa ne oikeasti ne ongelmat niinku palautuu sinne

Ohjaajat toimivat siis lähellä yksilöä, kun he toteuttavat ohjausta ja sovittavat asiakkaan elämää yhteiskunnan sääntöihin ja järjestelmiin. Sari kuvailee yhteiskunnan osallisuutta ohjauksessa kuin se olisi ”virta täällä yläpuolella”. Hän pohtii myös kysymystä siitä, nähdäänkö ongelmat yksilön vai yhteiskunnan ongelmoina, mikä on varsin perustavanlaatuisen eettinen kysymys ohjaustyössä. Ohjaustyössä ohjattavan toimintaa arvioidaankin mahdollisesti myös suhteessa instituution tavoitteisiin (Vehviläinen 2001, 246).

Ohjaajan työssä toimitaan usein siis organisaatiossa, yksilöä tukien, jotta hän saisi valmiuksia hakeutua koulutukseen tai työelämään ja toimia siten kuin häneltä odotetaan. Vile lisää organisaation ja viranomaisten lisäksi kuvaan elinkeinoelämän, joka liittyy työllistymisen kysymyksiin. Hän kuvailee, miten ohjaajana tulee ymmärtää kaikkia osapuolia.

V: -- Me ollaan se ihmisen ja viranomaistahon välissä ja meidän tapauksessa myös elinkeinoelämä on siinä minkä puristuksissa me ollaan, ja siinä keskellä täytyy osata sukuloida sujuvasti ja ymmärtää niitä kaikkia osapuolia. Se on hyvin värikästä välillä

Asiakastyön lisäksi ohjaustyöhön kuuluu kehittämistyötä. Organisaatiota ja toimintamalleja kehitetään paremmin toimiviksi, ja ohjaajalla on kehittämistyöhön

mahdollisuuksia, sillä työhön ei usein ole valmista kaavaa, jonka mukaan tulisi toimia. Taustalla oleva ja vaikuttava organisaatio on siis ohjaustyön mahdollistaja, johon tukeudutaan ja jota kohtaan esitetään kriittisiä huomioita ja pyritään kehittämään (Onnismaa 2000, 305).

S: Tässä pitää niinku pystyä ohjaajana ikään kuin nojaamaan johonki organisaatioon heikkona hetkenä ja sitte taas niinku sitte vahvoina hetkinä sää pystyt niinku sieltä päin ponnistaan ja myös tota kritisoimaan sitä meän nykyistä järjestelmää ja nykyisen järjestelmän toimintaa

Sen lisäksi, että ohjaustyön toteuttamisen paikka vaikuttaa ohjaukseen ja tavoitteisiin, vaikuttavat työhön erilaiset lait. Laissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat näin myös ohjaustyöhön, jossa muutoksiin on reagoitava. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa kotikunnan vastuulla on vuonna 2015 voimaan tulleen muutoksen myötä rahoittaa työttömyysaikaisesta työmarkkinatuesta puolet, jos henkilö on saanut työmarkkinatukea työttömyyden perusteella vähintään 300 päivää, ja 70 % niiden osalta, jotka ovat saaneet työmarkkinatukea työttömyyden perusteella vähintään 1000 päivää. (Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290, 14 luku 13 §). Kuntien vastuu pitkäaikaistyöttömyyden hoidosta kasvaa, joten pitkäaikaistyöttömyyden katkaisemista pidettäneen jatkossakin kuntataloudessa tärkeänä. Niina kertookin työllisyydenhoidon muutosten näkyvän työssä. Hanna mainitsee myös koulutuksen rahoituksen muuttumisen, jolloin rahoitukseen vaikuttaisi valmistuvien määrä, eikä vain sisään otetut opiskelijat. Näin organisaation rahoitus vaikuttanee mahdollisesti myös ohjaustyön tavoitteellisuuden vaatimuksiin.

Järjestelmän vaikutusta kuvaavat ohjaustyössä näkyvät sektorirajat, joihin ohjattavan ongelmien tulisi asettua sopivasti. Ohjaustyössä kokonaisvaltaisuuden huomioiminen mahdollistaa asiakkaiden erilaisten ongelmien käsittelyn. Sari näkee kuitenkin yhteiskunnan palvelujärjestelmien olevan jopa kuin hunajakannoja, joissa jokainen toimii omalla alueellaan. Monialainen yhteistyö on ohjaustyön arkea, mutta apua ja palveluita saadakseen ongelmien sovittaminen järjestelmässä oikeaan kohtaan ei mahdollisesti ole ohjattavan kannalta aina toimivaa ja kokonaisuutta huomioivaa.

S: Tää järjestelmä ei ois niin että se ikään ku joku odottaa siellä omassa pikku tota hunajakennossaan että millon se porriäinen tänne tipahtaa

Ohjaajan työhön vaikuttavat ylhäältä päin tulevat muutokset, jotka Villen kuvailun mukaan saattavat jopa turhauttaa, mutta kuitenkin hänen mukaansa muutoksiin sopeutuu ja alkaa toimia niiden edellyttämällä tavalla. Jaanan mielestä yhteistyöverkostoissa ei varsinaisesti haluta hoitaa asioita byrokraattisesti, mutta järjestelmän vaatimusten vuoksi toiminta näyttäytyy yksilölle mahdollisesti byrokraattisena. Ohjaajan tulee joka tapauksessa tuntea järjestelmä hyvin, jotta siinä osaa toimia.

V: Joskus tota tullu niinkin että palkkatukimäärärahat on päättyny kesken vuoden ja sit on täytyy ottaa se huomioon, ja työkokeilulinjauksissa on saattanu tapahtua muutoksia, semmosia asioita joista ei aina tiä et mitähän järkeä tässä nyt oli mut tehdään nyt näin kun päättäjät näin on määränny. Se on aina semmonen et se hetken turhauttaa mut sit siihen sopeutuu ja sitte alkaa toimia uudella lailla et se on semmonen työn luonteseen vaikuttava juttu joka pitää osata ottaa vastaan

Ohjaajien kokemuksissa näyttää tulevan esiin positiivinen suhtautumisen tulevaisuuteen ja jokaisen mahdollisuuksiin. Niina uskoo tulevaisuudennäkymän liittyvän palveluiden kehittämiseen niin, että palvelut ovat ajan tasalla. Yksilötasolla tehtävässä työssä epäkohtien havainnointi ja niiden käsitteleminen onkin tavallaan päivittäistä kehittämistyötä. Haastatteluissa nousee esiin toivon tunne, jonka ohjaajat nimesivät tulevaisuuteen liittyen. Ohjaajat työskentelevät nuorten kanssa, joilla on kymmeniä työvuosia edessään, jos he pääsevät kiinnittymään jollekin alalle ja työelämään. Tämä vaikuttaa ohjaajan, hänen edustaman organisaation ja yhteiskunnan sekä nuoren itsensä yhteiseltä tavoitteelta. Kiinnittymisen edellytyksenä ovat realistiset vaihtoehdot.

N: Sitten jos konkreettisesti asiakkaita mietitään niin kyllä kuitenkin niinku, kyl siinä toiveikkuutta on ja kyllähän tässä niinku sillä lailla mä myös tykkään työskennellä nuorten kanssa sen takia että et nuorten kohdalla jotenki tuntuu et se toivo ei oo vielä menetetty sillä tavalla kun ehkä ehkä niinku vanhempien pitkään työttömänä olleitten kohalla saattaa useimmin olla, että toivotaan vaan, et ootetaan niitä eläkevuosia tyypisesti, et kyllähän tässä näkee niitä onnistumisia, näkee työllistymisiä, näkee sen koulun alkamisen --

S: Kyllä se niinku ohjaamisen näkökulmasta ihmisen on helppo ohjata sen jälkeen ku on olemassa semmosia vaihtoehtoja joihin he voi kiinnittyä ja ne vaihtoehdot pitää olla sellasia että että ne ei oo mihinkään vanhaan aikaan sidottuja tyyliin Neuvostoliitto tai joku tuota niin suomalainen Nokia-kulttuuri koska ei meillä tuu enää olemaan sellasta. Meän pitää niinku nähä se että mitä sieltä on niinku tulossa ja koska sitä ennustaa ei pysty vaan se tulevaisuushan vaan rakentuu koko ajan

Sari huomauttaa tulevaisuuden rakentuvan kuitenkin koko ajan, eikä sitä voida ennustaa. Ulrich Beck (1992) on kuvaillut epävarmaa yhteiskuntaa riskiyhteiskunnaksi, jossa ihmiset kohtaavat erilaisia riskejä ja vastaavat omista elämänvalinnoistaan. Riskiyhteiskunnassa muutoksia tapahtuu nopeasti, joten tulevaisuus on joka tapauksessa ennustamaton.

6 NUORI AIKUINEN OMAA PAIKKAANSA ETSIMÄSSÄ

6.1 ”Kyllä ne nuoret ihmiset paikkansa aina jotenki löytää ja jostain sen reittinsä keksii” - Nuorten aikuisten osallisuuden vaatimukset ja tukeminen ohjaajien näkökulmasta

Työelämätavoitteena näyttäisi olevan kokoaikatyö ja toimeentulon saaminen ansiotyöllä. Aina nuoren elämä ei kuitenkaan ole edennyt niin, että hän pääsisi tavoitteeseen tai sitä olisi realistista tavoitella, jolloin eteneminen voi tapahtua pie-nin askelin. Niinan mukaan tarvitaan sinnikkyyttä, jotta jaksaa ponnistella kohti tavoitetta. Työelämään pääsy onkin ikään kuin yhteiskunnan yhteinen tavoite, sillä työllisyyden parantaminen ja työurien pidentäminen ovat tavoitteina hallituksen toimenpideohjelmassa työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisemisessä (STM 18.10.2013).

Niina on havainnut myös nuorten arvostelua, ja hän suhtautuu ymmärtäväisesti nuoriin, joita syytökset osallistumattomuudesta turhauttavat. Pohjola (2001, 190–191) kuvailee, miten jokaisen sukupolven nuoriin liitetään ongelmapuhetta, ikään kuin nuoret olisivat ongelman kantajia erityisesti mitä tulee työhön suhtautumiseen, minkä vuoksi nuorten ajatellaan tarvitsevan aktiivointia ja ohjausta. Syrjäytymispuhe sisältää siis epäluottamusta aktiivisuutta kohtaan (Pohjola 2001, 200). Jos nuoren aktiivisuus ja omaehtoinen toiminta ei suuntaudu koulutukseen tai työelämään, hänet katsotaan Pohjolan (2001, 191) havaintojen mukaan ”passiiviseksi ja keskeneräiseksi työmarkkinakansalaiseksi”. Yksilöllisestä nuoresta tulee näin osa koettua ongelmajoukkoa, ”nuoria”. (Pohjola 2001, 191.) Aho ym. (2012, 17) pitävätkin ongelmallisena, jos koulutus- ja työpolitiikan perustana on ajatus siitä, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olemisessa olisi aina kyse haluttomuudesta kouluttautumiseen ja työntekoon, ikään kuin joukko olisi yhtenäinen. Niina kertoo ymmärtävänsä vastikkeellista sosiaaliturvaa estämässä väliinpuotoamista, kun nuoren aikuisen odotetaan ja edellytetään

hakevan koulutukseen ja töihin, mutta hän ei pidä siitä, että nuoret nähdään ongelmajoukkona, aivan kuin he eivät haluaisi mennä töihin. Nopeat rakenteelliset muutosprosessit sekä valintojen seurausten arvioinnin vaikeus eivät niin ikään edesauta yhteiskuntaan kiinnittymistä, jolloin tulisikin ymmärtää tilanteen ongelmallisuus eikä niinkään pitää nuoria ongelmallisina (Pohjola 2001, 191). Ohjaajana Niina asettuu katsomaan maailmaa myös nuoren näkökulmasta ja kertoo puolustavansa heitä kohdatessaan nuorten arvostelua.

N: Ja sitten... varmaan se tavote näkyy niinku siinä että et työttömiä nuoria, työttömiä yleisesti, mut aika usein se kohdistuu nuoriin että niitä niinku julkisessa keskustelussa, että kauheita lusmujahan ne on kaikki ja ja sillä tavalla, ni kyllä mä sen ymmärrän et se niinku turhauttaa, että jos sun tavote oikeesti on ollu siellä että elättäisit itsesi ja tekisit tekisit täyttä työviikkoa ja näin ja se ei syystä tai toisesta oo mennykkään se elämä niin, niin onhan se sitten niinku hurjaa se se että niin emmä tiedä... sinnikkyyttä vaaditaan ihmisiltä tänä päivänä että jaksais pitää ne tavoitteet niin korkeella mitä niinku tuntuu että yhteiskunta pitää

N: -- Sitä mä oon aina kun asiasta jossain tulee keskustelua niin kyl mä niinku yritän sen ihmiselle sitte niinku tuoda esiin et ei nuoret sen enempää oo lusmuja ku muutkaan, että et se on niinku mun mielestä törkeetä nuoria kohtaan se keskustelu erityisesti

Niina on havainnut työssään, että ohjattavan sitoutuminen aktivointisuunnitelmaan ei kuitenkaan ole perimmäinen syy esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan hakeutumisessa, vaan nuorella aikuisella tulee itsellään olla halu työelämään pyrkimiseen. Sosiaalinen syy työssäkäynnille onkin Hiilamon (2010, 274–275) kritiikin mukaan osoittautunut liian yleiseksi, sillä työssäkäynnin normin sijaan jotkut jostakin syystä jättäytyvät työelämän ulkopuolelle tai valitsevat työttömyyden. Sosiaalisten normien mukaisen toiminnan on arveltu modernisaation myötä heikentyneen. Karenssit ja sanktiot työstä tai koulutuksesta kieltäytymisestä kuvaavat siis sitä, miten työssä käymistä pidetään normina, ja kieltäytymistä normin mukaisesta toiminnasta pidetään rikkomuksena, josta tulee seuraus. (Hiilamo 2010, 274–275.) Niina epäilee kuitenkin pakkokeinojen toimivuutta, sillä esimerkiksi etuuksien loppumisen uhka ei ole hänen mukaansa loppujen lopuksi estänyt ohjattavaa olemaan noudattamatta esimerkiksi aktivointisuunnitelmaa.

N: Tän hetkinen tilanne on se että ei se karenssinuhka oo siinä vaiheessa ketään pelottanu oikeesti

Kokoaikatyön tavoite näkyy ohjaajien mielestä olevan myös jollakin tavalla mur-
tumassa, sillä esimerkiksi nuorella aikuisella, jolla on hyvät lähtökohdat, pie-
nempi työmäärä voi olla oma valinta. Keskustelu työn kohtuullistamisesta
("downshifting") onkin nostanut pinnalle kysymyksen työn mielekkyyden mer-
kityksestä sekä työn ja vapaa-ajan yhdistämisestä (Tuohinen 2010, 38). Niina nä-
kee työssään jatkuvasti myös nuoria aikuisia, jotka eivät jostakin syystä pysty
tekemään kokoaikaista työtä, joten heille osa-aikainen työ on realistinen mahdol-
lisuus. Niina miettii, miten ainoastaan osa-aikaiseen työhön pystyvä saattaa lei-
maantua vajaakuntoiseksi, mitä hän pitää sanana kauheana.

Luvussa 4.1 käsitellin koulutukseen ja työhön hakemista myös edellytyk-
senä esimerkiksi työttömyysturvan saamiselle. Mitä muuta nuorilta aikuisilta oh-
jaajien mielestä vaaditaan yhteiskunnan jäsenenä? Sari pohtii sitoutumisen mer-
kitystä, sillä nuoren aikuisen odotetaan toimivan sillä tavalla, miten on sovittu ja
kirjattu suunnitelmaan. Hänen mukaansa nuorilta aikuisilta odotetaan lisäksi
joustavuutta. Sari nostaa esiin myös arjen hallinnan ja jonkinlaisen reippauden
tarpeen. Kaisa puhuu ymmärtäväisesti siitä, miten yhteiskunnan vaatimukset
vaikuttavat nousseen, ja näin ollen voi olla vaikeuksia pysyä mukana etenkin sil-
loin, jos elämässä on ongelmia.

S: Elikä se mitä se vaatii asiakkailta ni tietysti luottamusta tähän palvelujärjestelmään
ja meihin työntekijöihin ja sitte tietysti sitä muutosvalmiutta niinku sen oman elämän-
tilanteensa muuttamiseksi

K: Mä oon sanonuki sitä et herra jestas ei oo mikään ihme esimerkiks ku meidän kou-
lujärjestelmässä on, koulumaailmassa on, niin kaiken maailman systeemeitä ja juttuja
et mä en ihmettele yhtään sitä et tästä tipahtaa joku kärryiltä, jos sulla on vähän masen-
nusta, jos sulla on vähän ahistusta, jos sulla on vähän laiskuutta tai jotaki muuta täm-
möstä, muu on mukavampaa, nii äkkiäkös sitä tipahat että vaatimustasot on noussu
kyllä

K: Mut on se siinä mielessä kyllä jos aatellaan nuoria ihmisiä ni että se on varmaan aika
hurja jos omassa päässä on vähän niinku, taikka elämässä on kaikki sekasin ja pitää,
tämä erilaisten palvelujen tarjonta, sitähan on, nuorille on joka mutkassa on jotaki pro-
jektia ja jonkinlääköstä tukimuotoa ja palvelua ni miten siinä viidakossa löytää sen
omansa, et jollaki tavalla se taas korostuu se semmonen eli pitäs osata istua siinä koneen
ääressä niinku muutenki ku pelkästään viihdyttääkseen itseään et jollaki tavalla miettii
sitä et valinnanmahollisuuksia on ihan älyttömästi ja sitte kuitenkin ihminen jolla ei
oo voimavaroja tehdä niitä valintoja itse ei välttämättä löydä sitä tukea siihen. Et jollaki
tavalla tää on mun mielestä käyny aina vaan vaativammaks ja vaativammaks niinku
selviytyä ihan siitä arjestaan jos et sä oo just semmonen että sää meet siinä putkessa, et
sulla ei oo niinku itellä elämässä yhtään mitään semmosta niinku pulmakohtaa tai työt-
tömyyspätkää tai muuta

Toisaalta Jaana on huomannut myös nuoria, joille palvelut ovat lähes itsestään selviä, eikä niiden eteen olla ehkä edes valmiita tekemään mitään tai nuorelle ei ole tullut tarvetta edetä. Ongelma tulee esiin jo perusturvan määrittelyssä, sillä sen tulisi tarjota tarpeeksi taloudellista suojaa ja turvaa sitä tarvitsevalle, mutta perusturvan tulisi kuitenkin olla sillä tasolla, että työ olisi kannattavaa. Hiilamo (2010, 265–266) kutsuu tätä suojan ja piinan yhdistämiseksi, mutta hän huomauttaa kuitenkin, että hyvinvointivaltiossa sosiaalisten riskien varalta vakuuttamisen lisäksi tärkeää ovat riskien toteutumisen jälkeiset mahdollisuudet ja niiden myötä myönteiset elämänmuutokset, kuten töihin meneminen tai opiskelu. Hiilamon (2010, 283–284) mukaan kyse on lopulta yksilön käsityksestä koulutuksen ja työn merkityksistä ja niiden kokemisesta myönteisinä siirtyminä, joihin vaikuttaa myös yhteiskunnan ilmapiiri, eli kuinka työhön osallistumiseen kannustetaan ja koulutuksella ja kasvatuksella ohjataan huomioimaan sosiaaliset mahdollisuudet.

Ohjauksessa tarvitaan ohjaajien mukaan sanoittamista eri tilanteissa. Sarin kokemusten mukaan joillakin on vaikeuksia toimia tietoyhteiskunnassa, ja Kaisa puolestaan arvioi, että verkossa asioiden hoitamiseen vaaditaan erityistä taitoa. Ei siis riitä, että osaa käyttää tietokonetta, vaan tarvitaan myös tiedonhakutaitoja ja kykyä hoitaa asioitaan itse vailla kasvotusten tapahtuvaa asiakaspalvelua.

S: Mä huomasin jo siinä edellisessä projektissa että monet ihmiset tarvii niinku sellasta sanottamista niille omille käyttäytymiselle tai niille ongelmille tai niille mahdollisuuksille millä niistä ongelmista päästään pois, et semmost porukkaa on aika paljon jolla on, jotka ei niinku pärjää tällasessa tietoyhteiskunnassa

Nuorilla on Sarin mukaan halu olla kuin muutkin: nuorten aikuisten elämään kuuluu esimerkiksi kuluttaminen, juhliminen ja viihde-elämä. Kuitenkin jos lähtökohdat esimerkiksi talouden hallintaan ja rajojen asettamiseen ovat heikot, tarvitaan Sarin mielestä ohjauksessakin laajempaa näkemystä tilanteeseen. Ohjaustyössä nähdään joka tapauksessa nuoren aikuisen yksilöllinen tilanne, ja Ville arvioikin ohjaajan työssä näkyvän, että elämä ei ole mustavalkoista eikä elämä etene aina suunnitelmien mukaan. Ohjaajien haastatteluissa korostuu kenties ko-

kemuksen kautta syntynyt luottamus siihen, että nuoret aikuiset näyttäisivät kuitenkin löytävän paikkansa. Jaana pohtii myös, miten nuoren aikuisen elämässä tulee vastaan myös sellaista, mitä ei ollut ajatellut. Kuitenkin hänen mukaansa tulisi olla luottamusta siihen, että löytyy jokin väylä etenemiseen.

V: Se on se järjestelmä ja se jossain työ- ja elinkeinoministeriön papereihin piirretty polku jota kaikkien ihmisten tulisi kulkea, se semmonen mikä ahdistaa sitten ihmisiä ja ennen kaikkea nuoria että kyllä se veikkaa että elämä ei oo ihan niin sellasta mustavalkosta ku se järjestelmän mielestä on vaan että kyllä ne nuoret ihmiset paikkansa aina jotenki löytää ja jostain sen reittinsä keksii

J: Joku juttu mikä tapahtuu ni se voi ollakki hyvä juttu vaikkei se oo just se toivottu asia, koska ei koskaan tiedä mitä sit sen mutkan takana on, niin sitä ajattelua ehkä enemmän eikä niin että nyt ku tässä on tää laatikko niin pitää mennä just näitten laatikoiden mukaan

Ohjaajien työssä näkyy myös toiveikkuus tulevaisuutta kohtaan. Niina kuitenkin huomauttaa, että joskus esimerkiksi masennus voi vaikuttaa siihen, että ei pysty suunnittelemaan tulevaisuutta. Ohjaustyössä yritetään kuitenkin luoda tulevaisuuskuvia, joita kohti pyritään. Koulutuksen tärkeys on osana myös tulevaisuuden suunnittelua, sillä koulutus on mahdollisuus esimerkiksi pätevyyden saavuttamiseen tai positiiviseen elämänsuuntaan.

N: Mutta tota kyllä sitä on suurimmalla osalla mun asiakkaista niinku on se ajatus, plus niitä keskusteluja käydään et missä ne toivoo olevansa vaikka viiden vuoden päästä tai kymmenen vuoden päästä, niin kyl kauheen monella kuitenkin se ajatus on siinä että on työelämässä on koulutus hankittuna asiat on kunnossa

OL: eli on kuitenkin semmosta uskoa uskoa tulevaisuuteen... kaikilla?

N: On on... ei ehkä ihan kaikilla, sitte on niitä ihmisiä jotka ei vaikkapa masennuksen vuoksi pysty ajattelemaankaan ku ees puolen vuoden päähän tai ees kuukauden päähän että mutta suurimmaksi osaksi voin sanoa että asiakkailla ja minullakin on toiveikkuutta

N: -- Se on ehkä se ohjaustyön ydin tässä hommassa et pystytään niitä tulevaisuudenkuvia luomaan niille asiakkaille että siitä on hyötyä ja asiat voi mennä parempaan suuntaan sen kautta et lähtee vaikka kouluttautumaan

S: Että kyllä se näkyy se kouluttamattomuus ja siihen yleensä sitte pikkuhiljaa ruvetaan niinku luomaan semmost tulevaisuusnäkyä sen nuoren kanssa että mitä kautta lähtään hakemaan kuitenkin sitä pätevyyttä niinku koulutuksen kautta

Tulevaisuuden toiveikkuuden lisäksi ohjaajat kuvailevat tuntemuksiaan siitä, että tulevaisuus näyttäytyy vaikeana ja vaativana nuorille aikuisille. Villen mukaan nuoresta voi näyttää siltä, että on vaikeaa pärjätä tai saavuttaa samanlaista elintasoaa kuin aikaisemmat sukupolvet ovat saavuttaneet. Koulutuksen merkitys

sosiaalisen liikkuvuuden takaajana näyttäisikin vähentyneen 1990-luvulta alkaen samalla kun koulutustaso on noussut (Koistinen & Asplund 2014, 12–13). Yleensäkin aikuisuuden kriteerit ovat hämärtyneet, sillä nuorten on yhä vaikeampaa saavuttaa aikuisuuden perinteisiä merkkejä, jotka kertovat vakiintuneesta elämästä (Aapola 2005, 258). Haastatteluissa tulee kuitenkin esiin näkemys siitä, että nuoret elävät hetkessä ja tulevaisuutta voi olla vaikeaa suunnitella jo tämän vuoksi. Villen mielestä nuorten tuleekin tulevaisuuden murehtimisen sijaan keskittyä positiiviseen, joka puolestaan vie eteenpäin.

V: -- Nuoret on harvoin kyynistyneitä, et siellä on sellasta potkua ja vielä se että nuoret monesti elää siinä hetkessä, se suojelee heitä hyvin paljon sellasilta niinku liialliselta murehtimisen mukanaan tuomalta ahdistukselta että kyllä nuorilla monesti on ihan muut asiat mielen päällä ku se työelämä tai työllistyminen, ja niin saa mun mielestä ollakkin että se, kyllä niitä työasioita pitää miettii mutta niin pitää siinä iässä miettiä kyllä paljon muitaki juttuja jotka sillä hetkellä tuntuu ajankohtaisilta, tulee ehkä enemmän iloa ja virtaa elämään ku alituinen suhdanteiden murehtiminen. Että kyllä nuorissa on toivoa ja tulevaisuutta ja se että jos toivo pysyy niissä niin ehkä nuoret itse keksii sitten keinot miten selviytyä elämässään vaikka teollisuus pakenisi ja suhdanteet näytäs miten huonolta ja näin pois päin

V: Siks tärkempää ehkä onkin se semmonen elämänusko ja hyvän positiivisen fiiliksen välittäminen heille kuin semmonen jatkuva painostus et nyt sun pitää työllistyä, hakea töitä, edetä tätä polkua pitkin tällä lailla

Ohjaajat kuvailevat joidenkin nuorten ja nuorten aikuisen tarvitsevan monenlaista tukea päästäkseen etenemään esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyydestä. Nuoret aikuiset tarvitsevatkin helposti saavutettavia palveluita, joita on mielellään myös kohdennettu nuorille. Niina kuvailee palveluiden kohdistamista esimerkiksi, jos nuori tarvitsee apua päihdeiden käyttöön: päihdevastaanotossa nuorelle saattaa tulla sellainen olo, että ei kuulu sinne, koska ei koe olevansa samassa huonolta näyttävässä tilanteessa kuin paikalla olevat vanhemmat päihdeiden käyttäjät.

N: Ja sitte taas jos päihdepalveluista puhutaan niin niissä niinku perinteisissä päihdepalveluissa mun mielestä nuoria huomioidaan tosi huonosti -- ei se siis nuorelle niinku siit tuu semmonen olo et hei täältä [paikallisesta päivystävästä päihdevastaanotosta] mä varmaan saan apua vaan sä katot kuuskymppisiä ikänsä juoneita miehiä siellä ja mietit niinku et ei hitto soikoon en mä oo tommonen et mitäs mä täällä teen, tai ei oo niinku semmosta, niinku selkeesti nuorille

Haastatteluissa tulee esiin ohjaajien kokemus esimerkiksi te-palveluiden muutoksista, joissa nuorten palveluita on hajautettu, käynnit tapahtuvat ajanvarauk-

sella ja palveluita on siirretty verkkoon, jonka vuoksi palvelujen saamiseksi tarvitaan verkkopankkitunnukset. Kaisa pitää tätä tehokkuusajatteluna, joka on hänen mukaansa tullut kaikkialle. Palveluiden ja työn tehostaminen ja työn mittaminen suorituksina ovatkin arkipäivää monella alalla ja strategiapuheiden keskiössä. Palveluiden uudelleen järjestelyissä on usein tarkoituksena palveluiden tehostaminen, mikä voi näyttää asiakkaalle jopa palveluiden heikkenemiseltä. Tilanne on toisaalta myös hieman ristiriitainen, sillä esimerkiksi verkkoon siirrettyjen palveluiden tarkoituksena on usein parantaa tavoitettavuutta, mutta käytännössä nuorelle aikuiselle kasvotusten tapaaminen voi olla merkityksellistä ja tehokkaampaa eteenpäin ohjaamisen kannalta.

K: -- Et se on mun mielestä semmonen teknistyminen, suorituskeskeisyys, kaikki tämänönen et kaikki asiat niinku mitataan tuota jollakin tämmösellä, sun pitää olla hirveen tehokas. Tehokkuusajattelu on tullu, niin se on täälläki, joka paikassa

Mahdollisuuksien politiikan periaatteena on, että sosiaaliturvan lisäksi olisi mahdollisuuksia edistää tilannettaan, joten siksi esimerkiksi työn mahdollisuuksien esteitä tulisi poistaa. Esimerkkinä mahdollisuuksien politiikasta on syrjäytymisprosessin katkaiseminen, jossa tarvitaan valtion ja kuntien keinojen yhdistämistä ja tehokkaita palvelukokonaisuuksia. (Lehto 2010, 289–290, 294.) Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen tai katkokset koulutuksen nivelvaiheissa ja toisen asteen koulutuksen puuttuminen nähdään riskeinä nuoren elämässä, ja näiden riskien vähentämiseksi nuorten yhteiskuntatakuu tuli voimaan vuoden 2013 alussa. Nuorisotakuussa luvataan jokaiselle alle 25-vuotiaalle tai alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle työpaikka, opiskelupaikka tai muuta toimintaa kolmen kuukauden sisällä työttömäksi ilmoittautumisesta (Nuorisotakuu). Nuorisotakuuta kohtaan on siis lupausten myötä myös odotuksia. Kyse ei ole ainoastaan nuoren aikuisen toimeentulosta, vaan myös elämänrytmistä, itsenäisyyden tunteesta ja tarpeesta tehdä jotakin tärkeää.

Työssäkäynnille onkin Hiilamon (2010, 271–277) jaottelun mukaan kolme selitystä: taloudellinen selitys, sosiaalinen selitys ja valikoitumisselitys. Jaotteluun liittyy hänen mukaansa tosin myös puutteita, sillä työssä käymiseen vaikut-

taa useita tekijöitä yhtäaikaaisesti ja ihmiset esimerkiksi toimivat myös vastoin objektiivisesti arvioitua etujen maksimointia. Työssä käymisen taloudellisessa selityksessä tarkastellaan työn tuomaa taloudellista hyötyä verrattuna perusturvaan ja menetettyyn vapaa-aikaan. (Hiilamo 2010, 271–277.) Työn kannattavuuden lisääminen on ollut viime vuosina huomion kohteena, jotta sosiaaliturvan ja ansiotulojen yhdistäminen olisi etenkin tilapäisissä työsuhteissa mahdollista ilman epävarmuutta ja tulojen riittävyydestä ja vaivaa tukien uudelleen hakemisesta. Työn kannattavuuden lisäämisessä pyritään poistamaan ns. kannustin- ja byrokratialoukkuja. (ks. esim. SATA 27.1.2009, 11–12.)

Työssä käydään sosiaalisen selityksen mukaan sen vuoksi, jotta oltaisiin osallisina yhteiskunnassa ja välttyttäisiin työttömyyteen liitetystä osattomuudesta. Osallisuuden lisäksi motivaationa on laajemminkin sosiaalisten normien mukaan toimiminen, jolloin työssä käyminen on ensisijaista työttömyysturvaan nähden. Sosiaalinen selitys tuo esiin palkan lisäksi muita työn vaikutuksia ihmisen elämään, kuten osallisuuden, ajankäytön jäsentämisen, sosiaaliset suhteet sekä itsetunnon. Sosiaalisessa selityksessä työttömyys nähdään rakenteellisena ja ihmiset halukkaina menemään töihin, kunhan vain olisi työpaikka. Valikoitumis selitys lähtee puolestaan työelämän kilpailun lähtökohdasta, jolloin parhaiten pärjäävät sellaiset, joilla on sopivat yksilölliset ominaisuudet ja verkostot työllistymiseen. Tällöin sopivien kykyjen, koulutuksen ja verkostojen puuttuminen selittäisivät työttömyyttä. (Hiilamo 2010, 271–272.) Yksilön saamista palveluissa keskitytäänkin parantamaan hänen mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla esimerkiksi juuri koulutukseen ohjaamalla, työnhakutaitoja parantamalla ja työnhakuverkostoja hahmottamalla. Kuitenkin kilpailu työelämässä heijastaa rakenteellista syytä työttömyyteen, kun kaikille ei riitä työpaikkaa. Näin olemme uudelleen sen kysymyksen äärellä, voidaanko työttömyyden ongelmaa paikantaa yksilöön.

Nuorisotakuussa pyritään joka tapauksessa puuttumaan yksilön koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen ja sitä kautta ehkäisemään syrjäytymistä. Ohjaajat pitävät hyvänä, että nuorisotakuussa nähdään työssä käynnin tai koulutuksen eri merkitykset nuorille. Niina kertoo joidenkin nuorten aikuisten

innostuneen nuorisotakuun myötä opiskeluun pääsyn mahdollisuudesta, mutta käytännössä kuitenkin koulutusvaihtoehdot ovat hänen mukaansa rajalliset, eikä opiskelun vuoksi paikkakunnan vaihtaminen ole Niinan mukaan kaikille aina eriyistä mahdollista. Nuori ei välttämättä pääse opiskelemaan haluamaansa alaa, vaan Jaana huomauttaa, että opiskelupaikan saaminen perustuu kuitenkin yhteishakujärjestelmän pisteisiin, jos koulutukseen haetaan yhteishaussa.

N: Joo no tietysti nuorisotakuu, mikä on periaatteessa tosi hieno asia ja käytännössä haastava asia, siis niin hyvä että asioita mietitään ja että tulee uusia avauksia ja kehitelään erilaisia juttuja mutta nuorisotakuussa esimerkiksi ku mietitään, mulla on niitä asiakkaita aika paljonki keltä puuttuu se peruskoulun jälkeinen koulutus, ne on ehkä käyny jotain koulua jonku aikaa mut eivät oo valmistunu koskaan niin tota ei se niinku ehkä ihan sillä tavalla kuitenkin vastaa se nuorisotakuu sitten. Paikkamäärät on kuitenkin rajalliset ja koulutusvaihtoehdot on kuitenkin aika rajalliset et tiettyjä asioita voi opiskella ja mun asiakkaat on aika usein siinä tilanteessa et niille niinku paikkakunnan vaihtaminen esimerkiksi on aika iso kynnyks koska siinä elämässä on erilaisia ongelmia paljon muitaki tai voi olla jo perhe tai mitä nyt kelläki ja ei se oo niin yksinkertasta se paikkakunnan vaihtaminen

J: --Et vaikka sanotaan et kaikille on se paikka mut eihän se välttämättä oo sen nuoren toivoma paikka vaan sen minkä pistejärjestelmä sille suo

Hanna kokee nuorisotakuun kuuluvan työhönsä. Hän kertoo esimerkissään siitä, miten kaikki koulutukseen haluavat käytännössä otetaan vastaan tai ainakin ohjataan eteenpäin.

H: Et kyl me silleen otetaan niinku koppi ihan kaikista jotka pistää päänsä tuosta ovesta sisään vaikka ois ihan ohikulkumatalla niinku meille joskus tulee, että terve, ootkohan sää, mä kävin peruskoulua, mä en tiä kenelle mä puhun. Joku ihan kuka tahansa kadulta

Hannan esimerkki nuorisotakuun käytännön toteuttamisesta arjessa vastaa Nuorten yhteiskuntatakuun 2013 (8/2012, 48) tavoitteita, joiden mukaan nuorten siirtymävaiheiden ongelmiin tulisi puuttua välittömästi ja palveluiden saamisen tulee olla mahdollista. Arvioitaessa nuorisotakuun toimivuutta ei voida pitäytyä pelkästään esimerkiksi nuorisotyöttömyyden kasvun tarkastelussa, sillä nuorisotyöttömyyden laajuus ja laatu vaihtelevat, jolloin olennaista olisi selvittää, miten ja missä vaiheessa työttömyyttä nuorten tilannetta voidaan parhaiten parantaa (Hämäläinen, Hämäläinen & Tuomala 2014, 18, 28).

6.2 ”Et jokainen sais myös niitä onnistumisen kokemuksia siellä ettei ois kaikki aina yhtä semmosta nihkeetä ja vaikeeta” - Nuoren aikuisen ohjauksen tarpeen kokonaisvaltaisuus

Ohjattavien elämäntilanne ja aikaisemmat epäonnistumisen kokemukset vaikuttavat ohjauksen lähtökohtiin ja ohjauksen tarpeeseen. Jos tulevaisuus tuntuu toivottomalta eikä omaa paikkaa näytä löytyvän, täytyy ohjauksessa lähteä selvittämään elämäntilannetta kohta kerrallaan.

OL: Miten tää sulle sitte ohjaajana tavallaan näkyy niissä nuorissa tai nuorissa aikuisissa tää tilanne että niitä työpaikkoja ei vain ole?

S: Joo aika lailla jo menettäneet sen toivon että he niinku tietää sen että eihän mulla oo mitään mahiksia ja silloin se juttu lähtee useesti niinku siitä, tai aina että me ei jäähä siihen tuleen makaamaan vaan me ruvetaan selvittämään hänen kanssaan että mitkä ne sun kyvyt on opiskella, mitkä on mahdollisuudet, paljon sulla on niitä velkoja, kuin monen naisen kanssa on jo lapsia kaksvitosena ja kaikkee tällasta, et ihmiset voi olla niinku aika jumissa jossaki elatusmaksuissa, veloissa, vuokranmaksussa

Nuoren aikuisen elämäntilanne voi olla niin haastava, että esimerkiksi koulutuksen hankkiminen ei ole sillä hetkellä realistista, jolloin tavoitteita asetetaan Riikan mukaan pienemmin askelin. Epäonnistumisen kokemuksia ei voida kokonaan sivuuttaa, sillä ne vaikuttavat nuoren aikuisen nykytilanteeseen. Yksilöllisyys näkyy kokemusten tarkastelussa, ja ohjaajat vaikuttavat jopa varovaisilta arvioidessaan taustalla olevia tekijöitä. Kuitenkin se, että ei jostakin syystä pääse etenemään ”kuin muut” ja miten nuorelta aikuiselta odotetaan, näyttäisi ohjaajan havainnon mukaan vaikuttavan ajatukseen epäonnistumisesta.

R: Sitte ehkä semmonen jotenki mikä ittee hirveesti aina kohauttaa on se semmoinen niinku että on huono itsetunto tai ei luota siihen omaan osaamiseen tai semmoseen et ehkä kun niitä epäonnistumisia on riittävästi siinä taustalla niin se jotenki tuntuu että niin nuori ku vanhempiki on menettäny semmosen niinku uskon että emmä tiä onks musta mihinkään ja ja... ei kukaan halua mua enää töihin ja näin, mut että nuorilla on tietysti se ku heillä ei oo edes vielä sitä kokemusta ja he on jo hyvin saattaa joku olla että ei kukaan halua minua

OL: Miltä susta tuntuu se huono itsetunto tai semmonen että ei mua kukaan huoli ni mistä se niinku tulee?

R: No siinä on varmaan niinkun niitä tarinoita on niin paljon, niissä varmaan jokasessa on niinku eri oma juttunsa mistä ne tulee mutta -- et en mä osaa sanoa että mistä, varmaan niistä monista epäonnistumisista ja niistä monista ikään ku hylkäämiskokemuksista tai vastaavista varmasti on sellanen huono itsetunto tullu ja jos et sää oo johonki päässy ja ikään ku mene jotenki tän normin, niin sanotun normin mukaan niin sit sää oot heti jotenki huonompi ku muut

Työllistymisen tavoitteeseen pääsemisessä auttavat onnistumisen kokemukset. Ohjaajat tiedostavat, että nuorilla, joilla on takanaan työmarkkinoiden ulkopuolisuutta, työttömyyttä tai pitkäaikaistyöttömyyttä, kokemukset opiskelusta voivat olla negatiivisia tai elämässä voi olla muitakin haasteita. On myös mahdollista, että epäonnistumisen kokemuksia on ollut jo niin paljon, että niihin tavallaan valmistaudutaan etukäteen, mikä näkyy Jaanan mielestä ponnistelemattomuutena. Huonon itsetunnon ja epäonnistumisen pelon vuoksi epäonnistumisten ennakointi toimii kuin epäonnistumisensa (Nurmi & Salmela-Aro 1992, 21). Negatiivinen kierre on näin valmis ennen kuin edes yritetään mitään. Kaisan havainnoissa pessimistinen ja pettynyt ihminen ei jaksakaan tehdä mitään, joten myös epäonnistumisen kokemuksia ja pettymyksiä voi purkaa ohjauksessa. Pettymys voi tulla myös korkeakoulutetulle, joka on odottanut koulutuksestaan olevan enemmän hyötyä. Jos omaa paikkaa ei pitkästä koulutuksesta tai aikaisemmasta työkokemuksesta huolimatta näytä löytyvän, pettymyskin voi tuntua suurelta.

R: Et jokainen sais myös niitä onnistumisen kokemuksia siellä ettei ois kaikki aina yhtä semmosta nihkeätä ja vaikeeta ja et varmasti monella on ollu tähän päivään mennessä jo hirveen nihkeätä ja vaikeeta kaikki asiat nii ei voi olettaa että niinku ihminen aina oiskaan välttämättä kauheen positiivinen tässä, että hei et toi on mun tavote, kyllä mää sinne pääsen. Siinä voi olla niin monta pientä juttua välissä mutta pienillä välietapeilla ja sitte taas mietitään et mitä ja kuinka, sitte tullaan monesti vielä paljon monta askelta taaksepäinkin, lähetään uudelleen

J: Monestihan siellä on sekin että ollaan niinku, jo ennakoidaan jo valmiiks niitä epäonnistumisia et tavallaan sen takia ei ylitetä niitä onnistumisen kynnyksiä ko koko ajan ollaan jo valmistauduttu et emmä kuitenkaan onnistu, ni se on mun mielestä yks semmonen mikä näkyy jotenki, semmonen ponnistelemattomuus, ihan sen takii että ollaan niinku valmiiks jotenki orientoiduttu siihen että emmä kuitenkaan tohon pysty et sit se jotenki naamioidaan semmoseks et ei mua kiinnosta, ei mua huvita

Kilpailu niin koulutukseen pääsemisessä kuin työllistymisessä vaikuttaa siihen, että yhteiskunnassa pärjääminen vaikuttaa vaativalta, vaikka ei olisi suurempia ongelmia taustalla. Mutta jos nuorella on jostakin syystä elämässään vastoinkäymisiä, näyttää kilpailuun osallistuminen vielä vaativammalta. Tällöin eteneminen vaatii mahdollisesti suurempia ponnisteluja ja kohdennettua tukea.

K: Nyt jos ammatillisen koulutuksen paikkoja vähennetään ja lukiopaikkoja ruvetaan vähentämään ja se käy entistä kovemmaksi tämä kilpailu, sun pitää olla tehokas ja taitava et sä löyät ja jaksat. Musta tää on hirveen vaativa ja rankka tää yhteiskunta niinku nuorille, semmosille nuorille joilla ei kaikki oo menny niinku tanssi, hyvin vaativa

Aineistossa opiskelun haasteena mainitaan lyhytjänteisyyden ilmiö. Kaisan mielestä opiskelussa tarvitaan kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä, joten opiskelijan tulisi nähdä tavoitteensa kuin portaina, joita pitkin lähdetään etenemään kohti ammatillisuutta. Hän vertaa opiskelua pyörällä ajamisen opetteluun, jolloin taito hankitaan opettelun sitkeydellä. Hanna tiedostaa pitkäjänteisyyden vaatimuksen olevan ”taas tätipuhetta, *että sun täytyy jaksaa malttaa vaan*”.

K: Se semmonen pitkäjänteisyys, kärsivällisyys, luottamus siihen että kyllä tämä tästä, et se pyörällä opettelemisen taito. Mä aina sanonki opiskelijoille, näille nuorille että aatelkaas ku pienenä lapsena opettelitte pyörällä ajamaan ni vaikka kuinka monta kertaa kaaduit ja aina nousit uudelleen ja sitkutit ja sitkutit niin kauan että osait ajaa, et samalla lailla siis semmosta sitkeyttä

J: Semmonen lyhytjänteisyys on varmaan musta yks semmonen mikä on niinku silleen lisääntynyt et kuinka sitkeesti maltetaan nähdä vaivaa että joku juttu toimii

Haasteina mainitaan myös mielenterveyden ongelmat, sosiaalisten tilanteiden pelko, ahdistus ja paniikkihäiriö. Niina antaa esimerkiksi ongelmien kasaantumisesta, jos alkoholin viihdekäyttöön yhdistyy kannabiksen käyttö ja taustalla on esimerkiksi masennusta tai keskittymishäiriötä. Ongelmien ollessa kasaantuneita tarvitaan niiden purkamiseen monialaisia palveluita ja yhteistyötä. Toisinaan on ehkä mahdotonta arvioida ongelmien alkuperää, sillä ongelmat vaikuttavat toisiinsa, eikä ehkä edes ole olemassa yhtä ratkaisua.

N: -- Niihin alkuperäisiin ongelmiin ei oo välttämättä pystytty puuttumaan yhteiskunnassa tai niihin ei oo haettu apua, ei oo ollu tietoa, taitoa, osaamista, halua, mitä millonkin jaksamista niin niin tota tässä vaiheessa kun ne nuoret on parikymppisiä niin sitten niitä ongelmia on alkanu jo kasaantumaan

Myös Aholan ja Gallin (2009, 402) tutkimuksessa nuorten koulupudokkaiden nivelvaiheen ohjauksesta tuli esiin, että yksittäisten nuorten koulupudokkuuden syyt vaihtelivat väärän alan valitsemisesta monenlaisiin ongelmiin ja syrjäytymisen riskitekijöihin. Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elämäntilanteiden erilaisuus huomataan myös Lavikaisen (2014, 178–182) seurantatutkimuksessa nuorisotakuusta. Yhteistä nuorten tarinoille tutkimuksessa on toive siitä, että joku ymmärtäisi ja auttaisi eteenpäin.

Sarin kokemuksessa ohjaajan työstä velkaantuminen näyttäytyy nykyajan ongelmana, joka saa tulevaisuuden näyttämään synkemmältä. Velkaantumiseen johtavat hänen mukaansa etenkin pikaluotot, joita otetaan hetken mielijohteesta

akuuttiin tarpeeseen pääasiassa viihteeseen liittyen: baareihin, viihde-elektronikkaan ja peleihin. Talousvaliokunnan mietinnössä (15/2012) pikaluottojen arvioidaan pahentavan velkaantumista, sillä lainaa otetaan entisten lainojen maksamiseen. Luottoa otetaan myös harkitsematta, pystyykö sen maksamaan kohtuullisessa ajassa takaisin. Pikaluottojen korkokulujen ollessa suuria pikaluotot ovat enenevässä määrin syynä ylivelkaantumiseen ja velkakierteeseen, joka syvenee, kun entisiä luottoja maksetaan pois uudella, suuremman pääoman luotolla. Tällöin myös maksuhäiriömerkinnän saaminen pitkittyy ja velka pääsee kasvamaan. Pikaluottoja pidetään ongelmallisina nuorille aikuisille, jos talouden hallinnassa on puutteita. (Talousvaliokunta 15/2012.) Velkaantumisesta voi Sarin mukaan olla vaikeaa nähdä pois pääsyä, ja nuori aikuinen saattaa olla tyytynyt tilanteeseen, sillä ilman koulutusta ja työtä velkojen takaisinmaksu näyttää vaikealta. Jos velat ovat ulosotossa, vaikuttaa töihin meneminen velan perintään, ja työnteko ei näin välttämättä juurikaan vaikuta käytettävissä oleviin nettotuloihin. Sari näkee nuorten, velkaantuneiden aikuisten tilanteessa kuitenkin myös tulevaisuuden mahdollisuuksia, jolloin täytyy aluksi selvittää kokonaistilanne, velkojen määrä ja minkälaisissa erissä sitä voi maksaa.

S: -- Sun pitää ruveta ku sulla on palkkatuloja ni lyhentään sitä velkaa ni kyllä se vaan niinku pidättelee ihmisiä semmosessa tilanteessa että ne ei halua sitä tilannettaan muuttaa ku niillä ei oo mitään vaihtoehtoja siinä. Paljon tietysti ohjaustyössä ohjaustehtävässä joutuu just ihmisiä tsemppaamaan ja vakuuttamaan et joskus se on alotettava että nyt alat että vaikka jäis vaan kakskytämättömän euroa enemmän käteen ku tukien varassa elämisessä ni se on kuitenkin ku sä pääset meistä viranomaisista eroon, sulla lyhenee se velka, että on se tietysti niinkin ja sehän on tietysti sitä meidän ohjaustyön ydintä sitten se ihmisen vahvistaminen

Kasaantuvia ongelmia, kouluttamattomuutta tai kokonaan työelämän ulkopuolelle jäämistä pidetään siis riskinä syrjäytymiselle. Syrjäytyminen liitetään kulttuuristen, poliittisten ja taloudellisten resurssien puutteeseen, jolloin ongelmat kasaantuvat ihmisille, jotka eivät menesty tai halua menestyä yhteiskunnassa niin sanotussa kilpailussa (Särkelä 2001, 97). On kuitenkin huomioitava, että myös sattuma vaikuttaa syrjäytymiseen eli kuka tahansa voi joutua niin sanotusti syrjään yhteiskunnan keskialueilta, jonne on ansiotyöllä pääsylippunsa ansainnut (Särkelä 2001, 97, Helne 2004, 120).

Syrjäytymisen sijaan puhutaan usein marginalisaatiosta, ja Järvisen ja Janhukaisen (2001, 145) mukaan käsitteet tulisi erottaa toisistaan, sillä syrjässä oleminen ei välttämättä tarkoita syrjäytymistä tai huono-osaisuutta, ja marginaalisuus ei määritä yksilön asemaa yhteiskunnassa niin leimaavasti kuin syrjäytyneisyyden käsite. Yksilö voi siis olla marginaalissa yhdellä elämän alueella, mutta hänellä voi esimerkiksi olla toimivia sosiaalisia verkostoja eikä hän ole varsinaisesti syrjäytynyt. Esimerkiksi nuoret eivät aina näe itseään syrjäytyneiksi, vaikka ulkopuolelta katsoen, esimerkiksi palkkatyön muodostamalla osallisuuden vaatimuksen kriteerein arvioitaessa he sitä olisivat. Syrjäytymisen käsite onkin monelta osin ristiriitainen. (Helne 2004, 35; Pohjola 2001, 187–188; Suutari 2002, 30–39, 65–68).

Pohjola (2001, 188–189) kuvailee syrjäytymistä vallan käsitteenä, joka korostaa ihmisen omaa roolia syrjäytymisessä. Näin syrjäytyminen koettaisiin poikkeavana tilana, josta tulee aktivoinnin ja sosiaalistamisen keinoin pyrkiä pois. (Pohjola 2001, 187–189.) Korostettaessa yhteiskunnan roolia syrjäytymisessä voidaan englannin ja ruotsin kielistä lainaten puhua myös syrjäytetyistä. Näkökulman mukaan esimerkiksi koulutus- ja työvoimapolitiikka, asunto- ja aluepolitiikka, teollisuuspolitiikka ja ihmisten arkielämän puutteet tuottavat hankaluuksia, joihin tarvitaan apua. Yhteiskunnassa syrjäytyneet eivät siis ole ulkopuolisia, vaan osa kokonaisuutta, josta vastataan yhteisesti. (Särkelä 2001, 96, 128–131.)

Työllisyyspolitiikassa palkkatyö nähdään keskeisenä yhteiskuntaan integroitumisessa. Palolan (2010, 35) tarkastelussa työttömyys vaikuttaisi olevan sosiaalisen syrjäytymisen pääasiallinen aiheuttaja, mutta on myös huomattava, että työ ei aina suojele syrjäytymiseltä, jos työ on esimerkiksi pienipalkkainen tai työsuhteiden jatkuvuus epävarmaa. Työelämässä marginalisaatioon on vaarassa joutua, jos ei sopeudu muutoksiin ja varaudu niihin osaamisen kehittämällä. Euroopassa on jo jopa lannistettujen työntekijöiden joukko, joka ei enää hae töitä, koska ei usko niitä saavansa. (Palola 2010, 35.)

Vaikka koulutuksen välttämättömyyttä korostetaan ja pidetään yhteiskuntaan kiinnittymisen toimintamallina, tekevät nuoret silti omia valintojaan eivätkä

välttämättä noudata sitä suunnitelmaa, mitä yhteiskunnassa aikuistumiseen on katsottu kuuluvaksi (Kuronen 2011, 35). Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevaa nuorten joukkoa tarkasteltaessa on huomattava joukon heterogeenisyys. Jotkut ovat esimerkiksi sattumien tai vaikeuksien kasaantumisen vuoksi jääneet vaille koulutuspaikkaa tai heillä ei ole voimia opiskeluun. Toisille tämä ulkopuolisuus voi olla oma valinta, eikä heidän näkökulmastaan työttömyyteen tai kouluttamattomuuteen edes liity ulkopuolisuuden tunnetta, etenkin jos kaveripiirissä on samassa tilanteessa olevia. Jaana kuvailee yksilöllisyyden näkyvän ohjaajan työssä, sillä joillakin on taustasta tai esimerkiksi psyykkisistä ongelmista johtuen vaikeuksia elämässä, kun taas toisilla menee hyvin, he hoitavat asiansa ja etenevät niin kuin heiltä odotetaan. Julkisessa keskustelussa tulee myös esiin kahtiajakoista nuorisokuva, jossa on menestyjänuoria sekä riskinuria, jotka eivät selviydy kaikkien vaatimusten keskellä (Aapola 2005, 257). Jaana epäilee myös kotitaustan vaikuttavan nuorten syrjäytymiseen. Myrskylän (2011, 111) tarkastelun mukaan vanhempien työttömyys ja ulkopuolisuus vaikuttaisi ainakin osittain siirtyvän seuraavaan sukupolveen. Tutkittaessa 15–29-vuotiaiden opiskelun ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevia nuoria tarkasteltiin myös heidän vanhempien sosioekonomista asemaa. Työttömien ja ulkopuolisten nuorten vanhemmilla on keskimäärin matalampi koulutustaso kuin kaikkien nuorten vanhemmilla, ja se puolestaan korreloi vanhempien sosioekonomisen taustan kanssa. (Myrskylä 2011, 111–112.) Myös ohjaajat ovat kiinnittäneet tähän huomiota.

J: -- Et jotenki ehkä just sen polarisaatio näkyy siinä että osalla menee niinku todella hyvin ja osalla entistä heikommin

J: Se minusta tuntuu että se, ne jotka meillä on niitä pulmallisia jotka ei sijoitu ni kyllä siinä on paljon sitä periytyvää näköalattomuutta, semmosta, et pärjääjähän pärjää ja ne hoitaa hommat ja menee eteenpäin ja vaikka ois vähän vastenmielistäki joskus koulu ni sit aatellaan et tää homma hoidetaan ja se on niinkun sisäänrakennettu niinku siihen ihmiseen että se menee näin ja ne jotka ei oikein sitä paikkaansa niinku nää niin kyllähän ne sitä jotenki koko ajan rimpuilee... jotenki...

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevilla nuorilla on mahdollisesti muitakin ongelmia kuin koulutuksen tai työpaikan puuttuminen. Ongelmien moninaisuuden vuoksi voi olla vaikeaa erottaa, mikä on syy ja mikä seuraus. Esimerkiksi

mielenterveysongelmat voivat vaikeuttaa koulutuksen hankkimista ja työelämässä jaksamista. Toisaalta koulutuksen keskeyttäminen ja kotiin jääminen voivat olla alkusysäys eristäytymiselle, joka voi esimerkiksi edesauttaa masentumista. Nuorten työmarkkinatuen saajien koulutukseen hakeutumattomuudelle on tutkimuksen mukaan erilaisia syitä, esimerkiksi terveydelliset syyt, oppimisvaikeudet ja koulukiusaaminen, maahanmuuttajatausta ja vaikeus löytää sopivaa alaa (Aho ym. 2010, 133, 262). Pitkäaikaistyöttömien nuorten kanssa toimiva Sari kuvailee tilannetta siten, että on paljon ihmisiä, jotka ovat ”syrjäytyneet tästä meän normijärjestelmästä”, ja yhdeksi ilmiöön liittyväksi tekijäksi hän mainitsee jo mainitut pikaluotot, jolloin ei ole keinoja tai taitoa päästä pois velkaantumisen kierteestä.

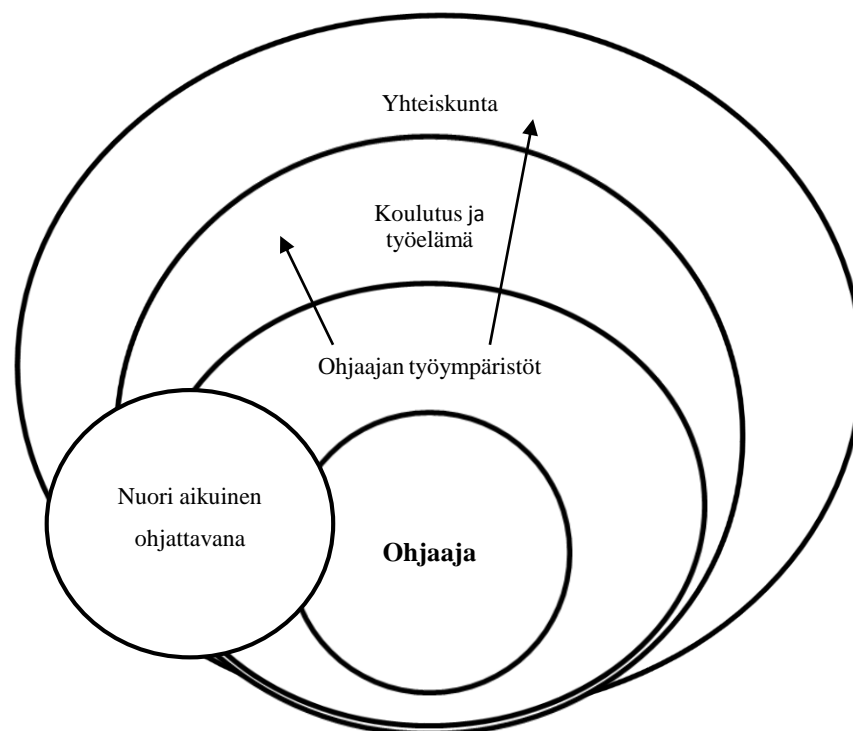
Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten tilanteita arvioitaessa ei kuitenkaan voida keskittyä vain nuoren ominaisuuksiin ja mahdollisiin toiminnan puutteisiin, vaan pitäisi tarkastella myös yhteiskunnan rakenteita, jotka voivat olla syrjäyttäviä. Nuorten asema on riippuvainen asumisen, koulutuksen ja työn paikallisista ehdoista, esimerkiksi asuntojen, koulu- ja työpaikkojen sekä kuntoutuspalveluiden riittävydestä. (Karjalainen & Hannikainen-Ingman 2012, 48–49.) Syrjäytymiseen voi vaikuttaa myöhäismodernin yhteiskunnan tyypillinen elämäntyyli, joka ei ole enää lineaarinen, vaan siihen liittyy luonnostaan katkoksia, epävarmuutta ja riskejä (Kuronen 2011, 15; Suutari 2002, 31; Suikkanen, Martti & Huilaja 2006, 117). Joskus katkos venyy, epävarmuus on jatkuvaa ja riskit kasaantuvat. Nuoren on nykyään yleensäkin vaikeampi hahmottaa, mihin työmarkkinoilla päätyy tietyn valinnan kautta (Suutari 2002, 31), ja myös ammatti-identiteetit voivat olla työelämän jatkuvien muutosten vuoksi epävakaita (Eteläpelto 2007, 90–92). Myös alan vaihtamisessa ja siihen liittyvässä siirtymässä on riskinsä.

H: Siinä korostuu se että onhan sulla sinnikkyyttä tehdä se tutkinto loppuun vaikka se osoittautuisikin ei ihan siksi miksi luulit koska se loppuun saatettu tutkinto on arvokas, sen jälkeen voi sit aikuiskoulutuksen puolella hankkiutua sit johonki minkä huomasi kiinnostavan. Et jotenki vaatii nuorilta enemmän sitkeyttä koska se sumplaaminen kesken opintoja vaikeutuu, pitäis jaksaa olla, se saattaa olla uhka että sit niitä osa jää roikkuun ja tippuu kokonaan koulutuksesta pois ja on sit jossain tuolla ei missään enemmän vaikka sitä just pyritään estämään

Hanna huomauttaa, että jos ei pääsekään uuteen koulutukseen halutessaan vaihtaa alaa, jää ainakin hetkellisesti koulutuksen ulkopuolelle, jos on yhteishakupisteiden toivossa eronnut alkuperäisestä opiskelupaikasta. Koulutus vaikuttaisi näin jälleen toimivan osallisuuden mahdollistajana ja toisaalta myös edellytyksenä.

7 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen perehtynyt seitsemän nuorten aikuisten parissa toimivan ohjaajan kokemuksiin koulutuksen ja työelämän muutosten näkymisestä heidän työssään. Haastateltujen ohjaajien ohjattavat etsivät omaa koulutusalaan tai ovat hakeutumassa työelämään, joten ohjaajat näkevät työssään niitä haasteita ja onnistumisia, joita nuoret aikuiset kohtaavat esimerkiksi ammattialan valinnassa ja työelämään hakeutumisessa. Näin myös ohjaajien työssä näkyy muuttuvan yhteiskunnan haasteita. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, minkälaisia koulutuksen ja työelämän muutoksia ohjaajien työssä näkyy ja mitä taitoja ohjaaja tarvitsee ohjaustyössä muuttuvassa yhteiskunnassa. Lisäksi tutkin ohjaajien kokemuksia siitä, minkälaista osallisuutta nuorilta edellytetään. Kuviossa 3 hahmotan ohjaajan työn taustalla olevia tekijöitä, eli koulutusta, työelämää ja yhteiskuntaa, joita kohti nuorta aikuista ohjataan. Näin muuttuva yhteiskunta vaikuttaa myös ohjaajan työympäristöön ja ohjaustyöhön.

KUVIO 3. Ohjaaja muuttuvassa yhteiskunnassa

Koulutuksen hankkiminen on usein tavoitteena ohjauksessa, mutta myös yleisemmin, sillä ammatilliseen koulutukseen hakeutumista edellytetään työttömyysturvan vastikkeena. Koulutus näyttäytyyikin ohjaajille itsestään selvyydeltä. Kuitenkaan koulutuksen kautta ei välttämättä löydy suoraa tietä työelämään, eikä ammatti-identiteettikään näin muodostu vain koulutuksen myötä. Koulutuksen odotetaan silti antavan mahdollisuuksia, erityisesti jos esimerkiksi työllistymisen vaikeuden tai terveydellisten syiden vuoksi täytyy kouluttautua uudelleen.

Viime vuosina on keskitytty paljon siihen, miten siirtymät kouluasteelta toiselle olisivat sujuvia ja katkottomia. Tästä huolimatta kaikki eivät kuitenkaan kulje samaa reittiä koulutuksen ja työelämän tavoitteita kohti. Ohjaajien työssä näkyi myös nuorten aikuisten esteitä koulutuksen hankkimiselle. Esimerkiksi koulutuksen keskeyttämiseen on erilaisia syitä, jotka voivat kietoutua toisiinsa, ja taustalla voi olla jopa useita keskeyttämisiiä (Kuronen 2011, 81–84). Koulutukseen sitoutumisen vaikeus näkyy ohjaajien työssä, ja ohjaajat painottivatkin, miten opiskellessa tulee olla kärsivällinen, jotta saavuttaa tarvittavat taidot ja tutkinnon. Opiskelu pohjautuu aikaisemman tiedon päälle, jolloin osaaminen karttuu vähitellen, mikä vaatii pitkäjänteistä työtä. Kaikki eivät myöskään voi opiskella samalla tavalla, mikä on mahdollisesti vaikuttanut keskeyttämiseen tai siihen, että ei ole edes hakeutunut opiskelemaan. Erityisen tuen tarvetta ei kuitenkaan välttämättä haluta tuoda esiin. Opintojen yksilöllistäminen on kuitenkin koulutuksen parissa toimivien ohjaajien arkea. Yksilöllistäminen palvelee näin opiskelijaa, mutta näyttäisi toisaalta soveltuvan myös muuttuvan työelämän tarpeisiin, jossa tarvitaan joustavia, laaja-alaisia osaajia (Filander 2006, 52–53; Julkunen 2007, 34–36).

Huolimatta siitä, että moninaisten ammatti-identiteettien tarve ja lisäkouluttautuminen ovat elinikäisen oppimisen sanoman ja toisaalta myös työmarkkinoiden tilanteen vuoksi hyväksyttäviä, suositeltavia ja välttämättömiäkin, vaikuttaisi koulutusvalinnan vaihtaminen olevan vaikeutunut yhteisvalinnan muutosten myötä. Koulutuspolitiikassa painotetaan suoraviivaista etenemistä

kouluasteelta toiselle ja työelämään työurien pidentymisen vuoksi, mutta ohjaajat näkevät työssään myös siirtymävaiheiden katkoksia.

Ohjaajat pitävät alanvaihtajien tilannetta vaikeana, sillä väylät kouluttautumiselle ovat yhteishaun muutoksen myötä rajatummat, jos on jo toisen asteen tutkinto. Vaikka toisen asteen tutkintoa ei vielä olisi, on mahdollista, että ei pääse yhteishaussa opiskelemaan haluamaansa alaa, sillä toisen asteen yhteishaku suosii perusopetuksen päättöluokkalaisia ja opiskelupaikkaa vailla olevia, minkä tarkoituksena on toki helpottaa siirtymistä suoraan toiselle asteelle. Ohjaajien mielestä alan valintaan liittyy haasteita, koska peruskoulun päättävänä ja vailla konkreettista kokemusta alasta ei voi tietää, minkälaisista on itse opiskella alaa ja toimia tietyssä ammatissa. Kurosen (2011, 84) mukaan olisi tärkeää tunnistaa väärän alavalinnan taustalla olevat tekijät, kuten puutteelliset tiedot alasta ja ammatista sekä työllistymisestä. Ehkä ensimmäiseen koulutuspaikan valintaan kohdistuu myös odotuksia niin sanotun oikean alan valitsemisesta, vaikka realistisempaa olisi ajatella tavoitteeksi löytää itselle yksi sopiva ala. Alanvaihto voi olla eri syistä myös välttämättömyys. Ammattialojen työtilanteen pohdinta näkyikin ohjauksessa etenkin silloin, jos alaa vaihdetaan työllistymisen vaikeuden vuoksi. Alan valinta voi olla myös kompromissien tekemistä, jossa ohjattava punnitsee esimerkiksi osaamistaan, kiinnostuksiaan ja työhön liittyviä piirteitä.

Joka tapauksessa suuntauksena on jatkuvaan kouluttautumiseen kannustaminen elinikäisen oppimisen periaatteen ja työelämän joustavuusvaatimusten myötä (Onnismaa 2007, 70; Filander 2006, 44). Näin ensimmäinen opiskeluala ei aina tule olemaan viimeinen, vaan nuorten aikuisten täytyy työuransa aikana kouluttautua uudelleen esimerkiksi työelämän muutosten vuoksi. Työelämässä olevan epävarmuuden lisäksi jonkinlainen epävarmuus vaikuttaisi kuuluvan myös yksilön valintoihin. Siirtymävaiheissa tarvitaan siis ohjausta, kun hahmotetaan seuraavaa suuntaa ja ympärillä olevia mahdollisuuksia. Erilaisten siirtymävaiheiden kouluttautumismahdollisuuksien, kuten ammattistarttien ja työpaikkojen, tarve ei nähdäkseni siis johdu ainoastaan opiskelupaikkojen määrien riittämättömyydestä tai siitä, miten koulujärjestelmässä ei pääsekään liikkumaan haluamaansa suuntaan seuraavalle asteelle. Myöskään perusopetuksen ohjausta

ei ole mielestäni tarpeen arvostella opiskelijoiden vaihtaessa alaa, sillä syinä ovat myös esimerkiksi yksilön kokemuksen karttuminen ja yksilölliset elämänculut, kun elämä ei aina etene siihen suuntaan, mihin oli aluksi ajatellut. Kasvamisen, kypsytymisen ja kokemuksen myötä nuori aikuinen saattaa haluta vaihtaa alaa tai kouluttautua uudelle alalle jonkin aikaa yhdellä alalla toimittuaan. Muutosten työelämällä on myös epäilemättä vaikutuksensa suunnanmuutoksiin.

Nuorten aikuisten parissa toimivien ohjaajien työssä korostuu koulutuksen hankkimisen tärkeys ohjattavien työllistymisen mahdollistajana. Koulutuksen hankkimista pidetään siis edellytyksenä työelämälle, ja kouluttamattomuutta puolestaan syrjäytymisen ja nuorisotyöttömyyden selittäjänä (Myrskylä 2012, 8). Aineistossa tulee esiin myös muita koulutuksen merkityksiä, kuten koulutuksen aikana aikuisuuteen kasvaminen, koulutus turvallisena ympäristönä nuoruudessa ja koulutus päivärytmin perustana. Lisäksi ohjaajien työssä näkyvät koulutuksen merkitykset itsetunnolle ja tulevaisuuden suunnitelmien laatimiselle sekä työelämätaitojen oppimiselle. Koulutuksella on Silvennoisen (2002, 37) mukaan merkitystä hyvinvoinnin lisääjänä itselle ja yhteiskunnalle, ja koulutus pitää yksilöä kiinni yhteiskuntaelämässä. Koulutuksella voidaan nähdä integroivia vaikutuksia ihmisen ajan, paikan ja olemisen jäsentäjänä sekä oppisisältöjen kautta tapahtuvana arvostusten muovaajana. Yksi integroivista tekijöistä on hyöty, jota odotetaan saavan koulutuksen kautta. (Silvennoinen 2002, 38–39.)

Koulutusta näytettäisiin pidettävän sekä työelämässä että viranomaisten näkökulmasta edellytyksenä sille, että yksilö saa työllistymiseen todellisia mahdollisuuksia. Koulutuksella ei kuitenkaan osoiteta pelkästään ammatillisen kelpoisuuden tai pätevyyden hankkimista, vaan sillä näytetään, että on ansainnut oman paikkansa ja kykenee näin olemaan yhteiskunnan jäsen. Koulutukseen hakemisen velvoite on siis ikään kuin pääsylippu yhteiskunnalliseen tukeen, ja ilman tätä pääsylippua vanhempien sukupolvien päättämä tuki esimerkiksi työttömyyden ajalta jää saamatta (Puuronen 2014, 29).

Vaikka koulutuksen merkitystä työllistymisessä pidetään tärkeänä, ohjaajat eivät kuitenkaan pitäneet koulutusta, tai etenkin tietyn alan koulutusta ratkai-

sevina. Työllistymiseen valmentautuessa osaamisen tunnistaminen ja sanoittaminen olivat ohjaajien kokemuksissa olennaisia. Valmis tutkinto puolestaan vahvistaa itsetuntoa, sillä näin on ikään kuin suorittanut velvollisuutensa kouluttautua ja saanut lunastettua pääsylippunsa yhteiskuntaan ja esimerkiksi työttömyysturvaan, ikään kuin olisi olemassa jonkinlainen jako ”kunniallisiin ja kunniaattomiin” työttömiin.

Erilaiset työntekijäryhmät kohtaavat nykyään työelämän epävarmuutta ja epätyyppillisiä työsuhteita, ja etenkin nuoret aikuiset uusina työntekijöinä ovat usein vailla vakinaista asemaa (Mäkinen ym. 2007, 141, 153). Epävarmuus ei liity ainoastaan siihen, mistä löytää seuraavan työpaikan ja miten saa toimeentulonsa, vaan se saattaa liittyä muihinkin elämänvalintoihin (Åkerblad 2011, 34–35). Ohjaajien työssä näkyvät nuorten työllistymisen vaikeudet ja se, että työpaikoista on kilpailua, sillä esimerkiksi niin sanottuja jokamiehentöitä on vähemmän kuin ennen ja hakijoita niihin on kuitenkin paljon. Nuorilta pitkäaikaistyöttömiltä saattaa puuttua ammatillinen koulutus, mutta heillä ei myöskään välttämättä ole työhistoriaa. Työhistorian puuttumisen tai työsuhteiden pirstaleisuuden vuoksi nuori aikuinen ei mahdollisesti pääse kokemaan samanlaista yhteishenkeä ja ammatti-identiteetin kasvua kuin aikana, jolloin työsuhteet olivat usein vakinaisia ja pitkiä. Toisaalta pirstaleisuus kasvattaa epäilemättä työelämässä odotettuun joustavuuteen, mitä tarvitaan, kun työntekijän oletetaan sopeutuvan uuteen paikkaan ja oppivan uudet työtehtävät. Epäonnistumisen kokemukset työpaikkoja hakiessa saattavat kuitenkin lannistaa ja siten vaikeuttaa työnhakua, joten ohjaamisessa ei ole kyse pelkästään työnhaun teknisistä seikoista, vaan laajemmasta valmentautumisesta työelämätavoitteeseen pyrkiessä.

Ohjaajien työssä näkyvä nuorten aikuisten työttömyys voi olla varsin lyhytaikaista, kun nuori aikuinen työllistyy tai pääsee opiskelemaan. Toisena puolena ovat enemmän tukea tarvitsevat nuoret, joiden työttömyys on mahdollisesti jo kestänyt pitempään. Lyhytaikaisen työttömyyden kielteisten vaikutusten on havaittu heikkenevän vuosien kuluessa, kun taas pitkäaikaisen työttömyyden vaikutus on syvempi (Asplund & Vanhala 2013, 6). Iso-Britanniaa koskevissa tutkimuksissa vaikutuksia on kuvattu arpeutumisella, sillä nuorisotyöttömyyden

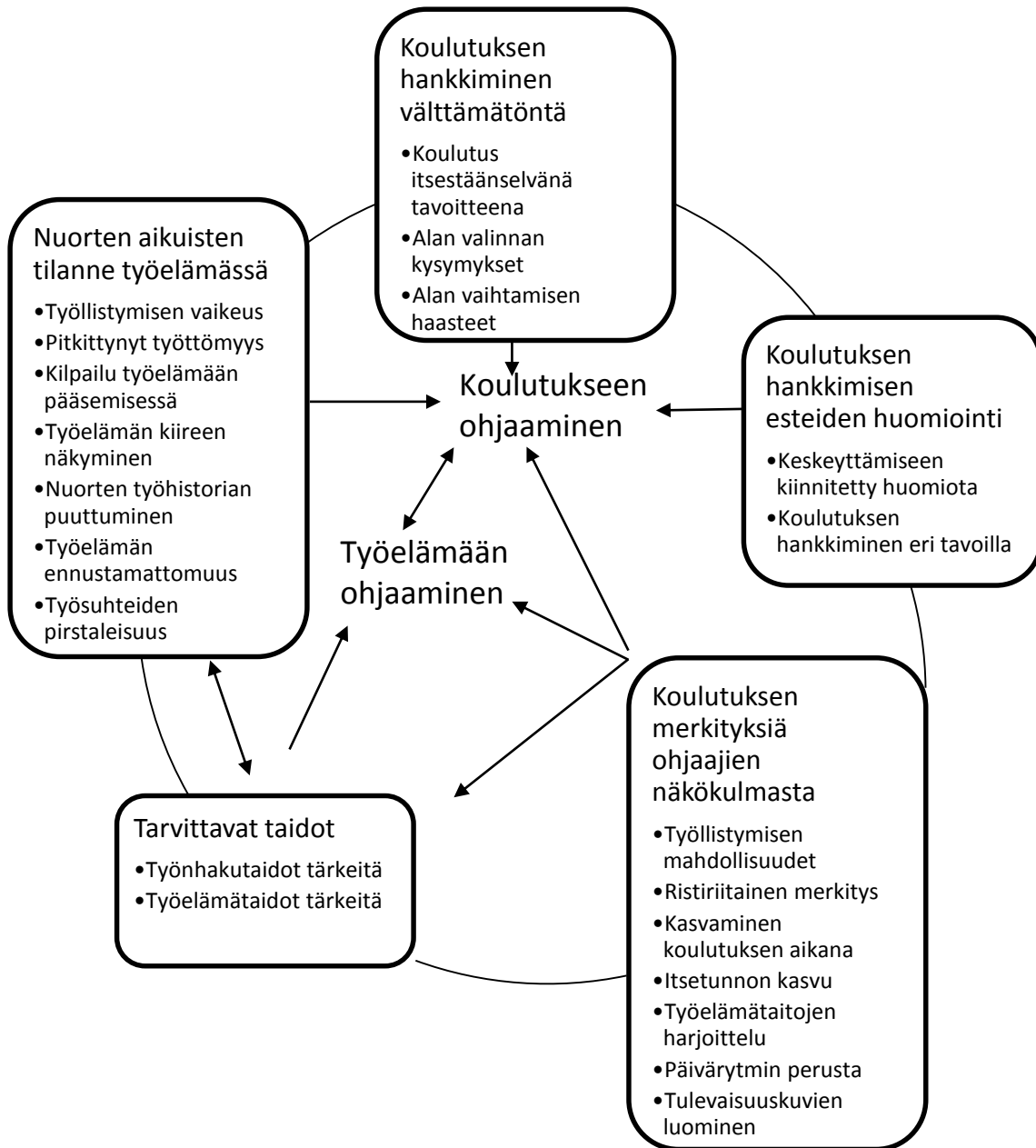
seuraukset voivat näkyä pitkään (Ellwood 1982, 350–351). Lähteenmaan (2010, 55) tutkimuksessa nuorten aikuiset kirjoittivat työttömyydestään, ja aineistossa työttömyys näyttäytyi apeana ja synkkänä. Toimijuutta työttömyyden aikana ylläpidettiin kertomalla erilaisista ”yrittämisistä”, jotka ovat vastakohtana luovuttamiselle. Työttömyyskokemuksissa tuli esiin myös häpeää, sadattelua ja vihaa sekä kokemuksia siitä, että ei ole mahdollisuuksia, joskin työttömyydessä oli myös joitakin myönteisiäkin mahdollisuuksia. (Lähteenmaa 2010, 56–60.) Työllistymisen epävarmuus voi kuitenkin johtaa myös toivottomuuteen, mitä olisi mahdollisesti syytä käsitellä ohjauksessa.

Ohjaajien asiakkaina tai opiskelijoina on myös esimerkiksi nuoria, jotka eivät ole työllistyneet ensimmäiseen ammattiinsa, vaan ovat etsimässä uutta koulutusta. Myös irtisanottujen tilanne näkyy ohjaajien työssä, jolloin lehdestä luettava työelämän epävarmuus onkin osa ohjaajien arkea. Työhön pääsemiseen ei näytä olevan ohjaajien kokemusten perusteella takuuta, ja työelämän epävarmuus näyttäytyy ohjaajien työssä esimerkiksi tulevaisuuden ammattien ennustamattomuutena. Muutoksia kuvataan nopeiksi ja jatkuviksi.

Työelämän tehokkuusvaatimukset ja kiire ulottuvat ohjaajien työhön saakka, sillä esimerkiksi työkokeilijoita ei ole aina aikaa ottaa työpaikoille ohjattaviksi. Työelämä näyttää ohjaajien mukaan nuorille joka tapauksessa tavoitteelta, jonka saavuttaminen on tärkeää. Ohjauksessa uskotaankin jokaisen omiin vaikutusmahdollisuuksiin päästä työelämään, eikä työmarkkinatilanteen tulisi siten liikaakaan määritellä esimerkiksi alavalintaa. Työelämän kilpailun vuoksi työnhaussa painottuvat työnhakutaidot, joita tulee opetella ja harjoitella. Työllistyminen näyttäisi ohjaajien kokemusten mukaan olevan siis monimutkaisempi prosessi kuin vain alan valinta, sillä siinä vaikuttavat myös viestintätaidot ja se, miten oppii toimimaan aktiivisesti ja joustavasti muuttuvassa työelämässä ja vaihtuvissakin työsuhteissa. Voidaan myös pohtia, onko epävarmuudesta ja työuran pirstaleisuudesta jo tullut jonkinlaista normaaliutta, jolloin työelämässä määräaikaista työsuhteita, työttömyysjaksoja ja tahtomattaan osa-aikaisia töitä pidetään tavallisina nuoren ja vanhemmankin työntekijän uralla. Vakituiset ja

varmat työsuhteet olisivat näin epätavallisia, kun taas työmarkkinoilla olemisen aikana nimenomaan muutokset työsuhteissa näyttäytyvät normaaleilta vaiheilta.

Kuviossa 4 on kuvattu koulutukseen ja työelämään ohjausta muuttuvassa yhteiskunnassa. Koulutuksen hankkiminen vaikuttaa välttämättömältä tavoitteelta, ja sen kautta tavoitellaan työllistymistä. Työllistymiseen vaikuttaa myös työelämän tilanne, missä nuoret aikuiset kohtaavat kilpailua, epävarmuutta työn saamisesta sekä epätyyppillisiä työsuhteita ja työllistymisen vaikeuksia. Näin voidaan uudelleen palata elinikäisen oppimisen hengessä alan valintaan ja mahdollisesti myös alan vaihtamiseen, jos esimerkiksi työllistymisen tavoite ei ole jostakin syystä toteutunut.

KUVIO 4. Ohjaustyö muuttuvassa yhteiskunnassa

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää ohjaustyön vaatimuksia muuttuvassa yhteiskunnassa. Ohjaajien haastatteluissa tuli esiin edellytyksiä työhön vaikuttavien järjestelmien tuntemisesta ja niissä tapahtuvien muutosten seuraamisesta ja omaksumisesta, työelämä tiedoudesta ja verkoston tuntemisesta. Näitä kutsun yhteiskuntatietoudeksi. Lisäksi ohjaustyössä tarvitaan rohkeutta ja taitoa

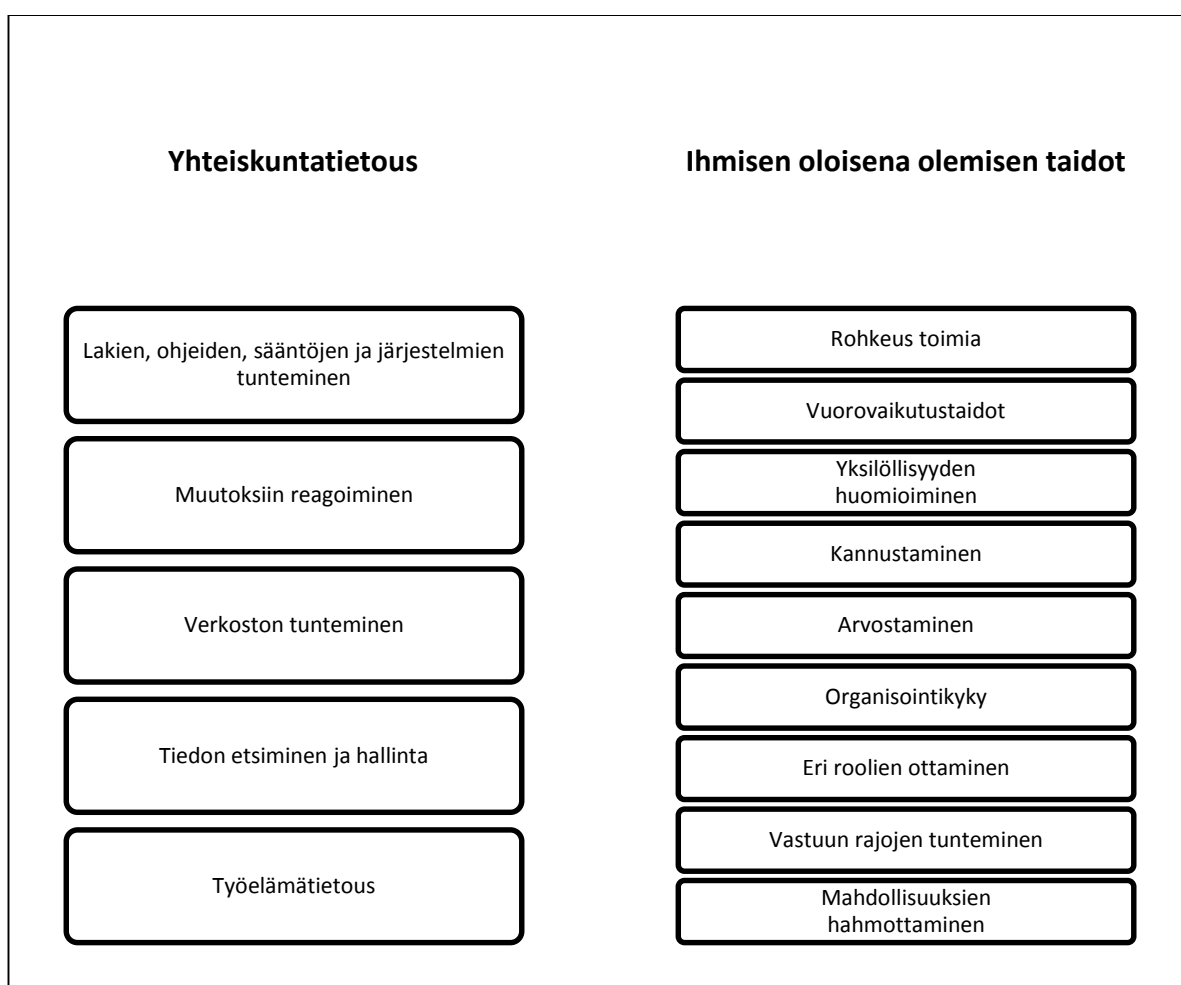
kohdata ihmisiä kuunnellen ja eri osapuolia ymmärtämään pyrkien ja huomioiden yksilöllisyyden tavoitteiden asettelussa. Näitä taitoja kutsun aineistoesimerkkiäni lainaten ”ihmisen oloisena” olemisen taidoiksi, joiden avulla ohjaajat pyrkivät näkemään mahdollisuuksia ja auttamaan tulevaisuudenkuvien hahmottamisessa.

Olennaista ohjauksessa on huomioida yksilöllisyys, ja näin ohjauksen tarvekin vaihtelee. Opinto-ohjauksessa yksilöllinen opintosuunnitelma huomioi opiskelijan taustaa ja kiinnostuksia, mikä voi auttaa esimerkiksi opiskelijan jakamisessa. Yksilöllistämässä saattaa olla ohjaajan mukaan kuitenkin myös haittansa, jos opiskelija jää opinnoissa yksin eikä saa samalla tavalla ryhmän tukea etenemiseen, jos hän sitä tarvitsisi. Yksilöllistämisen kuuluukin sisältää opintojen teknisten järjestelykysymysten lisäksi myös ohjaavaa tukea henkilökunnalta.

Keskeisenä ajatuksena ohjaustyössä on ohjaajan ja ohjattavan kohtaaminen. Sen lisäksi kohtaamisella on aina paikkansa ja aikansa myös laajemmassa kontekstissa. Tämä tulee esiin myös vaatimuksissa yhteiskuntatietoudesta, sillä ohjaaja toimii omassa organisaatiossaan, jossa ohjataan kohti koulutusta ja työelämää yhteiskunnan, koulutuspolitiikan ja elinkeinoelämänkin säännöin. Näin ohjaajan pitääkin tehdä itselleen selväksi, mihin ohjaustyö perustuu. Ohjaustyön piirteenä vaikuttaisi olevan laaja näkökulma ongelmiin, sillä ohjaaja havainnoi yksilön ongelmia ja tiedostaa yhteiskunnan järjestelmien vaikutuksen yksilöön ja hänen toimintaansa. Esimerkiksi viimeaikaisten koulutuspoliittisten muutosten tarkoituksena näyttäisi olevan vaikuttaminen työurien pidentymiseen, mikä edellyttäisi esimerkiksi sitä, että nuoret pääsisivät opiskelemaan suoraan asteelta toiselle. Kaikki työurien pidentymisellä perusteltavat muutosehdotukset, kuten hallituksen kumoon äänestetty esitys opintotuen rajaamisesta yhteen samantasoiseen korkeakoulututkintoon, eivät kuitenkaan välttämättä edistäisi tavoitetta nopeasta valmistumisesta, sillä opiskelijat saattaisivat alanvaihtoa harkitessaan jättää suorittamatta lähes valmiin tutkinnon, jotta saisivat opintotukea toiseen tutkintoon. Myös toisen asteen yhteishaun muutos voi vaikuttaa samalla tavalla, sillä tutkintoa vailla oleva voi hakea peruskoulupohjaisessa yhteishaussa. Yksilön koulutusvalinnat eivät siis muutu varmoiksi erilaisten rajoitusten myötä,

ikään kuin paine valita oikea ala ohjaisi itsessään oikeaan valintaan riippumatta yksilöllisestä elämäntilasta ja kokemuksen karttumisesta. Ohjauksen rooli vaikuttaisi joka tapauksessa korostuvan, kun nuoret tarvitsevat ohjaajien tukea valintojensa tekemiseksi pyrkiessään eteenpäin koulutukseen ja työelämään.

Olen tiivistänyt kuvioon 5 ohjaustyössä tarvittavia tietoja ja taitoja. Yhteiskuntatietoutta tarvitaan toimiessa jossakin organisaatiossa, joka puolestaan mahdollistaa ohjaustyön ja sen kehittämisen. ”Ihmisen oloisena” olemisen taidot vaikuttavat ohjaajan ja ohjattavan kohtaamisessa.

KUVIO 5. Ohjaajan tietoja ja taitoja

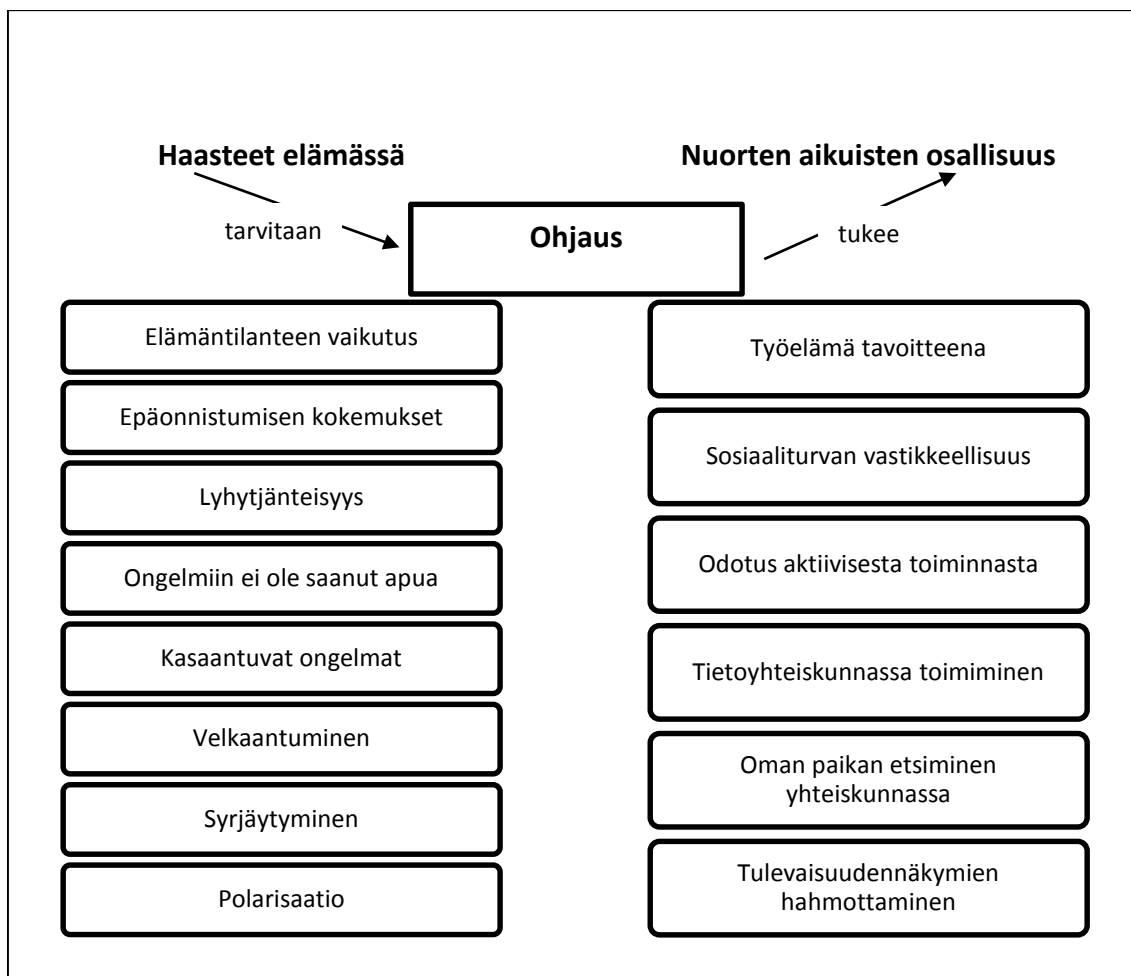
Ohjaajien työhön peilautuvat myös nuoriin aikuisiin kohdistetut osallisuuden odotukset, joita tutkin kolmannessa tutkimuskysymyksessäni. Yksi odotuksista on juuri koulutuksen hankkiminen, jonka katsotaan antavan mahdollisuuksia ansiotyöhön työelämässä ja sitä kautta itsenäiseen elämään. Jos nuoren aikuisen koulutuspolku ei ole sujunut suunnitelmien mukaan, saatetaan se kokea epäonnistumisena. Myös muut ongelmat ja vaikeudet elämässä näkyvät ohjaustyössä, jolloin tarvitaan mahdollisesti monialaista yhteistyötä, verkostoissa toimimista ja kohdennettuja palveluita, jotta nuori aikuinen saa tarvitsemaansa tukea. Palveluiden käyttämisessä ja eteenpäin pyrkiessä nuorilta edellytetään tietoyhteiskunnassa toimimista, mikä ei kuitenkaan ole kaikille helppoa. Nuorilta aikuisilta odotetaan ohjaajien mukaan sitoutumista ja kuitenkin myös muutoshalukkuutta ja joustavuutta. Tämä muistuttaa hieman epätyypillisten töiden, esimerkiksi määräaikaaisuuksien vaatimuksia työntekijälle: työntekijän on näytettävä, että voi sitoutua työhön, jotta saisi pitää paikkansa. Lisäksi työntekijän on oltava sopeutuva ja omaksuttava työnkuva, ja hän liikkuu työmarkkinoilla joustavasti. (Julkunen 2007, 32–36.)

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääminen nähdään sosiaalisena riskinä etenkin tilanteen pitkittyessä. Tähän vastaa osaltaan Nuorisotakuu, jonka myötä nuorten ja vastavalmistuneiden tulisi saada apua tien etsimiseen työelämään tai opiskeluihin. Nuorisotakuun tavoitteena on myös ehkäistä syrjäytymistä, joka liitetään juurikin koulutuksen ja työelämän ulkopuolisuuteen, ikään kuin yhteiskunnan laitamilla olemiseen.

Vaikuttaisi siltä, että koulutukseen ja työelämään tähtäävässä ohjaustyössä tulee ottaa huomioon koko nuoren aikuisen elämäntilanne. Taustalla olevat epäonnistumisen kokemukset voivat vaikuttaa esimerkiksi koulutushalukkuuteen. Myös terveyden ongelmat tai esimerkiksi perhetilanne saattavat kaventaa niiden vaihtoehtojen määrää, jotka ohjattava kokee mahdollisiksi. Heikosti koulutettujen nuorten työelämäpolkujen tarkastelussa näkyy jälleen työmarkkinoille pyrkivän joukon monimuotoisuus, jolloin Asplundin ja Vanhalan (2013, 17) mukaan tilanteeseen ei ole yleistä ratkaisumallia, vaan ohjaamisessa tarvitaan räätälöintiä.

Nuorten syrjäytymiskeskusteluun liitetään usein laskelmat siitä, paljonko syrjäytynyt nuori tulee maksamaan yhteiskunnalle menetetyt työpanoksen ja etuus- ja hoitokulujen vuoksi (esim. Eurofound 2012, 62–80; Nuorten yhteiskuntatakuu 2013, 19; Kuronen 2011, 15, 18). Vähintään yhtä tärkeää olisi muistaa yksilön näkökulma: miltä yhteiskunta näyttää sen laitamille paikalleen pysähtyneestä nuoresta ja mitkä ovat hänen tavoitteensa. Katkokset koulutuksen siirtymävaiheissa tai työelämään pääsemisessä vaikuttaisivat kuitenkin olevan tavallisempia, eikä tällöin ole aina kyse syrjäytymisestä tai sen riskistä. Pitkittynyt katkos siirtymävaiheessa sen sijaan vaikeuttaa etenemistä, etenkin jos nuorella aikuisella on muita ongelmia, joiden yhteisvaikutuksenkin vuoksi eteneminen ja työelämään pääseminen omin keinoin on vaikeaa. Käytännön ohjaustyössä huomataan, miten ihmisen elämä ei aina mene niin kuin odotetaan, vaan oman polun ja koulutuksen merkityksen löytäminen itselle vaatii aikaa ja ehkä myös erehdyksiä tai mielen muuttumista. Tällaiseen oppimiseen olisi oltava aikaa ja mahdollisuuksia. Oman paikan löytämisessä vaikuttaa, miten yhteiskunnassa suhtaudutaan etenkin silloin, kun kohtaa vaikeuksia.

Kuvioon 6 on tiivistetty, mitkä elämässä olevat haasteet voivat vaikuttaa ohjauksen tarpeeseen. Ohjaus puolestaan tukee nuorten aikuisten osallisuutta siinä, mitä heiltä odotetaan yhteiskunnassa.

KUVIO 6. Ohjaustyössä näkyviä elämän haasteita ja osallisuuden vaatimuksia

Ohjausalan opiskelijana pidin haastatteluissa käymiäni keskusteluja opettavaisina tutustumisina ohjaajien työkenttiin. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat väistämättä myös ohjaajien työhön, jossa ensisijaisesti rakennetaan nuoren aikuisen tavoitetta tulevaisuuteen liittyen, mutta kuitenkin esimerkiksi työelämätaavoite vaikuttaisi olevan jatkuvasti mukana ohjauksessa. Työelämä tavoitteena on kaikkienensa muutakin kuin palkkatyön tuomaa taloudellista toimeentuloa, sillä työn myötä tulevat toimintamahdollisuudet, kuten ajan jäsentyminen, kouluttautuminen ja ammattitaidon ylläpitäminen, verkostojen hankkiminen ja työterveyden palvelut (Hiilamo 2014, 82–83). Ohjaajien haastatteluissa näkyi ymmärtävä ote nuorten aikuisten tilanteeseen, sillä kaikilla siirty-

mävaiheet eivät ole jostakin syystä sujuneet keskeytyksettä, eikä työelämään siirtyminen ole aina nopeaa ja katkotonta. Ohjaajan työssä näkyvät erilaiset reitit koulutukseen ja työelämään, ja ohjaajien puheissa tämä oli ymmärrettävää ja sallittua.

Tutkimuksessani olen pyrkinyt hahmottamaan ohjaajien kokemuksia ohjaustyöstä muuttuvassa yhteiskunnassa. Näin tavoitteena on ollut ymmärtää ohjaustyöhön kohdistuvia vaatimuksia ja toisaalta myös nuorten aikuisten koulutukseen ja työelämään etenemisen haasteita, mitä ohjaustyön kentällä toimivat ohjaajat valottivat haastatteluissa. Olen myös pohtinut ohjaustyön perustaa ohjaajien kokemusten pohjalta sekä ohjauksen kietoutumista yhteiskunnalliseen taustaan. Samalla olen yhä vakuuttuneempi Peavyn teoksessa (1998) nousevasta sosiodynaamisen ohjauksen ajatuksesta, jonka mukaan ”ihminen ei ole ongelma – ongelma on ongelma”. Tämä antaa minulle eväitä myös jatkossa.

LÄHTEET

- Aapola, S. 2005. Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutusreitit ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 56, 254–283.
- Aapola, S. & Ketokivi, K. 2005. Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 56, 7–32.
- Aho, S., Pitkänen, S. & Vanttaja, M. 2012. Nuorten työmarkkinatukioikeus ja koulutukseen hakeutuminen. Työmarkkinatuen saamisen edellytyksenä olevan kouluttautumisvelvoitteen arviointitutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 3/2012.
- Ahola, S. & Galli, L. 2009. Koulutustakuusta ohjaustakuuseen – Nuorten koulupudokkaiden nivelohjauksen kehittäminen. Kasvatus 40 (5), 394–406.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Amundson, N. E. 2005. Aktiivinen ohjaus. Opas uraohjauksen ammattilaisille. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Asplund, R. & Vanhala, P. 2013. Heikosti koulutettujen nuorten polut työelämään. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2013. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 5–17.
- Beck, U. 1992. Risk Society. Towards a New Modernity. Lontoo: Sage.
- Beck, U. 2000. What is Globalization? Cambridge: Polity Press.
- Björklund, L. & Sarlio-Siintola, S. 2010. Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 37–72.
- Ellwood, D. T. 1982. Teenage Unemployment: Permanent Scars or Temporary Blemishes? Teoksessa Freeman, R. B. & Wise, D. A. The Youth Labor Market Problem: Its Nature, Causes, and Consequences. University of Chicago Press, 349–390.

- Eskola, J. 2010. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–203.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä, PS-kustannus, 26–45.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Eteläpelto, A. 2007. Työidentiteetti ja subjektius rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: Wsoy, 90–142.
- Eurofound 2012. NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Filander, K. 2006. Työ, koulutus ja katoavat ammatti-identiteetit. Teoksessa Mäkinen, J., Olkinuora, E., Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 43–60.
- Gadamer, H.-G. 2004. Truth and method. 2. korjattu painos. Lontoo: Continuum.
- Giddens, A. 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.
- HE 197/2013. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain 7 ja 11 §:n muuttamisesta. Finlex. Luettu 14.3.2015. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2013/20130197>
- HE 210/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi opintotukilain sekä lukio-koulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkautuesta annetun lain muuttamisesta. Finlex. Luettu 14.3.2015. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140210>
- Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi (luonnos) 7.5.2014. Luettu 5.12.2014. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/oppivelvollisuus/liitteet/HE_oppivelvollisuuslaki.pdf
- Helne, T. 2004. Syrjäytymisen yhteiskunta. Saarijärvi: Gummerus.

- Hiilamo, H. 2010. Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 265–288.
- Hiilamo, H. 2014. Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta? Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 1, 82–86.
- Hiilamo, H. & Saari, J. 2010. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13–36.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hyypä, H. 1998. Elinikäinen oppiminen työvoimapolitiikkana. Teoksessa Silvennoinen, H. & Tulkki, P. (toim.) Elinikäinen oppiminen. Tampere: Gaudeamus, 103–130.
- Hämäläinen, K. & Hämäläinen, U. 2012. Matkalla maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2012. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 6–18.
- Hämäläinen, K., Hämäläinen, U. & Tuomala, J. 2014. Takuulla nuorten työttömyyttä vastaan. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 18–29.
- Hänninen, S., Palola, E. & Kaivonurmi, M. (toim.) 2010. Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: THL.
- Irwin, D. A. 2005. Trade and Globalization. Teoksessa Weinstein, M. (toim.) Globalization: What's New? New York: Columbia University Press, 19–35.
- Jalava, J. & Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 251–263.
- Julkunen, R. 2007. Työ – talouden ja minän välissä. Teoksessa Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. (toim.) Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: Wsoy, 18–48.
- Järvinen, T. 2001. Koulutusjärjestelmän yksilöllistyminen ja valinnan vapaus. Teoksessa Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16, 60–69.

- Järvinen, T. & Janhukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Suutari, M. (toim.) Vallattomat marginaalit: Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 125-151.
- Karjalainen, V. & Hannikainen-Ingman, K. 2012. Sosiaalityön nuoret toimeentulotuen asiakkaat - kuntoutuksellisesti syrjässä? Kuntoutus 47/2012, 47-53.
- Keinänen, P. 2010. Taloustaantuma heikentää nuorten työmahdollisuuksia. Hyvinvointikatsaus 2/2010, Tilastokeskus. Luettu 19.12.2014. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2010/art_2010-06-07_001.html?s=0
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-87.
- Koistinen, P. & Asplund, R. 2014. Onko työmarkkinoilla tilaa kaikille? Työpoliittinen aikakauskirja 3/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 5-15.
- Komonen, K. 1999. Yksilöllinen valinta vai portti koulutukselliseen syrjäytymiseen? Ammattikouluopinnot keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut. Teoksessa Kuorelahti, M. & Viitanen, R. (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun. Nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 117-127.
- Komonen, K. 2001. Työn moraalista koulutuksen moraaliiin. Teoksessa Kuure, T. (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 16, 70-85.
- Kuronen, I. 2011. "Mun kompassin neula vaan pyörii". Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta, Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kvale, S. 1996. An introduction to qualitative research interviewing. Lontoo: Sage.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. 2009. InterViews: learning the craft of qualitative research. Lontoo: Sage.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-45.

- Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412. Finlex. Luettu 18.11.2014:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>
- Lavikainen, E. 2014. Monenlaisia nuoria, yhdenlaisia toiveita. Teoksessa Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto A.-M. & Suurpää, L. (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuoristutkimusseura, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76, 177–182.
- Lehto, M. 2010. Lopuksi: Onko mahdollisuus todella mahdollisuus? Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 289–297.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Oph. Luettu 15.10.2014.
http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf
- Lähteenmaa, J. 2010. Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 51–63.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. & Saldaña, J. 2014. Qualitative Data Analysis. A methods Sourcebook. 3. painos. Lontoo: Sage.
- Myrskylä, P. 2012. Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Elinkeinoelämän valtuuston julkaisuja 19. Luettu 18.12.2014. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>
- Myrskylä, P. 2011. Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Edita Publishing Oy.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen analyysin aineisto ja tulkinta. Helsinki: Gaudamus, 42–61.
- Mäkinen, J., Kyhä, H. & Olkinuora, E. 2006. Nuoret aikuiset ja työn epävarmuus. Teoksessa Mäkinen, J., Olkinuora, E., Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 139–154.
- Nurmi, J.-E. & Salmela-Aro, K. 1992. Epäonnistumisen psykologiaa. Katsaus toiminta- ja ajattelustrategioiden tutkimukseen. Psykologia 27, 20–30.
- Nuorten yhteiskuntatakuu 2013. TEM raportteja 8/2012. Työllisyys- ja yrittäjyysosasto. Luettu 15.1.2015. [https://www.tem.fi/files/32352/Nuorten_yhteiskuntatakuu_tyoryhman_raportti_\(2\).pdf](https://www.tem.fi/files/32352/Nuorten_yhteiskuntatakuu_tyoryhman_raportti_(2).pdf)

- Onnismaa, J. 2007. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa, huomiota ja kunnioitusta. Helsinki: Gaudeamus.
- Onnismaa, J. 2000. Ohjaustyön etiikka ja ohjausasiantuntijuus. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 294–313.
- Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. Kuva 2.12.2014: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. Lainvalmistelu: Oppivelvollisuus. Luettu 5.12.2014. http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/oppivelvollisuus/index.html?lang=fi
- Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus opiskelijaksi ottamisen perusteista ammatillisessa peruskoulutuksessa 4/2013. Finlex. Luettu 15.10.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130004#Pidp1056544>
- Opintopolku. Valintaperusteet peruskoulupohjaisiin ammatillisiin perustutkintoihin. Luettu 13.3.2015. <https://opintopolku.fi/wp/fi/ammattillinen-koulutus/ammattillisen-koulutuksen-valintaperusteet-kayttoon/valintaperusteet-peruskoulupohjaisiin-ammattillisiin-perustutkintoihin-2/>
- Palola, E. 2010. Sosiaalipolitiikka Lissabonin strategiassa. Teoksessa Hänninen, S., Palola, E. & Kaivonurmi, M. (toim.) 2010. Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Helsinki: THL, 27–52.
- Peavy, R. V. 1998. SocioDynamic Counselling. A constructivist perspective. Victoria: Trafford.
- Peavy, R. V. 2000. Ammatinvalinnan ja urasuunnittelun ohjaus postmodernina aikana. (suom. Auvinen, P.) Teoksessa Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–40.
- Peavy, R. V. 2006. Sosiodynaamisen ohjauksen opas. (suom. Auvinen, P.) Helsinki: Psykologien kustannus.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2003. Oph. Luettu 15.10.2014. http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf
- Perusopetuslaki 21.8.1998/628. Finlex. Luettu 15.10.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Pohjola, A. 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Suutari, M. (toim.) Vallattomat marginaalit: Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 187–204.

- Puuronen, A. 2014. Millä saa pääsy lipun yhteiskuntaan? Teoksessa Gretschel, A., Paakkunainen, K., Souto A.-M. & Suurpää, L. (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Nuoristutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76, 28–32.
- Ross, A. 2009. Nice Work If You Can Get It : Life and Labor in Precarious Times. New York: New York University Press.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- SATA-komitea 27.1.2009. Sosiaaliturvan uudistamiskomitean esitys sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen keskeisistä linjauksista. Luettu 19.12.2014. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-6827.pdf
- Silvennoinen, H. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana. Helsinki: Gaudeamus.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 19.12.2013. Työttömälle oikeus ansaita 300 euroa kuukaudessa ilman etuuden pienentymistä. Tiedote 273/2013. Luettu 8.12.2014. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1871257>
- Spangar, T. 2000. Ohjaajan ja asiakkaan kohtaaminen “sisältä ulos”. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–23.
- STM 18.10.2013. Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävä poikkihallinnollinen toimenpideohjelma: toimeenpanon puolivälitarkastus. Luettu 19.12.2014. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=42733&name=DLFE-28005.pdf
- Suikkanen, A., Martti, S. & Huilaja, H. 2006. Nuorten aikuisten elämäntilanne ja sosiaaliset valinnat. Teoksessa Mäkinen, J., Olkinuora, E., Rinne, R. & Suikkanen, A. (toim.) Elinkautisesta työstä elinikäiseen oppimiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–120.
- Sutela, H. Aikuisuuteen siirtymisen ehdot muuttuvat. Hyvinvointitarkastus 1/2012. Tilastokeskus. Luettu 17.12.2014. http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-03-12_010.html?s=0
- Suutari, M. 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 26.
- Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Jyväskylä: Gummerus.

- Talousvaliokunnan mietintö 15/2012 vp. Luettu 5.12.2014. http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/tavm_15_2012_p.shtml
- Tilastokeskus 2014. Työssäkäyntitilasto 2013. Julkaistu 16.12.2014. Luettu 19.12.2014.
http://www.stat.fi/til/tyokay/2013/03/tyokay_2013_03_2014-12-16_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2013. Työssäkäynti 2012. Työttömien taustat. Luettu 18.12.2014.
http://www.stat.fi/til/tyokay/2012/02/tyokay_2012_02_2013-06-05_fi.pdf
- Tilastokeskus 2010. Väestön koulutus rakenne 2010. Luettu 18.12.2014.
http://tilastokeskus.fi/til/vkour/2010/vkour_2010_2011-12-02_fi.pdf
- Tuohinen, T. 2010. Nuorten 'työeetos' - protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 33-42.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. 5. uudistettu laitos. Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Työttömysturvalaki 30.12.2002/ 1290. Finlex. Luettu 20.3.2015:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290>
- Valtioneuvosto tiedote 23.10.2014. Opintotukilakiin ehdotetaan muutoksia. Luettu 5.12.2014. <http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?oid=428233>
- Vehviläinen, S. 2001. Ohjaus vuorovaikutuksena. Helsinki: Gaudeamus.
- Vuorinen, J. 2000. Opinto-ohjaus - ohjausta koulunuorison keskuudessa. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-88.
- Åkerblad, L. 2011. Prekaari työmarkkinatilanne ja toimijuus. Teoksessa Jokinen, E., Könönen, J., Venäläinen, J. & Vähämäki, J. (toim.) "Yrittäkää edes!" Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto, 19-36.

LIITE

Haastattelurunko

- **Taustatiedot**
 - koulutus
 - työpaikka: mitä työ pitää sisällään
 - kuinka pitkään ollut tässä työpaikassa
 - miten päädyit tänne töihin
 - kauanko olet toiminut alalla

- **Yhteiskunnan muutokset**
 - Mitkä ovat mielestäsi yhteiskunnan näkyvät muutokset, jotka näkyvät ohjaajan työssäsi?
 - Mitä muutokset sinusta tarkoittavat?
 - Miten muutokset näkyvät työssäsi?
 - Mitä haasteita muutokset asettavat ohjattaville?
 - Miten yhteiskunnan muutokset näkyvät opiskelijoiden/ohjattavien koulutukseen hakeutumisessa/koulutuksessa?

- **Ohjausalan vaatimukset muutosten yhteiskunnassa**
 - Mitä ohjaajalta vaaditaan tällaisessa yhteiskunnassa?
 - koulutukseen hakeutumisessa
 - koulutuksen aikana
 - työelämään siirtymisessä
 - muuta

- **Ohjaajan taidot**
 - Minkälaisia taitoja ohjaajalla pitää olla muutosten yhteiskunnassa?
 - Millaisia keinoja sinulla on tukea ohjattavaa koulutus- ja työpolulla?
 - Minkälaisista taidoista on hyötyä?
 - Minkälaista työelämä tietoutta tarvitaan?
 - Mikä työssä turhauttaa tai harmittaa?

- **Ohjattavien näkökulma**
 - Mitä kokemuksiesi mukaan ohjattavilta vaaditaan?
 - Mitkä ovat käsityksesi mukaan suurimmat haasteet?
 - Minkälaista tulevaisuusajattelua ohjattavilla on?

- **Lopuksi:**
 - Mitä haluaisit vielä sanoa?